

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ORHAN GAZİ VE GREGORY PALAMAS
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HAZIRLAYAN
HÜSNÜ DEMİRCAN

ANKARA-1993

A.Ü.SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUTANAĞI

A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih..(Ortaçağ).....

Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Hüsni Demircan.....

Th. van Gari ve Gregory Palamas.....

likli tezini değerlendirmek üzere görevlendirilen jürimiz, Prof. Dr. Melek

Delilbaşı..... başkanlığında, ..20.10.1993..... günü saat 11.00

.....'da A.Ü.D.T.C.F.....

ültesi'nde toplandı.

Tezin;

- a)30..... puan ile başarılı sayılmasına,
b) düzeltilmek üzere geri verilmesine,
c) reddine,

oybirliği / oyçokluğu ile karar verildi.

Prof.Dr.Melek DELİLBAŞI

Üye

Prof.Dr.Ali SEVİM

Üye

Doç.Dr.Remzi ATAÖĞLU

Üye

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Müdürlüğü

Sayı : 4958

Tarih : 20 EKİM 1993

En arka sayfayı okuyunuz.

Sr. Gökhan
20.10.1993
9

ÖNSÖZ

Osmanlı tarihinin kuruluş dönemi ile ilgilenen araştırmacıların karşılaştıkları belki de en önemli mesele bu döneme ait kaynak azlığıdır. Bu dönemle ilgili olan kaynakların ve araştırma eserlerinin çoğunun yabancı dilde ve özellikle Yunanca olması meselenin başka bir boyutudur. Bunun en önemli nedenlerinin birisi de, bu dönemde Osmanlı tarih yazıcılığının henüz daha yeni başlamış olmasıdır. Tarihteki yerini ve misyonunu Osmanlı Devleti'ne bırakacak olan Rum Selçukluları döneminde de bir çok eserler yazılmış olmasına rağmen günümüze bunlardan çok azı ulaşabilmiştir. Oysa diğer taraftan, ömrünün son yüzelli yılına girmiş bulunan Bizans İmparatorluğu, Osmanlıların kuruluş yılları hakkında bilgi veren çok kıymetli eserler bırakmışlardır.

Bu eserlerin incelenmesi ve Türkçemize kazandırılması sonucunda Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarına ait bilgilerimiz de artacaktır. Bu da ülkemizdeki Bizantinoloji çalışmalarının gelişmesi ile bir paralellik gösterecektir.

Gregory Palamas'ın mektupları da bu önemli dokümanlar arasındadır. Palamas 1355 yılında Kantakuzenos ile Ioannes Paleolog'un arasındaki mücadelede arabuluculuk yapması ve çıkabilecek muhtemel bir içi savaşı engellemek amacı ile Kantakuzenos tarafından İstanbul'a davet edildi. Ancak, Palamas'ın bindiği gemi Gelibolu'da Türklerin eline geçince Palamas da esir edildi.

Gregory Palamas 1296 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası saraya yakın kişilerdendi. Bu yüzden, yedi yaşında babsını kaybettikten sonra sarayın himayesi altında yetişmiştir. İstanbul Üniversitesi'nde eğitim gördükten sonra kendisini monastik bir yaşama adamıştır. Zamanla fikirleri gelişmiş ve daha önceki yüzyıllardan kalma Hesychast (Mukaddes Sukun) usulunu benimsemiştir. 1336 yılından sonra dini ve siyasi ihtilaflar alanına sürüklenmiştir. Palamas'ın bu alanda en önemli rakipleri Barlaam ve Akindynos olmuştur. Palamas 1374 yılında nihai zaferine ulaşmış ve dini konularda yapılan tartışmada Barlaam'ı yenmiştir. 1355 yılında Selanik'ten İstanbul'a giderken Türklere esir olmuştur.

Bu esaret Palamas'a Osmanlı topraklarını görme fırsatını vermiştir. Anadolu'ya getirildiği zaman, burada Hristiyan ahali ile Müslümanların bir arada barış içersinde yaşadıklarını görmüş, Müslüman din adamları ile çeşitli dini tartışmalar yapmıştır. Kendisi bu tartışmaları ve Anadoludaki yaşamı kilisesine mektuplar halinde yazmıştır.

Bu mektuplardan sadece Osmanlı topraklarında yaşayan gayri müslimlere ne denli bir hoşgörü gösterildiğini belirtmekle kalmaz aynı zamanda Orhan Gazi ve Osmanlı toplumunun yaşayışı hakkında da bilgiler vermektedir.

Bu dönem aynı zaman da Osmanlıların hem Anadolu'da ve hem de Geliboluda ilerleyiş ve fetih dönemidir. Orhan Gazi, bir yandan Anadolu'da devletini kurarken diğer taraftan da Rumelide yerleşme politikasını takip etmekteydi. Bu yüzden Bizans İmparatoru Kantakuzenos'a yapmış olduğu yardımlar karşılığında Gelibolu'da almış olduğu yerlerde Süleyman Paşa komutasında hızlı bir yerleşme ve iskan hareketi içersindeydi.

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı tarihi ve özellikle kuruluş yılları için çok önemli olan bu mektupların Türk tarih araştırmalarına kazandırılmasıdır.

Gregory Palamas'ın mektuplarının tercümesi, bunların Fransızca tercümesini içeren "Travux et Mémoires" (Dir. Paul Lemerle. Paris,1979) adlı kitaptan yararlanılarak hazırlanmıştır. Konumuzla ilgili ülkemizdeki kaynak azlığından dolayı, genelde yabancı kaynaklara başvurulmuştur. Bundan dolayı Londra'daki

"The Biritish Library" den konumuzla ilgili kitapların ve makalelerin fotokopisi elde edilmiştir. Çalışmamızda yararlandığımız ve tümü İngilizce olan bu eserler henüz Türkçe`ye kazandırılmamıştır.

Bu çalışmamı hazırlarken benden değerli yardımlarını esirgemeyen sayın; Prof. Dr. Melek Delilbaşı, Prof. Dr. Ali Kaş, Prof. D. Musa Pidcock, Ar.Gör. Levent Kayapınar`a sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca, The British Library`yi benim için defalarca kullanan ve birçok dokümanı bana ulaştıran sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet Nasuhi Berçin`e de sonsuz şükranlarımı sunarım.

Hüsnü DEMİRCAN - Ankara,1993.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	3
GİRİŞ.....	8
I.BÖLÜM.....	11
A- Orhan Gazi Dönemi Osmanlı Bizans İlişkileri	11
B- Gelibolu`nun Fethi.....	20
II. BÖLÜM	28
A- Gregory Palamas`ın Hayatı	28
B- Gregory Palamas`ın Eserleri	33
C- Gregory Palamas`ın Türkler Tarafından Esir Edilmesi.....	40
III. BÖLÜM.....	43
Gregory Palamas`ın Mektupları	43
Kiliseye Mektuplar	43
Dialexis	62

IV. BÖLÜM.....	70
A- Osmanlılarda Hoşgörü Politikası	70
B- Osmanlı Teb`ası Gayri Müslimlerin Durumu	77
C- Gregory Palamas ve Müslüman Alimler Arasındaki Dini Tartışmalar.....	82
V. BÖLÜM	92
A- Gregory Palamas`ın Mektuplarının Türk Tarihi Açısından Önemi	92
SONUÇ.....	101
SUMMARY.....	103
BİBLİYOGRAFYA	105
İNDEX.....	111
EKLER.....	118

GİRİŞ

14. yüzyıl dünya tarihi için önemli bir dönemdir. Çünkü, bu dönemde dünya siyasi tarihinde büyük bir yer işgal etmiş olan Selçuklu İmparatorluğu tarihin içerisinde yerini alırken, kendi yerine mirasçı olarak bıraktığı ve dünya siyasi tarihinde Selçukludan daha da büyük bir rol oynayacak olan Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarıdır. Bu yüzyılın diğer bir önemli yönü de bin yıllık ömrünü tamamlamak üzere olan Bizans'ın son yüzelli yılının içerisinde girişidir.

Bizans, Türk tarihi ve özellikle Osmanlı tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bizans'taki tarih yazıcılığının gelişmiş olmasından dolayı 4. yüzyıldan itibaren Bizansla ilişki içerisinde giren Türkler hakkında oldukça zengin kaynaklar bırakmışlardır. Osmanlı öncüleri olan Rum Selçukluları zamanında da bir çok eserler yazılmış olmasına rağmen bunlardan bizlere ancak küçük bir miktar ulaşabilmiştir.

Osmanlılarda ise tarih yazıcılığı daha sonraki yüzyıllara (II. Murat dönemine) tekabül eder. Bu dönemde ise Osmanlı tarihçiliği daha yeni başlamaktaydı. Bu nedenle bu sıralarda yazılan eserlerin sayısı azdır ve bizlere yeterli bilgi aktaramamaktadırlar. Bu da Bizans kaynaklarının Osmanlı tarihi için önemini daha

da artırmaktadır. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun tam olarak bilinmesi Bizans kaynaklarının tam olarak incelenmesine bağlıdır.

Gregory Palamas'ın mektupları da bu önemli kaynaklar arasındadır. Bu dokümanlar özellikle, Osmanlı topraklarında hala Yunan topluluklarının varlığını ve Anadolu'daki son Bizans topraklarında İslam'ın Hristiyanlık üzerindeki etkisini açıklamaktadır. Din olarak İslam ve ırk olarak Türk olan Osmanlılar ile Hristiyan (Ortodoks) dinine mensup Yunanlıların kendi öz kültürlerini kaybetmeden yüzyıllarca birarada yaşamalarının temelinde yatan Osmanlı hoşgörüsünün (toleransın) ne denli etkili olduğunu açıklaması bu mektuplara ayrıca bir önem katmaktadır. Ayrıca, Gelibolu'nun Türkler tarafından fethi hakkında yeni bilgiler de vermektedir. Bunlara ilaveten, Palamas'ın Orhan Gazi'yi görmesi ve onun özel yaşantısını müşahade etmesinden dolayı Orhan Gazi'nin günlük yaşantısı hakkında da bizlere bilgiler ulaştırmaktadır.

Ancak, Osmanlı tarihi ile ilgilenen tarihçiler bu önemli dokümanlara yeterince ilgi göstermemişlerdir.

Palamas'ın esir edilmesi ve Türklerle olan ilişkisinin ilginç detayları ise ancak 19. yüzyıl sonlarına doğru yayınlanan iki teksten öğrenilmiştir. Bunlardan ilki, papaz David Disypatos'a gönderdiği kısa havari mektuplarıdır. İkincisi ise, Orhan Gazi'nin düzenlediği ve Müslüman din adamları ile yapmış olduğu tartışmaları içeren "Dialexis" adı verilen kamu tartışmasıdır. Bu tartışma, Orhan Gazi'nin Ermeni fizikcisi ve doktoru olan Taronites tarafından da kaydedilmiştir.

Palamas'ın mektupları barış zamanında Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında fikir alışverişinden bahseden nadir dokümanlardandır. Bu mektuplar, İstanbul patriği Philotheos ve Nikephoras Gregoras tarafından da bilinmekteydi.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, Orhan Gazi zamanında Osmanlı-Bizans ilişkileri hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca, Palamas'ın mektuplarından da yararlanılarak Gelibolu'nun Türkler tarafından nasıl ve hangi şartlar dahilinde fethedildiği açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Gregory Palamas'ın hayatı ve eserleri anlatılacaktır. Bu bölüm, temel olarak John Meyendorff, G.C. Papademetriou ve Paul Lemerle'in eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Buna ilaveten, Palamas'ın esaretinin daha iyi anlaşılması için onun nasıl esir edildiği ve nerelere götürüldüğü belirtilecektir.

Üçüncü bölümde ise, bu çalışmanın ana temeli olan Palamas'ın mektuplarının Türkçe çevirisine yer verilmiştir. Ayrıca, bu bölüm ilgili dip notlar ile zenginleştirilmiştir.

Dördüncü bölüm, Osmanlı egemenliği altında yaşayan gayri müslimlerin durumları, yaşama şartları ve dini özgürlükleri ile Osmanlıların kendi teb'asını oluşturan yabancı milletlere karşı ne denli bir hoşgörü içersinde olduğuna, ayrıca Palamas'ın bu hoşgörünün altında Müslüman alimler ile yapmış olduğu ve tamamen barış içersinde tamamlanan tartışmaya ayrılmıştır. Ayrıca, bu tartışmada Müslüman alimlerce verilmesi muhtemel ancak Palamas tarafından yeterince belirtilmemiş olan tartışmanın konularına ait cevaplar da günümüzdeki son araştırmaların ışığı altında belirtilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın beşinci bölümünde, Palamas'ın mektuplarının Türk tarihi açısından taşıdığı önem belirtilecek ve bu mektupların ışığı altında Gelibolu'nun fethi, Orhan Gazi'nin özel hayatı, şehirlerin durumu, Ahi teşkilatı ve nüfus hareketleri hakkında bilgi verilecektir.

Ekler bölümünde ise Palamas'ın Anadolu'da bulunduğu sürede yolculuğunu gösteren bir harita bulunacaktır.

I.BÖLÜM

A- Orhan Gazi Dönemi Osmanlı Bizans İlişkileri

Türklerle Bizans imparatorluğunun ilişkileri Osmanlı Devleti'ne kadar yüzyıllar süren bir zaman içerisinde gelişmiştir. Ancak bu ilişkinin ilk zamanlardaki galibi kuvvetli Bizans İmparatorluğu idi. Bu dengenin kesinlikle ve kesin olarak Türkler lehine dönmesi 1071 Malazgirt savaşı ile olmuştur. Bu savaştan sonra Anadolu'ya doğru yoğun Türk göçleri yaşanmış ve siyasi dengeler hızla değişmeye başlamıştır. Malazgirt Savaşı, daha önce Ermenistan'ın Bizans ilhakıyla dengesi bozulmuş olan Bizans sınır mekanizmasının tahribine yol açmış ve toplulukların içeriye doğru transferi sonucunu doğurmuştur.¹

Anadolu Selçuklu Devleti yıkılırken, Anadolu'nun coğrafyası da Bizans aleyhine oldukça değişmiş bulunuyordu. "Bizans İmparatorları o vakit Asya'da yalnız Konstantiniyye ufkunda kâin araziye, yani Keşiş Dağlarında nihayet bulan mahallere malik idiler; bu dağın öte tarafında, sahil boyunca yeni küçük Türkmen Hükümetleri bulunuyordu." ²

¹ Cl. Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*. çev. Y.Yücel-B. Yediyıldız (Ankara,1992), s.26.

² Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi* (İstanbul;1983) s.59.

Selçuklu İmparatorluğu, Moğollar önünde sukut ettiği zaman Anadolu'da onun yerini dolduracak bir güç yoktu. Bundan sonra, birçok aşiret reisleri devlet kurmaya çalışmıştır³ ancak hiçbirisi Osmanlılar kadar başarılı olamamışlardır.

Bu Türkmen beyliklerinden en önemlisi, varlığını 600 yıl sürdürecektir olan Osmanlı Devleti'dir. Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'ye hizmetlerinden dolayı Selçuklu Sultanı Alaaddin tarafından Domaniç ve Ermeni Dağlarını yaylak, Söğüt ve yanındaki ovayı da kışlak olarak tahsis etmişti.⁴

İlhanlı İmparatorluğu'ndaki iç savaş sırasında (1291-1295) Sakarya nehri etrafında yerleşen Türkmen aşiretleri bu esnada genişlemelerine devam etmiş ve Kocaeli yarımadasını yağmalamışlardır. Bu olaylar Pachymeres tarafından da kaydedilmiştir. Osman Gazi de Bizans kaynaklarında ilk defa olarak Bizans topraklarına akınlarda bulunan bu Türkmen aşiretlerinin reisi olarak zikredilir.⁵ Böylece Osmanlılar Selçukluların Bizans sınırında bir uç beylik olarak zuhur etmiş oldu. Osmanlıların Selçuklu Devleti tarafından Anadolu'nun şimali Garbi uçlarında Bizanslılara karşı teşkilatlı bir ucu da meydana getirmek üzere yerleştirilmişlerdir.⁶

Ertuğrul Gazi'nin ölümünden sonra idareyi ele alan Osman Gazi, beyliğini kuvvetlendirmek için büyük bir çaba içerisinde girişmiştir. Osman Gazi, kalabalık Türkmen göçlerini yönlendirmeyi ve onları kendi bayrağı altında toplamayı başarır. Bizans uç beylikleri ile kimi zaman savaş ve kimi zaman iyi ilişkiler içerisinde girer. Bunlardan biri Harmankaya Tekfuru ve sonradan Müslüman olan Köse Miha'l'dir.⁷

Osman Gazi'nin mücadelesinde muvaffak olmasının ve sürekli Bizans aleyhine genişlemesinin en önemli sebeplerinden birisi de bu esnada İmparator

³ H.A. Gibbons. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* (İstanbul,1928), s.238

⁴ Neşri. *Nesri Tarihi*. haz.F.R.Unat, M.A.Köymen (Ankara,1987), s.65

⁵ Halil İnalcık. "The Question of The Emergence of The Ottoman State", *Studies in The Ottoman Social and Economic History* (London,1985), s.74

⁶ Tayyip Gökbilgin. "Osman I Maddesi", *İslam Ansiklopedisi*. Cilt.9, s.433

⁷ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat* (Ankara;1987) s.5

Adronikos'a karşı torunu olan genç Andronikos'un saltanat mücadelesi içersinde bulunması ve bunların mücadeleleri dolayısıyla Bitinya'ya bakılmamış olmasıdır.⁸

Ayrıca, Bizans'ta serbest reayanın (free peasantry) yok oluşu ve aristokrasinin hem servet hem de imtiyazlarının ve dolayısı ile gücünün artması ve Bizans şehir ekonomisinin bozulması İmparatorluğun çöküşünü hızlandırmıştır.⁹

Osmanlı ile Bizans toplumları sadece mücadele içersinde olmamışlar, ekonomik ve ticari ilişkilerde de bulunmuşlardır. "Aşıkpaşazade'deki rivayetlerde, Osman Gazi'nin etrafındakiler ile Rumlar arasında iktisadi münasebetler hakkında dikkate değer malumat vardır. 'Yaylaya ve kışlaya' giden bir yarı göçebe olarak tasvir olunan Osman Gazi'nin kasabalarda yerleşmiş tekfurlarla ve Rum halkı ile barışçı münasebetleri bir çok yerlerde belirtilir. "Yaylaya gitseler emanetlerin Bilecik hisarında korlardı, kaçan gelseler teleme peynirler ve katıklar ve kadınları ile yağlar ve kaymaklar ve halılar ve kilimler gönderirlerdi". "Osman Gazi dahi Eskişehir'in hamam yöresinde pazar turgurdu, etrafın kafirleri dahi gelürlerdi. Bir gün Bilecik kafirleri gelmiş ve hem Germiyan'dan dahi gelmişler ve Bilecik'te kafirler iyi bardak düzerlerdi; ... Bilecik kafirleri gayet itimad etmişlerdi, bu Türk bizimle iyi doğruluk ider derlerdi."¹⁰

Osman Gazi'nin vefatında ise Osmanlılar artık aşiretten beyliğe ulaşmışlar ve sınırlarını da Bilecik (1299), Yenişehir (1302), Koyunhisar (1302), Akhisar ve Geyve'yi (1313), alarak ölüm yılı olan 1324'e dek yavaş yavaş Bursa ve Kocaeli çevresini ele geçirmiştir.¹¹

Orhan Gazi, Osman Gazi'in 1324 yılında ölmesi üzerine beyliğin başına geçti. Orhan Gazi'nin 1324 yılında hükümdar olması, onun daha babası ölmeden resmen devletin başına geçmiş olduğunu göstermektedir ki, Aşıkpaşazade (s.31) ile

⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara;1982) s.112

⁹ Peter Charanis. *The Decline Of The Byzantine Empire*. s.424

¹⁰ Halil İnalcık. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti", *Belleten* (Ankara,1951) cilt XV, s. 632

¹¹ Netayic ül-Vukuat, s.5

Neşri (s.36) ve Oruç Bey (s.14)'inde Osman Gazi'nin daha hayatta iken, devletin idaresini oğlu Orhan'a bıraktığını müttefikan bildirirler. Hatta Neşri'nin "... ve dahi bunu kasd itdi-kim, oğlu Orhan kendü zamanında şevket tutup, namdar ola ki, kendünden sonra halk ana itiat göstereler ..." diye bunun sebebini de açıklar.¹² Yine, Neşri'nin "... El-hasıl Beyliği Orhan'a teslim idüp kendü pir olup mütekaid olmuşdı..."¹³ diye belirtmesi bu hususta her hangi bir şüpheyi yer bırakmaz.

Orhan Gazi'nin, hükümdar olarak ilk başarısı Bursa'nın fethi olur. Şehir 6 Nisan 1326 da teslim olur.¹⁴ Ancak Bursa'nın fethinin tarihi konusunda ihtilaflar vardır. Ibn Kemal'e¹⁵ göre Hicretin 720'sinde (miladi 1320-1321), Aşıkpaşazade'ye¹⁶ göre ise de Hicretin 726'sında (miladi 1325-1326), Oruç Bey'e¹⁷ göre ise Hicretin 727'sinde (miladi 1326-1327) vuku bulmuştur. Ruhi Tarihi'nin Oxford nüshasında ise Bursa'nın fetih tarihi okunamamaktadır.¹⁸ Yine Aşıkpaşazade'ye göre, Bursa'nın fethinde Miha' arabuluculuk yapmıştır. Şehirdekilerin hiçbirine zarar verilmeden çıkıp gitmeleri için otuz bin Filori'yi de teklif eden Miha'dır. Buna karşı şehir boşaltılmış isteyen ahali ve tekfur da dahil olmak üzere gemilerle İstanbul'a gitmiştir.¹⁹

Orhan Gazi'nin genişlemesi devam etti, İzmit ve havalisi, Kandra ve Semendire fethedilmek suretiyle Osmanlı hududunu İstanbul boğazına kadar genişletti.²⁰

¹² Neşri. Neşri Tarihi (Ankara,1987),s.137

¹³ Ibid., s.137

¹⁴ İrene Beldiceanu. "Başlangıçlar:Osman ve Orhan." *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. dir. Robert Mantran (İstanbul;1991) s.24

¹⁵ Ibn Kemal. Tevarih-i Al-i Osman (Ankara,T.T.K.,1970), s.190

¹⁶ Aşıkpaşazade. *Aşıkpaşazade Tarihi*. Ali Neşri (İstanbul,1915), s.29

¹⁷ Oruç Bey Tarihi. haz.Atsız (İstanbul), s.32

¹⁸ Ruhi Tarihi. Oxford Nushası (*Belgeler, cilt XIV*), s.383

¹⁹ Aşıkpaşazade. *Aşıkpaşazade Tarihi*. Ali Neşri (İstanbul,1915), s.29

²⁰ Uzunçarşılı, s.127-34

1328 yılında III.Andronikos Türklerin Kocaeli yarımadasındaki kaleleri alarak Boğaza inmeleri üzerine telaşa kapıldı. Ve Osmanlı tehdidini saf dışı etmek amacıyla, Mesothenia'ya -aşağı yukarı bugünkü Kocaeli- gidip bizzat savaşımaya karar verdi. 10 Haziran 1329'da Pelekanon'da (Maltepe) yapılan savaşta İmparator yaralanmış ve Bizans ordusu dağılmıştır.²¹

Bizans ordusunun esas kısmı 11. yüzyıldan itibaren hemen hemen tümü Rus, Türk, İngiliz, Alman gibi paralı askerlerden oluşmaktaydı. Bu paralı askerler ise İmparatorluğun çıkarlarından çok kendi çıkarlarını gözetmekteydiler.²² Bizans Ordusundaki bu bozulma sonraları da düzeltilemediği için Bizanslılar giderek disiplinli bir şekil alan Osmanlı orduları karşısında çok ciddi bir engel oluşturamadı.

Osmanlı ilerleyişinin tek nedeni sadece Bizans ordusunun artık Osmanlı ordularına karşı koyacak güçte olmadığından değildir. Bunun sosyal boyutu da vardır. Bunu Aşıkpaşazade şöyle belirtiyor. Bursa tekfurunun vezirine şehri nicin teslim ettiklerini sorulması üzerine vezir: "bir nice nesne için verdik dedi. Biri bu kim sizin devletiniz yevmen-fe-yevmen ziyade oldu ve bizim devletimiz döndü. Takik bildik. Ve biri dahi bu kim baban üzerine havale yaptı gitti. Anın devleti köylerimizi zaptetti. Size muti oldular ve bizi hiç anmazlar. Biri dahi bildik kim onlar rahat oldular anın için kim bizi anmazlar dedik. Biz dahi ol rahatlığa heves ettik biri dahi bu kim tekfurumuz mal kodu faide vermedi onun için kim mal vermeye nesne bulmadı vakti ile ancak nesne almadı ihtiyacımız vakti satıcı bulunmadı hisar bize hapis oldu. Ve biri dahi padişah kim zebun (aciz) ola memleket tiz harab olurmuş ve biri dahi bu kim yaramaza uyduk kim yine o tekfurdu ve bir dahi bu alemin teveddulatı eksik değil imdi bu tebeddulat (değişiklik) bize dahi oldu".²³

Bu zaferden sonra da Bizans ordusu Osmanlılar'ın ilerleyişi için artık bir tehlike ve engel olmaktan çıkmıştır. Orhan Gazi, tekrar İznik üzerini yürür ve şehir

²¹ İrene Beldiceanu. "Başlangıçlar:Osman ve Orhan." *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. dir. Robert Mantran (İstanbul;1991), s.24

²² Peter Charanis. *The Decline Of The Byzantine Empire*. s. 418

²³ Aşıkpaşazade. *Aşıkpaşazade Tarihi*. Ali Neşri (İstanbul,1915), s.30

bazı şartlar dahilinde 2 Mart 1331 tarihinde teslim olur²⁴. Ancak İbn Kemal İznik'in Hicri 734 (Miladi 1333) yılında alındığını belirtmektedir²⁵. Aşıkpaşazade İznik'in fethini şöyle anlatmaktadır. "Orhan Gazi'ye kafirlerin halini bildirdiler. Ol dahi İznik üzerine geldi. Kafirler dahi bir itimad ettikleri kafiri gönderdiler kim bizimle ahit idin bizi kırmayun ve gidenimiz gitsun ve duranımız dursun hisarı size teslim edelim dediler. Orhan Gazi dahi kabul etti. geldiler İstanbul kapusundan çıkardılar hemen kendi halkı gitti şehrin halkı ve ekser sipahisi gitmediler. Orhan Gazi tekfura adam gönderdi bile koştu gemiye iletiverdiler muradı olduğu iklime gitti. Tekfur kim kapıdan çıktı Orhan Gazi Yenişehir kapusundan girdi....Bu şehrin kafirleri karşıladılar kane padişahları öldü oğlunu tahtına geçirdiler bir çok hatunlar geldi Orhan Gazi sordu kim bunların erleri kani (hani) cevap verdiler kim kırıldı kimi cenkten ve kimi açlıktan gayet hub suretli (güzel yüzlü) çoktu Orhan Gazi gazilere ulaştırdı. Emretti kim bu dul hatunlara nikah edin ve hem anın gibi ettiler. Şehir dahi mamur oldu ol olunan gazilere evleri verdiler. Bu fethin tarihi Hicretin 730'un da (miladi 1329) vaki oldu."²⁶.

İzmit'te 1331 yılında kuşatılmış ancak III.Andronikos'un buraya yardıma gelmesi üzerine Orhan Gazi kuşatmayı kaldırır. Ancak, Orhan Gazi Nikomedia ve İstanbul arasındaki kaleler için İmparator'dan yıllık 12000 Bizans altını vergi alır. İzmit ise bu olaydan tam altı sene sonra 1337 yılında fethedilir.²⁷

XIV. yüzyılın başında imparatorluğun hem denizden Türkler ve Cenevizliler tarafından toprak kaybına uğratılması ve hem de Bursa ve İznik gibi yerlerin Osmanlıların eline geçmesi, iktisadi olarak İmparatorluğa büyük darbeler vuruyordu. Başkentte ekonominin kontrolü tamamen kaybedilmiş, lonca teşkilatları çokmuş bir durumdaydı. Halkın, firincıların hileli tartı kullandığından şikayet etmesi üzerine İmparator II.Andronicus, İmparatorluktaki firincıların kimler ve kaç kişi

²⁴ İrene Beldiceanu. "Başlangıçlar:Osman ve Orhan." *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. dir. Robert Mantran (İstanbul;1991), s.24

²⁵ İbn Kemal. *Tevarih-i Al-i Osman*. haz. Ş.Turan (Ankara,1983), s.45

²⁶ Aşıkpaşazade. *Aşıkpaşazade Tarihi*. Ali Neşri (İstanbul,1915), s.41

²⁷ Uzunçarşılı, s.127-129

olduğu ve İstanbul'a yiyecek getiren gemilerin hangi şartlar altında bulunduğuna dair bir soruşturma yapılmasını ister.²⁸ Bu İstanbul'da devletin ekonomik durumun ne kadar dışında kaldığını, kentteki fırınların sayısının dahi bilinmediğini göstermektedir. Buna ilaveten, vergilerin ağırlığından ve mezalimden bıkan halk da artık Osmanlı ilerleyişine mukavemet etmiyerek teslim oluyordu.²⁹

1340 yılında Stephan Dushan'ın Makedonya'yı işgal etmesi ve İstanbul'u almak istemesi İmparatorluğun sıkıntılarını arttırıyordu. İşte bu kargaşalığın ortasında 1341 yılında Genç Adronikos vefat eder ve küçük yaştaki oğlu V.Ioannes Palailogos'a naiplik etmek üzere Kantakuzenos Bizans İmparatorluğu'nun tahtına geçer.

Orhan Gazi ile Bizans'ın ilişkileri her zaman düşmanca olmamıştır. İmparator Ioannes V.Paleologos ve Ioannes VI Kantakuzenos arasındaki savaşta³⁰, Kantakuzenos içinde bulunduğu kargaşık durumdan kurtulmak için önce Umur Bey'den yardım alır. Sonrada Orhan Gazi'in yardımına müracaat eder. İşte bu zamana kadar genellikle savaş üzerine ve hep Bizans'ın aleyhine toprak kayıpları ile sonuçlanan Osmanlı-Bizans ilişkileri artık yeni bir siyasi safha içerisine girmiştir.

Orhan Gazi Kantakuzenos'a ilk defa beş altı bin kişi ile yardım eder ve Karadeniz kıyısındaki Sozopolis (Süzebol) hariç bütün sahiller Kantakuzenos'un hasmı olan küçük İmparatorun annesi Anna de Sovoie'nın elinden alınır. Bundan başka Edirne'de ele geçirilir. 1346 Mayıs'ta Kantakuzenos kızı Theodora'yı, Orhan Gazi'nin isteği ve bundan sonra Bizans'a düşmanlarına karşı yardım edeceğine dair söz vermesi üzerine Orhan Gazi'yle evlendirir. Bu evlilik öncesi İmparator müttefiki olan Umur Bey'e de danışır.³¹

²⁸ Peter Charanis. *The Decline Of The Byzantine Empire*. s.422

²⁹ Uzunçarşılı.,129

³⁰ F. Träschener. "The Turks And The Byzantine Empire To The End Of The Thirteenth Century", *The Cambridge Medieval History*, C.4/I, s.760-761

³¹ Colin İmber. *The Ottoman Empire 1300-1481* (İstanbul,1990) s.23

Kantakuzenos Rumeli`de hakim vaziyete geçince İstanbul`u da almak istedi. Orhan Gazi`nin verdiği kuvvetler de beraberinde olarak İstanbul`u kuşatır ve şehirdeki taraftarlarının yardımıyla İstanbul`a girer ve küçük İmparator V. Ioannes ile beraber imparator olur.³²

Bundan sonra Osmanlı-Bizans ilişkileri farklılık gözetir. İmparator durumunu biraz düzeltince Osmanlılar aleyhine çalışır. 1347`den itibaren Papa`ya müracaatla bir haçlı seferi düzenletmeye uğraşır. Ancak başı her sıkıştığında yine Orhan Gazi`den yardım istemekten kaçınmaz.

Bundan sonra tekrar baş gösteren İmparator Ioannis V.Palailogos ile Ioannis Kantakuzenos arasındaki anlaşmazlığa Orhan Gazi müdahale eder. Dimetoka`ya yerleşmiş olan Ioannis V.Palailogos, Matheos Kantekuzenos`u Andrinopolis (Edirne) den çıkartmak için şehri kuşatır. V.Ioannis Palailogos`a Venedikliler, Sırp ve Bulgarlar yardım ederler. Orhan Gazi`den yardım gören Kantekuzenos Gelibolu yarımadasındaki kalelerden birini vermeyi vaad ederek almış olduğu Türk kuvvetleri ile Edirne`de kuşatma altında bulunan oğlu Matheos`u kurtarır. Yine Orhan Gazi`in vermiş olduğu onbin kişilik kuvvetle Dimetoka yakınındaki Emphythion`da Sırp ve Bulgar kuvvetlerini yenerler (1352). Bu yardımcı Türk kuvvetlerine Orhan Gazi`in büyükoğlu Süleyman Paşa kumanda etmektedir.

Bizans ile Osmanlı ilişkileri, Bizans`ın Umur Bey`le olan ilişkisinden oldukça büyük bir farklılık gösterir. Bizans imparatoru, Umur Bey`den aldığı yardım karşısında onun Bizans topraklarını yağma etmesine müsaade ediyordu. Umur Bey`de bu yağma sonunda kendi topraklarına dönüyordu. Bunun tam aksine, Osmanlılar ise Bizans`a yapmış oldukları yardımlar karşılığında Bizans topraklarına yağma için girmiyor bilakis kalıcı olarak yerleşiyorlardı.³³ Böylece, Umur Bey deniz

³² Uzunçarşılı, s.135-136

³³ S.Shaw, *History of the Ottoman Empire and the Modern Turkey* (Cambridge;1976) s.16

aşırı ülkelerde fetih ve yerleşimle ilgilenmezken Süleyman Paşa bu tür siyasetleri uygulamak için oluşan koşulları da kaçırmıyordu.³⁴

Süleyman Paşa Anadolu'ya dönerken Kantakuzenos'un vermiş olduğu Çimpe Kalesi'nde asker bırakmıştır.³⁵ Bugün kaybolmuş olan bu yer bir Osmanlı tahrir defterindeki kayda göre, günümüzdeki Şarköy'e yakın bir yerde olmalıdır.³⁶

Orhan Gazi 1362 yılının Mart ayında "hiçbir vahşet eseri, hiçbir katil ile lekedar olmayarak, otuzbeş sene saltanattan sonra yetmişbeş yaşında irtihal eyledi"³⁷İznik'ten Bursa'ya getirilip imareti yanında kabre konuldu³⁸. Onun yerine I.Murad geçti. Orhan Gazi zamanında, Türkler Avrupa'da Gelibolu'nun fethi ile bir sıçrama taşı elde etmiş ve mevcut topraklarını iki katına çıkarmış oldu. O kendinden sonra gelecekler için de devleti imparatorluğa götürebilecek yolu açmıştır.³⁹

³⁴ Halil İnalcık. "The Qestion of the Emergence of the Ottoman State," *Studies in Ottoman Social and Economic History* (Vorianum Reprints,1985), s.79

³⁵ Uzunçarşılı, s.135-136

³⁶ İrene Beldiceanu. "Başlangıçlar:Osman ve Orhan." *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. dir. Robert Mantran (İstanbul;1991), s.28

³⁷ Hammer. *Osmanlı Devleti Tarihi* (İstanbul,1983), s.148

³⁸ İbn-i Kemal. *Tevarih-i Al-i Osman II. Defter* (Ankara,1983), s.202

³⁹ S.Shaw, *History of the Ottoman Empire and the Modern Turkey* (Cambridge;1976), s.17

B- Gelibolu`nun Fethi

Bilindiği gibi, Gelibolu`ya Türkler çok daha önceleri çıkmışlardı ve bu yüzden yarımada Türklere yabancı değildi. Anadolu Türklerinin Rumeliye geçmeleri hakkında Bizans tarihçilerinin verdikleri bilgiler 1261 senesinden itibaren başlar. Kitle halinde Rumeliye geçiş ve yerleşme Rum Selçuk Hükümdarı II.Gıyaseddin Keykâvus`un maiyeti ve taraftarları ile beraber olmuş olmalıdır.⁴⁰

Bundan sonra Katalanların reislerinin Edirne`de öldürülmesi üzerine bunlar 1308 de Gelibolu`da yerleştikleri zaman Anadolu`dan 800 süvari ve 2000 piyade Türk ve bunların kadın ve çocukları boğazı geçerek Katalonlarla işbirliği yapmışlar, iki sene kadar orada kalmışlar ve ondan sonra da kendileriyle birleşen diğer Türklerle beraber sayıları artmış ve Türkler Atina bölgesine kadar Katalonlarla beraber bulunmuşlar ve sonra Anadolu`ya dönmek istemişler ancak Çanakkale Boğazını geçerken Bizans ve Cenevizlilerin işbirliği sonucu imha edilmişlerdir.⁴¹

Bir kısım Osmanlı kuvvetleri, 1321`de Mudanya`yı aldıktan sonra çapul maksadı ile Marmara`dan Doğu Trakya sahiline geçerek oralarda onsekiz ay kadar dolaşıp tekrar Anadolu tarafına dönmüşlerdi. Bu ilk geçiş Osmanlılara dolaştıkları muntika hakkında bir fikir vermişti. Bundan sonraki geçişlerde ise Bizans`taki taht ve taç kavgalarından oldukça istifade edilmiştir.⁴²

Bizans kaynaklarında iki Andronikoslar arasındaki iç harpler esnasında 1322`de ihtiyar Andronikos`un ordusunun Çorlu`da genç Andronikos ile karşılaştığı zaman ihtiyar imparatorun ordusundaki Türk ve Rum kuvvetlerinin paniğe

⁴⁰Feridun Dirimtekin, Muassır Bizans Kaynaklarına Göre Osmanlıların Rumeliye Geçiş ve Yerleşişleri; *VII.Türk Tarih Kongresi,Kongreye Sunulan Bildiriler* II.cilt, s.577

⁴¹ibid, s.577

⁴²Uzunçarşılı, s.155

uğrayarak başkente kaçtıkları, burada karışıklıklar çıkarttıkları ve Türkleri istekleri doğrultusunda Anadolu'ya geçirildiklerini kaydeder.

Kantakuzenos bu Türk kuvvetlerini açıklamaz, fakat Chakoconclys bunların mevcudunun sekiz bin kişi olduğunu ve Osmanlı Türkleri olduklarını yazar. Buna göre, Osmanlı Türklerinin Rumeliye ilk geçişinin 1322 de olması muhtemeldir.⁴³

1333 yılında Saruhan Bey'i 75 parça gemiden oluşan bir donanmanın başında Trakya sahillerine yanaşır ve Semendirek adasını yağma ettikten sonra sahile çıkar, İmparator müdahale etmeye cesaret edemez ve Türkler de geriye dönerler.⁴⁴

1335 yılında Osmanlılar Karesi Beyliği'ni kendi topraklarına kattı. Bu olay Osmanlıların Rumeli'deki fetih hareketi için oldukça büyük bir öneme sahiptir. Osmanlıların, Bizans'ın Marmara kıyısındaki topraklarını ele geçirmesinden çok Karesi Beyliği'ni alması, onların Rumeli'deki zaferlerinin bir başlangıcı ⁴⁵ve ileri uç merkezini oluşturmuştur.

1337 yılında Osmanlı Devleti arazisinden hareket eden bir kısım Türk korsanları, İstanbul'a çok yakın bir yere kadar sokulur ancak Kantakuzenos tarafından şiddetli bir muharebe sonucunda geri püskürtülmüş ve çoğu denize dökülmüştür.⁴⁶

1344 yılında İmparatorluk naibesi Anne de Sovoie'ye karşı yaptığı mücadelede Orhan Gazi'den yardım istemiş, o da beşbin kişilik yardımcı kuvvet vermiştir. İmparator da bu kuvvetle Karadeniz sahilindeki bütün şehirleri zaptetti. Bunun sonucunda İmparator kızı Theodora'yı Orhan Gazi ile evlendirir. "Bu

⁴³ Feridun Dirimtekin. "Muassır Bizans Kaynaklarına Göre Osmanlıların Rumeli'ye Geçiş ve Yerleşimleri" VII. Türk Tarih Kongresi, II.cilt (Ankara,1973),s.578

⁴⁴ Şerif Baştaş, *Bizans İmparatorluğu Tarihi* (Ankara,1989) s.32-33

⁴⁵ Ali Sevim, Yaşar Yücel. *Türkiye Tarihi* (Ankara,1989), s.242

⁴⁶ Şerif Baştaş, *Bizans İmparatorluğu Tarihi* (Ankara,1989) s.32-33

Osmanlılara Bizans'ın iç meselelerine karışma ve Trakya'da savaşma imkânını sağlar."⁴⁷

1347 yılında Kantakuzenos İmparatorluk makamına geçtikten sonra Sırp Kırallığının Bizans iç harbi esnasında zapt ettiği şehirlerin geri verilmesini istemiş verilmeyince Orhan Gazi'e müracaat etmiştir.

Orhan Gazi, Süleyman Paşa komutasında onbin kişilik bir kuvveti İmparatorluğun emrine vermiş ve bunlar imparatorun kuvvetleri ile beraber Sırbistan içerisine kadar girmişlerdir.

1351 yılında Kantakuzenos'un Cenevizlere karşı, Venediklilerle işbirliği yapması üzerine Orhan Gazi Cenevizlilerle bir anlaşma yaparak piyade ve süvarilerden oluşan bir kuvveti Cenevizlilere yardıma göndermiş ve bunlar gemi ile karşıya geçerek başkente karşı harekâta geçmişlerdir.

1352 yılında Kantakuzenos ile V.Ioannes Paleologos arasındaki mücadele yeniden başladığı zaman genç İmparatorun Sırp ve Bulgarlarla işbirliği yapmasıyla Orhan Gazi Çimpe Kalesinin kendisine verilmesi şartı ile Kantakuzenos'a yardım etmiştir. Bazı tarihçiler İmparatorun Osmanlılar'dan yardım istemeyi, imparatorun her zamanki müttefiki olan ancak bu esnada İzmir'deki üssünden onu çıkartmak için gönderilen Haçlı Donanması ile meşgul olan Umur Bey'in tavsiyesi üzerine yaptığını belirtirler.⁴⁸Bunun üzerine Orhan Gazi, büyükoğlu Süleyman Paşa'yı İmparatora yardıma gönderir.

Süleyman Paşa komutasındaki onbin kişilik bir Türk kuvveti karşıya geçerek İnoz civarına kadar ilerlemiş olan Sırp, Bulgar ve Bizans kuvvetlerine saldırarak mağlup etmiştir. İç harp bittikten sonra Kantakuzenos Orhan Gazi'ye müracaat ederek on bin altın karşılığında Çimpe Kalesinin geri verilmesini istemiş ve bu meselenin halli için İzmit'te buluşmaya davet etmiştir. Ancak, Orhan Gazi hasta olduğu için buluşma yerine gelememiştir. Bazı tarihçiler Orhan Gazi'in gerçekten

⁴⁷ Halil İnalcık, *The Ottoman Empire* (N.York,1973) s.9

⁴⁸ N.Itzkowitz, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslami Gelenek* (İstanbul;1989) s.30

hasta olmadığını ve bunun bir oyun olduğunu ileri sürerler. Oysa, Palamas'ın mektuplarından Orhan Gazi'nin gerçekten ciğerlerinden rahatsız olduğunu ve Ermeni doktoru Taronites tarafından tedavi edildiği anlaşılmaktadır.

Tarihçiler genelde Çimpe Kalesi'nin Bizans tarafından yapılan yardımlar karşılığında Osmanlılara verildiğini söyler Oysa Aşıkpaşazade Çimpe Kalesinin bizzat Osmanlı kuvvetleri tarafından fethedildiğini ifade eder ve oldukça ilginç bilgiler verir. "...Ece Beğ ile Gazi Fazıl bir sal çattılar (yaptılar) bindiler gece ile 'Cin Hisarı'nın (Çimpe Kalesi'nin)' nevahisine çıktılar. Bağlarında bir kafir ele girdi getirdiler sala koydular heman dem Süleyman Paşa'ya getirdiler. Süleyman Paşa bu kafiye bir kaftan giydirdi başına bir şapka verdi beline kuşak ve ayağına ayakkabı verdi velhasıl kafiri donattı. Kafire eyter sizin hisarınıza nice girerüz ki bizi kimse görmeye. Kafir eytdi ben sizi kimse görmedin hisara koyayam dedi. Tiz bir nice sal çattılar Süleyman Paşa yetmiş seksen yoldaş aldı giceyle geçtiler. Kafirin bir tersi dökecek yeri vardı bu müslümanları doğru oraya ilettiler tiz hisara girdiler. Kafirin dahi ekseri bağlarında idi ve harmanlarında idi. El hasıl hisarı aldılar. Kafirini incitmediler belki dahi ihsanlar ettiler. İçinde bir kaç belli kafiri tuttular ve bu hisarın limanında gemiler vardı ol gemilere ilettiler koydular karşıda oturan leşkere ilettiler. Vel hasıl ol gün ikiyüz adam geçirdiler. Ece Beğ hisarın atlarından bindi. 'Bolayır' yanında 'Akça Liman' dirlerdi bir liman vardı andaki gemileri yaktı andan sürdü hisarına geldi. Hisarın limanında olan gemileri hıfz ettiler. Durmadılar adam geçirilir vel hasıl leşkerin ekserisini yanlarına geçirdiler. Bu kafirlerden hiç kimsenin incitmediler. Hatunların ve kendilerin bigayet hoş tuttular bu kafirlerin gemicilerin gemiye koydular kendüler üzerine durdular dahi geçirdiler. Velhasıl bir iki günün içinde iki bin er geçirdiler. Bu kafirler gazilerle ittifak ettiler yürüdüler bir gece 'Ayaslonca' dirlerdi bir hisar dahi vardı anı dahi aldılar. Ehli İslam elinde hisar iki oldu. ... Bir gün Gelibolu'nun kafirleri cem oldular, bunların üzerine gelmeye. Hemen bunlar dahi karşıladılar uğraş (savaş) oldu, Müslümanlar galip olup kafirleri kırdılar. Hisarın kapısını yaptırdılar 'Yakup Ece'ye ve 'Gazi Fazıl'a yoldaş koştular, bunları Gelibolu'ya havale ettiler gece ve gündüz huzur vermediler iskelesine dahi

gemi getirmez oldular ve bu Gelibolu'nun ucunda bu iki yarar gaziyi iyi yoldaşlarla kodular sakşın oldular. Bu fethin tarihi Hicretin 758'inde (miladi 1356) vaki oldu"⁴⁹.

2 Mart 1354⁵⁰ de Çimpe Kalesinin Türklere verilmesinden iki sene sonra müthiş bir deprem Gelibolu yarımadasının bütün sahil şehirlerini, kalelerin surlarını ve Gelibolu'yu tahrip etmiş, bunu takip eden yağmurlar ve kar depremden kurtulan ahaliyi öldürmüş ve bölge boş bir çöl halini almıştır. Gelibolu'da olan bu depremin genelde bütün tarihçiler tarafından 1354 yılında vuku bulduğu kabul edilir. Oysa Palamas'ın mektuplarından bu depremin Mart ayının ilk günlerinde fakat 1355 yılında olduğu anlaşılmaktadır.

Ostrogorsky de Gelibolu'nun fethine farklı bir yorum getirmektedir. Daha 1352 yılında Türkler Gelibolu yanındaki Çimpe kalesinde yuvalanmış ve 1354 Martında -Bizanslıları bu civardan kaçırmaya zorlayan korkunç bir zelzeleden sonra- Orhan'ın oğlu Süleyman bizzat Gelibolu'yu işgal etmişti. Kantakuzenos boşuna yere Orhan'ın dostluk duygularına hitab ve ona, devletin bütün fakirliğine rağmen, işgal ettiği şehri terk etmesi için yüksek meblağlar teklif etti. Osmanlılar Trakya'da müteakip fetihler için kendilerine mükemmel bir üs teşkil eden kalenin geri verilmesini akıllılarına bile getirmiyorlardı. İstanbul'da halk panik şeklinde bir korkuya kapıldı; başkentin Türkler tarafından doğrudan doğruya tehdit edildiği duygusu hakim olmuştu. Kantakuzenos'un mevkii fena halde sarsılmıştı; ortam bir hükümet darbesi için olgunlaşmıştı⁵¹.

Biga'da vaziyeti takip eden Süleyman Paşa bu bölgeyi tamamen ele geçirmeye ve Anadolu'dan geçecek Türkleri iskân etmeye karar verdi. Bu maksatla, başta Gelibolu Kalesi olmak üzere Tekirdağı'na kadar bütün bölgeyi fethetmiştir. Gelibolu Kalesi olmak üzere tüm kaleler tamir edildi ve Müslüman Türkler karşıya

⁴⁹ Aşıkpaşazade. *Aşıkpaşazade Tarihi*. Ali Neşri (İstanbul,1915), s.48-49

⁵⁰ İmber. *The Ottoman Empire*. s.24., S. Shaw. *History of the Ottoman Empire and the Modern Turkey* (Cambridge,1976), s.16, Paul Wittek. *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu* (İstanbul,1985), s.56, Uzunçarşılı. *Osmanlı Tarihi* (Ankara,1982),s.137

⁵¹ Georg Ostrogorsky. *Bizans Devleti Tarihi*. çev. F. Işıltan (Ankara,1986), s.488

geçirilerek burada bir Türk kolonisi meydana getirildi⁵². Böylece, Osmanlıların Rumeli'de iskan çalışmaları da başlamış oldu.⁵³

Kantakuzenos bunu protesto etti ve kırkbin altı karşılığında buranın kendisine verilmesini istedi ise de, kendisinin saltanattan uzaklaşması üzerine, Türkler bu bölgede kaldılar ve tamamiyle yerleştiler. Kantakuzenos'tan elde edilen bilgiye göre, bu Osmanlı Türklerinin Rumelide ilk yerleşmesi oldu.⁵⁴

Bundan bir müddet sonra da Gelibolu şehir ve limanı Süleyman Paşa tarafından alınmak suretiyle Rumeli'de bir köprü başı elde edilmişti. Alınan yerlerin halkına dokunulmayarak iyi muamele edildi. Bununla beraber, Anadolu tarafından bu yerlere sürekli göçmen naklonuldu. Bu yerleşme daha sonraki senelerde Bizans'ın deniz tarafından mümkün mertebe Avrupa ile ilişkisini kesmeye ve Rumeliyi fethetmek için atılmış bir adım oldu.

Rumeli'deki Osmanlı fetihlerinin en büyük önderlerinden olan Süleyman Paşa, en faal döneminde Bolayır ile Seydi-Kavağı arasında avlanırken atından düşüp vefat etmiştir.⁵⁵. Süleyman Paşa'nın ölüm tarihi hakkında farklı yorumlar vardır ancak en yaygın olanı 25 Aralık 1356-14 Aralık 1357 tarihleridir⁵⁶. Aşıkpaşazade bu tarihi Hicretin 758'inde (miladi 1356) olduğunu belirtir⁵⁷.

Osmanlı'ların Gelibolu'da yerleşmeleri Avrupa'nın dikkatini çektiyse de Balkan devletlerinin birbirleri ile uğraşmaları, Türklere karşı herhangi bir önlem almalarını engelledi. Bu yüzden Osmanlılar da Gelibolu'ya bir an önce yerleşmek için acele ediyorlardı. Bunun için, Sırp, Bulgar ve Macar'ların ve Bizans'la

⁵² Enveri. *Düsturname* (İstanbul, 1928), s.61-65

⁵³ Şerif Baştav. *Bizans İmparatorluğu Tarihi* (Ankara,1989), s.57

⁵⁴ Feridun Dirimtekin, Muassır Bizans Kaynaklarına Göre Osmanlıların Rumeliye Geçiş ve Yerleşişleri, *VII.Türk Tarih Kongresi,Kongreye Sunulan Bildiriler II.cilt*, s.577-580

⁵⁵ Ruhi. *Ruhi Tarihi* (Oxford Nushası) s. 24-26

⁵⁶ İrene Beldiceanu. "Başlangıçlar:Osman ve Orhan." *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. dir. Robert Mantran (İstanbul,1991 Mantran;1991), s.30

⁵⁷ Aşıkpaşazade. *Aşıkpaşazade Tarihi*. Ali Neşri (İstanbul,1915), s.51

Venediklilerin müttefikler müdahale etmeleri gözönüne alınarak derhal yerleşme siyasetini hızla uygulamaya başladılar. Bunun sonucunda da, Süleyman Paşa'nın kuvvetleri Bolayır, Tekirdağ'a kadar olan Marmara sahillerini ele geçirdiler. Buraları Türkleştirmek için, Anadolu'daki Osmanlı arazisinden ve Karesi tarafından bir kısım yörükleri nakledip yerleştirdiler.

Osmanlıların Rumeli'de uyguladıkları ve onları Rumeli'de kalıcı kılan en kararlardan biri de bu iskân politikasıdır. "Osmanlılar, Rumelideki fetihlerine paralel olarak gittikleri yerlere sistemli bir tarzda Anadolu'dan naklettikleri Türk halkını yerleştiriyor, zaptedilen toprakları da Türk büyüklerine ve özellikle kumandanlara tımar ve zeamet olarak dağıtılıyor idi."⁵⁸

1361 Temmuz'unda İmparator V.Ioannes ile Venedik Doğu arasında genişlemekte olan Türklerin fetih hareketini önlemek için bir ittifak yapıldı. Ancak, Türkler elde ettikleri yerlere Anadolu'dan sürekli göçmen nakl ettiklerinden ve sahilleri de sıkı sıkıya ellerinde tuttuklarından, ayrıca en önemlisi Türk idaresinin adilâne olması sebebi ile dahilden de bir isyan hareketi görülmediğinden, bu ittifaktan bir sonuç ortaya çıkmamıştır.

Nihayet İmparator, 1364 yılında Osmanlı hükümeti ile anlaşmak suretiyle mevcut statu quo'yu kabul etmiştir.⁵⁹

Süleyman Paşa Gelibolu'ya kuvvetle yerleşmesinden sonra Balkan ülkelerinin Türkler tarafından sistemli bir şekilde fethi başladı. 1359 yılında İstanbul ilk defa olarak surları önünde gördü. Bitkin imparatorluk herhangi bir direnmeye kadir değildi ve kuvvetle tahkim edilmiş başkenti henüz doğrudan doğruya tehdit eden bir tehlike mevcut değil idiyse de, iç savaşların bütün gücünü tüketmiş olduğu Trakya düşmanın önünde serilmiş yatıyordu. Şehirler birbiri ardına düştü: Daha

⁵⁸ Şerif Baştaş, *Bizans İmparatorluğu Tarihi* (Ankara;1989) s.65

⁵⁹ Uzunçarşılı, s.155-156

1361 yılında Dimetoka ve herhalde bir yıl sonra da Edirne kesin olarak Türklerin eline geçmişti⁶⁰. Ancak Edirne'nin fethi hakkında değişik tarihler verilmektedir.⁶¹

Ioannes Kantakuzenos Osmanlıları Avrupa'ya sokmuş, Ioannes Paleologos ise mukavemet etmeden Trakya'yı onlara teslim etmiştir.⁶²

⁶⁰ Georg Ostrogorsky. *Bizans Devleti Tarihi*. çev. F. Işılta (Ankara,1986), s.493

⁶¹ Halil İnalcık kentin I.Murad tarafından ancak 1361 yılında, Orhan'ın ölümünden önce alındığını kabul ediyor. İ. Beldiceanu tersine, Edirne'nin ancak 1365 ve 1365 ve 1369 yılları arasında fethedilebileceğini tahmin ediyor. (Mantran'dan dipnot, s.46)

⁶² Şerif Başta, *Bizans İmparatorluğu Tarihi* (Ankara;1989) s.64-65

II. BÖLÜM

A- Gregory Palamas`ın Hayatı

Gregory Palamas 1296 yılında İstanbul`da doğmuştur. Ailesi Bizans İmparatoru Andronicus`un sarayına yakın bir soylu ailedir. Gregory yedi yaşındayken 1303 yılında babası öldüğü zaman imparator`un himeyesine alındı. Theodora Metochites`in yönetiminde İstanbul Üniversitesi`ne devam etti⁶³. Normal (geleneksel) Bizans ders programı "Aristo Mantığı" nı içermekteydi ve Gregory bunda çok başarılı oldu. Ancak yirmi yaşında kendisini monastik bir yaşama verdi ve ailesini de -annesi, iki erkek ve iki kız kardeşi- kendisini takip etmeye ikna etti⁶⁴.

Athos dağında, bütün Athonite manastırlarının en uzağı ve en eskisi olan St. Athanasius`un "Great Lavra" (Büyük Lavra) adındaki topluma katıldı. Bazen vaktini bir münzevi olarak Skete of Glossia`da ve bazen de Athos dağında geçiriyordu. 1325 yılları civarında Türklerin Athonite yarımadasına saldırılarıyla bir çok rahip Kutsal Dağ`dan ayrılmak zorunda kalmıştı. Aynı yıl içersinde Athos papazları tarafından kendilerini Hac`ta temsil etmek üzere Kutsal Topraklara gitmek için seçildi⁶⁵. Selânik`e vardığında, şehir Türkler tarafından abluka altına alınmış olduğundan yolculuğuna devam edemedi. Selânik`te iken papazlığa terfi etti.

⁶³ G.C. Papademetriou. *Introduction To Saint Gregory Palamas* (New York,1973), s.69-80

⁶⁴ Gregory Palamas. *The Triads* (New York,1983) ed. John Meyendorff, s.5-8

⁶⁵ G.C. Papademetriou. *Introduction To Saint Gregory Palamas* (New York,1973), s.69-80

Gregory ve bazı arkadaşları Selânik'te dua etmeye dayanan dini bir halka meydana getirmişler ve şehirle de ilişki içerisine girmişlerdir. Palamas'a karşıt yazarlar "Bogomil" ve "Messalian" mezhepleri ile ilişki içerisine girmişlerdir. Fakat Palamas bu sektarianların görüşlerini gayet net olarak reddetmiştir⁶⁶.

Palamas'ın kendine ait Ortodox görüşleri, Kilisenin meşru yaşı olan otuz yaşını doldurduğunda ve papazlığa atandığı zaman oldukça ortaya çıkmış durumdaydı. 1326 yılında yanında 10 papazla birlikte Berrhea'ya gitmek üzere Selânik'ten ayrıldı. Berrhea yakınında bir münzevi hayatı yaşadı ve daha önceki yüzyıllardan kalmış olan "hesychast" usûlunu⁶⁷ benimsedi. Bizans'ta çok eskiden beri, mukaddes bir sukun içinde (Hesychia), sıkı bir keşiş hayatı yaşayanlara Hesychastes adı verilirdi⁶⁸. Bu münzevi hayatında her hafta, beş gün, fikirsel olarak açıklanmamış olan "prayer of Jesus" İsanın duası'nı uyguladı. Cumartesi ve pazar günleri arkadaşları ile beraber Aşai Rabbani ayinine katıldı.

1331 yılında Palamas Athos dağına geri döndü ve aynı yaşantısını eski kilisesine Lavra'ya yakın St. Sabbas zaviyesinde sürdürdü. Athonite topluluğunda prestij kazandıktan sonra Palamas ruhanilik ve azizler hakkında eserlerini yayınladı.

⁶⁶ Gregory Palamas. *The Triads* (New York, 1983) ed. John Meyendorff, s.5-8

⁶⁷ Hesychasm, 14. yüzyılda belirli bir mistik-zahitlik akımının adıdır. Kökenleri 11. yüzyılda yaşayan büyük mistiklere kadar çıkan Hesychasm hareketi, 14. yüzyıl başlarında Bizans arazisinde dolaşan Georgios Sinaites'in mistik-zahidlik öğretilerinin Bizans manastırlarında Büyük bir etki yapmasıyla kuvvetlenir. Özellikle Bizans Ortodox mezhebinin sığınağı ve koruyucusu olan Athos Dağında büyük bir ilgi görür. Hesychastların nihai hedefi ilahi ışığın temasıdır ve bunun yolu, zahitçe bir riyazettir. İsa'ya niyazı ifade eden duanın söylenmesinden sonra, dua eden vecde gelir ve bu esnada semavi şualarla çevrildiği bir anda ilahi ışığı seyreder. Tamamıyla Tanrıyı tanımak ve temaşa etmek, O'nunla birleşmek için bütün güçlerini bu maksada yöneltmek, bütün dünyadan ve bu dünyayı hatırlatan her şeyden uzaklaşmak gerekir. zira bütün ruhunu ve kendini bu nokta üzerinde toplamak zorunludur. Bunu yapabilmek için Hesychast kendini, bütün tasavvurlardan, bütün düşüncelerden ve emellerden uzaklaştırmalı, ruhunu bütün bildiklerinden kurtarmalı ve gerçek bilgisizlik karanlığına varabilmek için mutlak bir bağımsızlığa kavuşmalıdır. Zira, bir Hesychast'ın en ulvi, en tesirli ve en mutlak duası, Tanrı'ya direkt olarak ulaştırılan mesajdır. İşte zahidde vecd hali bu surette hasıl olacak ve bu hal onun Tanrı ile birleşmesini sağlayacaktır. Bu vecd haline gelebilmek için ruh, muhitin bütün duygularından münezzeh olacak, bütün bildiklerini unutarak körkütük dilsiz ve sağır bir hal alacaktır. Şahsiyetini terke edecek, şuurunu kaybederek ruhi ve cismani hayat duracak, fikir hareketsiz ve temaşa hedefine yönelik kalacaktır. Bu suretle Hesychasm'ın asli cevherini ruh ile, kalb ile ve düşünce ile ilahi bir aşk oluşturur ve onun temasına gayret eder. (Şerif Baştav. Bizans İmparatorluğu Tarihi (Ankara, 1989), s.37-39)

⁶⁸ Şerif Baştav. Bizans İmparatorluğu Tarihi (Ankara, 1989), s.37

1335- 1336 yılları arasında kısa bir süre Esphigmenou kilisesinde başrahip olarak görev aldı. Ancak, kısa bir süre sonra, dini yorumlarını ve sahip olduğu Tanrı inancını değiştirmeksizin hayatının geri kalan kısmını işgal edecek olan dini ihtilaf, kilise mücadelesi ve siyasi çalkantılar alanına sürüklendi⁶⁹.

Palamas ile italyan (Greek-Italian) filozofu Barlaam arasındaki tartışma, dini bir method üzerinde olan bir tartışma gibi başlamıştır. Her ikisi de orjinal Amentü tekstine Latin ilavesi olan Filioque'u -Babadan ve Oğuldan meydana gelen Kutsal Ruh- tartışmakla meşgul olmuşlardır. Ancak, Barlaam için konu eski kilise ileri gelenlerinin yazdıkları ya da Kitabı Mukaddes'te bulunan konuların temelindeki dialektik bir ispattı, zira Tanrı'nın doğru bilgisi, Kutsal Üçleme'nin kişileri arasında ilişki yoktur. Palamas bunun aksine (teolojiye) dine sadece "açık öncüllere" dayanan zihinsel deneylerle değil fakat aynı zamanda ve esas olarak, gerçek Hristiyan tecrübelerinin bir vurgusu olarak yaklaşmıştır. Palamas, rakibi gibi, Aristo'nun aynı teknik ifadelerini kullanarak şu noktada ısrar etti: Üçleme (Trinity) ile ilgili dini ihtilaf, kesinlik (apodictic) sonucuna ulaşabilir, (ve sadece dialectik değildir) bu da kendi kendine inanca yöneltir. Tartışmanın bu özelliği bazı tarihçiler tarafından günümüzdeki Latin Batı'sında oluşan Realist ve Nominalist tartışmalarıyla bir paralellik gösterdiğini belirtirler.⁷⁰

Barlaam, kendisine karşı, papazların tarafından meydan okunmasına kızdı. Barlaam'a göre bu papazlar aydın olarak vasıfsız ve fanatiktirler. Hesychast duacı metodlarını öğrenmeye teşebbüs ettiği zaman büyük ölçüde şok oldu. Zira onlar her zaman atıfta bulundukları tecrübe (experience) bazında insan vücudunun, sadece zihinsel olarak değil, Tanrı'nın ışığı ve bilgisinin katkısı ile görünümünün de değiştirilebileceğini iddia ediyorlardı. İşte bu tartışma Palamas'ı yalnızca "Triads"ı yazmaya sevketmemiş aynı zamanda kilise ve toplum tartışmalarına da sokmuştur.⁷¹

⁶⁹ Gregory Palamas. *The Triads* (New York,1983) ed. John Meyendorff, s.5-8

⁷⁰ Ibid., s.5-8

⁷¹ Ibid., s.5-8

1341 yılının Haziran ve Temmuz aylarında İstanbul'da birbirini müteakip toplanan iki konsey Barlaam'ı azarladı. Barlaam, Palamas'ın fikirlerini Hristiyan dininin temel akidelerine aykırı ve dolayısıyla onu heretik sayıyordu. Aralarındaki tartışma yedi yıl sürdü (1333-1339)⁷². Konsey Palamas'ı haklı bulduktan sonra Barlaam Bizans'ı terketti ve hayatının geri kalan kısmını İtalya'da geçirdi. Ancak, Hesychasts inancını savunmasını zaferle sonuçlandıran Palamas, 1341 yılında İmparator III.Andronikus'ın ani ölümünü takip eden bir iç savaşın sonuçlarından oldukça etkilendi. Mahkemenin en önemli siyasi şahsiyeti -esasnda Barlaam taraftarı aydınların bir destekleyicisi olan fakat sonunda papazlarla aynı tarafta yer alan- Ioannes Kantakuzenos, patrik John Calecas'ı da içeren naipler kurulunca görevden alındı. Palamas, Kantakuzenos'un destekleyicisi ve bir arkadaşı olarak mütalaa edilerek mahkum oldu ve hapsedildi, oysa Patrik, Barlaam'ın yaptığı gibi temel Hesychastik ruhaniyetine karşı olmayan ancak Palamas tarafından açıklanan teolojik formülleri kabul etmeyen özellikle Gregory Akindynos gibi Palamas'ın dini rakiplerine destek vermişti.⁷³

İç savaş 1347 yılında Kantakuzenos'un zaferi ile sona erdi ve müşterek imparator (co-emperor) olarak Ioannes V Palaeologos ile beraber tahta geçti. 1347 yılında ve özellikle 1351 yılında yeni konsey, Akindynos'un görüşlerini destekleyen tarihçi ve filozof Nicephorus Gregoras'ın fikirlerine karşı Palamas'ın teolojisini destekledi. Zira, Palamas da, iç savaş esnasında Ioannes VI.Paleologus'u desteklemişti⁷⁴. İmparatoriçe Anna de Savoie Patrik Calecas'ı azletti ve Palamas'ı hapisten çıkardı(1347). Onun taraftarı olan İsidore'u Patrik olarak tayin etti⁷⁵. 1347 yılında Palamas Selânik metropoliti olarak seçildi. Kilise arkadaşları ve öğrencileri - Isidore, Kalistos, ve Philotheus Kokkinos- birbiri ardına patriklik makamına geçtiler. Sadece manastır ruhunun değil aynı zamanda Palamas'ın teolojisinin bir zaferi

⁷² Şerif Başstav. Bizans İmparatorluğu Tarihi (Ankara,1989), s.39

⁷³ Gregory Palamas. *The Triads* (New York,1983) ed. John Meyendorff, s.5-8

⁷⁴ E. Zachariadou. "Religious Dialogue between Byzantines and Turks during the Ottoman Expansion," *Religions-gesprache im Mittelalter*, s.291

⁷⁵ Şerif Başstav. Bizans İmparatorluğu Tarihi (Ankara,1989), s.45

olarak vurgulanan Hesychasm`ın bu zaferi Bizans ve Doğu Avrupa içersindeki Doğu Ortodox`luğunu etkiledi. ⁷⁶

Gregory Palamas 1354-1355 yıllarında Selânik`ten İstanbul`a giderken gemilerinin yolunu kesen Türklerin esiri olarak Anadolu`da bulundu. Ioannes VI Kantakuzenos içinde bulunduğu zordurumdan kurtulmayacağını ve sonunda Halk Fırkası`nın ve Sırpların desteğine sahip Ioannes V Paleolog`un muhalefeti karşısında tahtını artık daha fazla muhafaza edemeyeceğini anlamıştı. Kantakuzenos halihazırda damadı Orhan Gazi`den de hiç bir yardım ümit edemeyeceğini biliyordu. Böylece o, iki kral ailesini uzlaştırmak ve sonuçta iç savaşı sona erdirmek için Hesychast`ların lideri Palamas`ı İstanbul`a davet etti. Ancak Palamas Türklerin eline esir düştü ve bu yüzden Kantakuzenos`a da yardım edemedi. Sonuçta, Ioannes VI Kantakuzenos saf dışı bırakıldı ve inzivaya çekilerek keşiş oldu. ⁷⁷

Palamas`ın fidyesi ödendikten sonra serbest bırakıldı ve İstanbul`a döndü. 14 Kasım 1359 yılında vefat etti. ⁷⁸ Palamas`ın 1360 yılında vefat ettiğini belirten yazarlar da vardır <sup>79</sup>. Ancak Gregory Palamas vefat ettiği zaman Anadolu`da Türklerden gördüğü hoşgörü ve misafirperverliği kendi halkından görememiştir. Palamitler, onun cesedini İstanbul sokaklarında sürüklemekten çekinmemişlerdir ⁸⁰.

1368 yılında Patrik Philothaus`ın başkanlık ettiği İstanbul Kilise Meclisi`nin bir kararı ile Gregory Palamas aziz olarak ilan edildi ⁸¹.

⁷⁶ Gregory Palamas. *The Triads* (New York,1983) ed. John Meyendorff, s.5-8

⁷⁷ G.G. Arnakis. Gregory Palamas Among The Turks And Documents Of His Captivity As Historical Sources. s.112-114

⁷⁸ Gregory Palamas. *The Triads* (New York,1983) ed. John Meyendorff, s.5-8

⁷⁹ Şerif Baştav. Bizans İmparatorluğu Tarihi (Ankara,1989), s.62

⁸⁰ Ibid., s.62

⁸¹ G.C. Papademetriou. *Introduction To Saint Gregory Palamas* (New York,1973), s.69-80

B- Gregory Palamas`ın Eserleri⁸²

I. *Kutsal Ruh ile ilgili yazıları*; 1333-1334 yılları arasında Latin ve Yunan Kiliselerini birleştirmek için teşebbüste bulunduğu İstanbul`da Kutsal Ruh`un oluşu üzerine yapılan münazaralara katıldı. Aşağıdaki eserlerini bu esnada yazdı:

- 1- Kutsal Ruh`un oluşunu gösteren ve Latinlere karşı iki hitabe.
- 2- Bekos`un Yazılarının Çürütülmesi.

II. *Hesychastların karşıtı İlk Liderlere Mektuplar*;

- 1- Akindynos`a ilk mektup
- 2- Akindynos`a ikinci mektup
- 3- Barlaam`a ilk mektup
- 4- Barlaam`a ikinci mektup
- 5- Akindynos`a üçüncü mektup

III. *Hesychastların Savunusu*; bu eser üç Triad ve dokuz kitaptan oluşmaktadır. Hesychastların görüşlerini savunmak için yazılmıştır.

Birinci Triad`ı 1338 yılında Barlaam`ın hatalarını belirtmek için yazmıştır.

İkinci Triad`ı 1339 yılında Barlaam`ın yazılarını çürütmek üzere yazmıştır.

Üçüncü Triad`ı 1341 yılında yazmıştır. Bu kitapta Palamas, Barlaam`ın fikirlerini tamamen çürütmüştür.

⁸² G.C. Papademetriou. *Introduction To Saint Gregory Palamas* (New York,1973), s.71-80

IV. *İnanç ile ilgili kitaplar*; bu eserler Ortodox inancı ile ilgili 1340-1357 yılları arasında yazılmıştır.

- 1- Aziz (the Hagioritic) Tome
- 2- İnancın Açıklanması
- 3- Tome Calecas`ın (fikirlerinin) Çürütülmesi
- 4- Antakyalı Ignatius`un Bir Mektubunun Tekzibi
- 5- Calecas`ın Bir Mektubunun Tekzibi
- 6- Saint Basil`in Söylevleri Üzerine

V. *Hesychastik Tartışma İle İlgili Mektuplar*; bu mektuplar 1342-1347 yılları arasında hapiste iken fikirlerini rakiplerine karşı savunmak için yazılmıştır. Toplam ondört mektuptur.

- 1-Arsenius`a; 1342 yılında Ditheism`i çürütmek için yazmıştır.
- 2-John Gabra`ya; 1342 yılında yazmıştır. Gabra Selânik`te bir yazardır ve Akindynos`un bir arkadaşıdır.
- 3-Paul Asane`ya; 1343-1344 yıllarında yazılmıştır. Paul Bulgaristan Krallık Sarayında bulunan bir Bizanslı öğretmendir ve aynı zamanda da Palamas`ın bir öğrencisidir. Palamas bu mektubunu Akindynos`un yazılarını çürütmek için yazmıştır.
- 4-Athanasius Kyzikou; 1343-1344 yılları arasında yazılmıştır. Akindynos`un "Kutsal Işık" ve "Kutsal Merhamet" fikirlerinin Barlaam`ın fikirleri ile aynı olduğunu belirtmiştir.
- 5-Filozof Damian`a; 1343-1344 yılları arasında yazılmıştır. Palamas Akindynos`un kendi (Palamas`ın) yazılarını sakladığını ve onun doktorinini kendisine uygun olarak açıkladığını belirtir.

6-Papaz Dionysius'a; 1343-1344 yılları arasında yazılmıştır. Palamas bu mektubunda kendi teolojisinde kullandığı yeni terimleri açıklamaktadır.

7-Ainos'lu Daniel'e; 1343-1344 yılları arasında yazılmıştır. Okumuş bütün rahiplerin Akindynos taraftarı olmadıklarını belirtiyor.

8-Nomophylaka Symeon'a; 1343-1344 yılları arasında yazılmıştır. Nomophylaka'yı Hesychastların karşıtlarından korumaya çalışmıştır.

9-Bessarion'a; 1343-1344 yılları arasında yazılmıştır. Bazı papazların 1341 yılındaki Konsey'in çalışmalarını anlamadıklarından şikayet etmektedir.

10-Philotheus'a; 1344 yılında yazılmıştır. Calecas'ın adaletsizce yapmış olduğu suçlamadan dolayı şikayette bulunuyor ve bunun siyasi olduğunu belirtiyor.

11-Kutsal Dağın Yaşlılarına; 1341 yılından sonraki durum ile ilgili Athos papazlarına yazmış olduğu mektuptur.

12-Macarius'a İlk Mektup; 1344 yılında yazılmıştır. Kardeşi Macarius'a hapisanede durumu ile ilgili olarak yazmış olduğu bir mektuptur.

13-Macarius'a İkinci Mektup; 1344 yılında yazılmıştır. Her ne kadar şimdi hapiste isede yakında serbest bırakılacağını ümit ettiğini belirtmektedir.

14-Kraliçe-Anne Anna Paleologus'a; Palamas, kraliçenin sonunda kendisinin bir politika kurbanı olduğunu anladığını ve Ditheism'in kendisinin değil rakiplerinin bir fikri olduğunu belirtiyor.

VI. Hesychatic Tartışmaya Atfen Yazılmış Makaleler (Treatises) (kitapcıklar), Bu makalelerde Palamas, Tanrı'da tekliği (Unity) ve kudreti (distinction) açıklamaktadır.

1-Teklik ve Kudret İle İlgili; Palamas, Saint Dionysius otoritelerini Kutsal İnsanlar ile Kutsal Öz'ün arasındaki etkinliği açıklamaya davet ediyor.

2-Bir Ortodox İle Bir Barlaamit Arasındaki Diyalog; 1342 yılında yazılmıştır. Palamas, Tanrı'nın güçlerini kutsal olarak tarif ediyor ve diyor ki; insan Tanrı'nın kudretine katılır ve tanrılaşmaya ulaşır.

3-Ditheism⁸³ İle İlgili Tarziye; 1342 yılında yazılmıştır. Palamas, ditheism'in düsturlarını reddediyor ve Tanrı'nın güçleri ve özü'nün eşit olarak kutsal olduğunu açıkça belirtiyor.

4-Tanrılık ve Tanrılaşmanın Tekliği İle İlgili; 1342 yılında yazılmıştır. Kutsal öz ve kudret ile ilgilidir.

5-Tanrı'nın Barlaam ve Akindynos Tarafından İkiye Bölünmesi; Palamas, Tanrı ulaşılmazdır ve Barlaam'ın teolojisine göre ulaşılabilecek yaratılmış tanrı hangisidir, kriterlerini tartışıyor.

6-Theohanes ve Theotimon Arasındaki Diolog; 1343 yılında yazılmıştır. Bu diolog 1341 yılında vuku bulan olaylara ve Tanrı'nı özü ve Kudreti üzerindeki Palamas'ın doktrinine atıf yapmaktadır.

7-Dinsiz Barlaam ve Akindynos İle İlgili İzahat; 1344 yılında yazılmıştır. Palamas, rakipler ile olan münakaşasında iki rakibinin de başarısız olduğu 41 sapık düşünce buluyor.

8-Akindynos ve Barlaam'ın Görüşlerini Açıklayan Söylev; 1347 yılında yazılmıştır. Palamas, Akindynos'un kendi (Palamas'ın) tekstlerini onun amacına uydurmak için sakladığını açıklamaktadır.

9-Saint Cyril'in Sözleri İle İlgili Cevaplar; Palamas, Baba'nın ve Oğul'un ortak yaşantılarının Kutsal Öz'de olduğunu ve insanlığa yaşam veren gücün de İsa'nın gücü olduğunu belirtiyor.

⁸³ Ditheism iki eşit tanrıya inanmaktır.

VII. *Akindynos'a Karşı*; Bunlar, İstanbul'da anti-palamitler tarafından hapsedildiği zaman yazılan yedi makaledir (kitapçık).

1-Ditheism'in dusturlarını çürütmek için Akindynos ve kilisenin büyüklerinden birçok tekst kullanıyor.

2-Selânîk ve Beroea'ya gönderilen Akindynos'un yazılarını çürütüyor.

3-İsa'nın vücudundaki tanrısal oluşun gerçek olduğuna dair doktrini formüle ediyor.

4-Tanrısal ışığın görünmesinin mümkün olduğunu açıklıyor.

5-Ruhani hediyelerin ve tanrısal merhametin gerçek olduğunu açıklıyor.

6-Tanrısal ışık ve tanrısal kudretin tanrısal kişilerde oluşu bir gerçektir.

7-Palamas, eski Yunan felsefesini ve onu tanrısal aydınlığı reddetmesini şiddetle eleştiriyor.

VIII. *Nicephoras Gregoras'a Karşı*; Bu makaleler muhtemelen 1357 yılında yazılmıştır. Bu makalelerden dört tane vardır. İlk ikisi Gregoras ile kendisinin İmparator Ioannes V. Paleologus'un huzurunda İstanbul'daki tartışmalarına yer verir.

Diğer ikisinde ise, Palamas, kutsal görünümün (İsa'nın görünümünün) değişmesinin ışığı yaratılmıştır ve semboliktir diye iddia eden Gregoras'ın fikirlerini çürütüyor.

IX. *Palamas'ın Papazken Yapmış Olduğu Faaliyetlere Atıf Olan Yazıları*;

1-Türklerin Elinde Esir Olduğu Sürece Anadolu'dan Kendi Piskoposluk Bölgesine Bir Mektup; 1354⁸⁴ yılında yazılmıştır. Anadolu'da Müslümanların

⁸⁴ Palamas'ın mektuplarından bu tarihin 1355 olması gerklidir.

egemenliği altında olan Hristiyanların durumları ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca Müslüman alimlerle yapmış olduğu tartışmalara da yer verir.

2-Adı Bilinmeyen Bir Kişiyeye Bir Mektup; Bu mektupta Anadolu'daki şartları belirtir.

3-İmparatorun Huzurunda Bir Dua; 1347 yılında sunulmuştur. İmparatorluğun ve kilisenin, imparatorluğun barışı için sorumluluğunu belirtir.

4-Şehrin Kapısı Önünde Dua; 1350 yılında Selânik'e girmeden önce tövbe ve barış dilemek için yapılmıştır.

5-Düşmanların Bir Saldırısına Karşı Dua; 1350 yıllarında Sırp ataklarının tehlikesine karşı yapılmış olması muhtemeldir.

6-Kuraklık Zamanında Yapılan Dua; 1355 yazında İstanbul'dan Selânik'e dönmesini müteakip yapılmıştır.

Münzevilik ve Dini Yazıları;

1-Peter Athonite'in Hayatı; 1334 yılında yazılmıştır. Palamas, 9.yüzyılda Athos'ta yaşayan Peter'in hayatını yazmış ve Hesychasm doktrininin Kutsal Dağ geleneği ile uyum içersinde olduğunu göstermiştir.

2-Dua ve Arınma İle İlgili Bölümler; Palamas'ın ilk yazılarından biridir. Arınma ve aydınlanma ile ilgili üç bölümdür.

3-Bölüm (Bab); bir papaz olarak ilk kariyeri zamanında yazılmıştır.

4-Kutsanmış Xene'eye Hitab; 1345 yılında yazılmıştır. Xene bir rahibedir ve III.Andronikos'un kızının öğretmenidir.

5-Filozof John ve Theodora'ye Hitab; Palamas, o zamanın filozoflarının anlayacağı terimlerle dini eğitimi (ascesis) açıklıyor.

6-İsa'nın Kanununa Göre Evami-i Aşere (Decalogue); 1347 yılından sonra yazılmıştır. İsa'nın öğretisi ile Musa peygamberin kanunlarının düzeltilmesini açıklar.

7-Fiziksel, Dinsel, Ahlaki, ve Uygulamalı Bölümler; Bu makalelerde Palamas ruhsal eğitimi açıklamaktadır.

XI. *Vaazlar*; Bu vaazların bir çoğu Selânik metropolü iken yapılmıştır. Ahlak, sosyal ve Hristiyanların cemaatle yaşamları konularında yazmıştır. Dini (ruhi) mükemmellikle ilgili olarak hiç bir dini tartışmaya girmeksizin açıklamalar getirir.

C- Gregory Palamas`ın Türkler Tarafından Esir Edilmesi

Palamas`ın Türkler tarafından nasıl esir edildiğini, onun yazmış olduğu mektuplardan çıkarılması mümkündür. Palamas, mektuplarında depremnden birkaç gün sonra kendisinin ve maiyetinin Tenedos`ta 800 medimni`lik bir gemiye bindiklerini ve fırtınalı bir havada Gelibolu`nun en Kuzey noktasına gittiklerini anlatmaktadır.

Güçlü Kuzey rüzgarları yüzünden kaptan yolcuların isteklerinin aksine Gelibolu`ya geri döndü. Ancak buraları Türkler tarafından ele geçirildiği için limana giremeyip yakın bir yerde demirlediler. Yolcuların tüm ısrarlarına rağmen, kaptan Tenedos`a geri dönmeyince ertesi gün gemi iersindekiler ile beraber Türklerin eline geçti.

Bundan sonra, Palamas Bursa`ya getirilinceye kadar uğradıkları yerleri genellikle belirtmektedir.

Palamas ve diğerk tutsaklar Anadolu yakasındaki Lampsacus (Lapseki) ye getirildiler. Palamas ve tutsaklar, başlangıçta esaretin sıkıntılarını yaşıdırlarsa da ilerleyen zamanlarda Türklerin misafirperverliği ve hoşgörüsü ile karşılaştırlar. Burada yedi gün kaldıktan sonra Pegae (Biga) ya doğru yola çıktılar. Bu sırada Palamas ve onun papaz arkadaşlarını, konumları yüzünden diğerk tutsaklardan ayırdılar. Türklerin ondan fidye istediği ve onun saygıdeğerk birisi olması yüzünden fidye miktarını arttırdıklarını Palamas mektuplarında belirtmektedir. Biga`da Palamas bir kilisede, Mavrazoumis tarafından misafir edilmiştir. Palamas, Mavrozoumis`in onlara  ay boyunca hizmet ettiğini de belirtmektedir. Buna göre esirler Biga`da  ay kamış olmalıdırlar.

Bundan sonra Palamas ve arkadaşları Bursa`ya götürüldüler. Yolculukları dört gün sürdü. Burada kendisinden birşeyler öğrenmek isteyen halk tarafından

adeta soru yağmuruna tutuldu. Fakat Bursa'da kalmaları uzun sürmedi. Varışlarından birkaç gün sonra İznik'e doğru yola çıktılar.

Palamas, yolculuklarının ikinci gününde Orhan Gazi'nin oğlu İsmail'e rastladığını ve İsmail'in onu yemeğe davet ettiğini, yemek esnasında da dini münazarada bulunduklarını belirtir.

Esirler, Bursa'dan İznik'e doğru giderken, içersinde Roma Büyükelçisinin evinin de olduğu bir köyde dururlar. Burada büyük emir'in talimatları üzerine Palamas ile Müslüman alimler -bunlar Müslümanlığı kabul etmiş yahudilerdir- arasında bir dini tartışma vuku bulur. Bu tartışmalar Emir'in doktoru Taronites tarafından kaydedilir. Palamas bu tartışmayı kendisi de mektup halinde arkadaşlarına yazmıştır.

Buradan, İznik'e. doğru yola ne zaman çıktıklarını bilmiyoruz. Ancak her helde birkaç gün sonra olsa gerek. Çünkü mektuplardan elde ettiğimiz bilgilere göre İznik'e vardıklarında hala Temmuz ayındaydılar.

Türkler, esirlere sadece nakil esnasında muhafızlık ediyorlardı. Şehirlere veya köylere vardıklarında esirleri sebest bırakıyorlar ve onlara diledikleri gibi hareket etme imkanı veriyorlardı. Yine bir muhafız alayı onları bir bölgeye götürdükten sonra geri dönüyor, bu sefer de onlara başka muhafızlar eşlik ediyorlardı.

İznik'te St. Hyacinthus kilisesine yerleştiler. Palamas artık rahatlığın tadını çıkarmaya başlamıştı. Gregory Palamas'ın, burada bir cenaze merasiminden sonra Müslüman alimlerle -bu sefer danışmendlerle⁸⁵ (medrese tahsili görmüş olanlar için kullanılan bir tabirdir. Farsça bir tabir olan danışmend'in manası ilim sahibi sayılan adam demektir. Dersten mezun olsun olmasın ulema kıyafetinde olan adamlara da danışmend denirdi⁸⁶)- yine dini münazaralar yaptığını görüyoruz. Palamas Türklerin

⁸⁵ Cl.Cahen, "Danışmend" in gazilerin başkanının bir ünvanı olması da mümkündür demektir. (Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi, s.50)

⁸⁶ Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (M.E.B.,1983), cilt II, s.393

göstermiş olduğu hoşgörüden olacak ki tartışma esnasında hakarete varıcı sözler bile söylemiştir. Ancak, Hristiyanlar tarafından uyarılınca her hangi bir hoşnutsuzluk vuku bulmadan toplantı dağılmıştır.

Palamas 1355 yılında fidyesi ödenmek suretiyle serbest bırakıldı ve İstanbul'a geri döndü.

III. BÖLÜM

Gregory Palamas`ın Mektupları

Kiliseye Mektuplar

1. Selânik`in saygıdeğer metropoliti, Tanrı`nın sevgili evlatları, kardeşlerim, Tanrı`nın çok sevgili evlatları, kilisenin temsilcileri, onlarla birlikte, durumumuzu (sabırsızlıkla) merakla öğrenmek isteyenler: Tanrı`nın sınırsız hoşgörüsü, lütfü, huzuru üzerinize olsun.
2. Tanrı`nın bilgisi David`in de bize öğrettiği gibi, doğruyu bulmak için çekilecek acılar yanında önemsiz de olsa, yani Tanrı`nın bize gösterdiği yardımı, onun sağlıklı kararlarındaki derinlik ya da yücelik gerçekten sınırsızdır, oysa, bu olaylar karşısında başı dönmüşcesine kendinden geçmiş ve alçalmış ya Tanrı tanımaz biçimde Yüce varlığı inkâr eden ya da kötü yolda onların temizlenmesini tutarsız bir biçimde suçlayan, dahası işi inanç ve erdemin boş ve anlamsız olduğunu pervasızca savunmaya kadar götürebilecek insanlar olabilir. Ama sağ duyulu insan bu yücelüğe ve bu büyük yanılsa dikkat ettikçe, düşünmeyle onun farkına varabilir, görülenle görülmeyene karşı duyacağı benzer hayranlığını belirtir.
3. Tutuklu olarak Anadolu`ya (Asya`ya) götürüldüğüm zaman, Hiristiyanlarla Türk`lerin birbirlerine yardım ederek yanyana yaşadıklarını görünce Tanrı`nın

inayetinden anladıklarımı sizlere anlatacağım. Bana göre pek yakın gelecekte kurulacak mahkemede (Ahiret Gününde) mazeretleri olmaması için, herşeyi gözetip kollayan Tanrı, İsa`mızın niyetlerini en barbar Türklere bile gösteren kurduğu düzendir; olup bitenlerden anlaşılacağı gibi, Tanrı`ya karşı işlediğimiz sayısız günahların aynı zamanda küçük bir cezasını çekmemiz için bize de ellerine düşüren yine bu düzendir, zirâ şimdi denenene hiç değilse sönmüş ateşe atılanlardır. Oysa başkalarına zarar verenler imana gelip kan dökmeyi durduramazlarsa ileride cezalarını çekeceklerdir.

4. Uzun süredir yüzüstü bıraktığım yazma tutkumu eğer tümüyle kaybetmemişsem, başımdan geçenlerden daha ilginç bir konu bulabileceğimi hiç sanmıyorum çünkü tam bana göre bir konu ve yeteri kadar malzeme de var; gerçekten de (orada) bir yandan bizi yönetenlerin yaptıklarını -çünkü Tenedos`a kadar bir kraliyet kadırgasından yolculuk yaptım, oradan da Bithynie`ye daha sonra da Mesathynie`ye geçtim; İstanbul`un karada ve denizde gösterdiği etkinliklerin hiçbiri gözümünden kaçmadı ve diğer yandan Tanrı`nın halkımızın başına saldığı demeye dilimin varmadığı yalnızlık duygularından ya da cezalardan, ve özellikle, Azizin de dediğı gibi yalnız evleri ve malı mülkü değil, sağduyulu olsun ya da olmasın tüm canlıları ve ruhları tüm akbabalara ve köpeklerle yem eden bu yılın depreminden (2 Mart 1354) uzun uzun söz edebilirdim: ama canınızı sıkmamak için hepsini bir yana bırakarak merakla beklediğiniz başımdan geçen olayları sizlere biraz anlatacağım.
5. Bu depremden birkaçgün sonra, -keşke binmez olsaydık- Tenedos`ta (Bozcaada`dan) bir gemiye bindik. Yolculuğa elverişli bir rüzgar vardı, ama aptaldan çok dengesizin biri olan kaptanımızın gemiyi sağsalim varacağı yere ulaştıracağı kuşkuluydu: Gelibolu`ya doğru gittiğimizden ve de rüzgarın yön değiştirerek karşımızdan geldiğı halde geriye dönmedik, rüzgarın bizi atacağı yere gitmekten çok, havanın kararmasına üstelik fırtınaya rağmen ilerlemeye çalıştık. Kaptanın ihtiyatsızlıkla karışık girişimleri sonucu büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalınca, birara, yarı yoldan geri dönmeye karar verdik, rüzgarın önüne düşerek, -kuvvetli bir Kuzey rüzgarıydı- Geliboluya doğru sürüklendik.

Depremin bu şehri de Arkaiklere⁸⁷ terkettiğinden ve de limana girmemizin mümkünü olmadığından, limana yakın bir kıyıda tüm çapaları atarak demirledik.

6. Günün ağarmasıyla Kuzeypoyraz rüzgarı pek kalmış sayılmazdı, ve kenarda denizde çalışan sayıları çok kabarık ve çalışan kürekçiler sayesinde, birbirine karşıt iki anakara arasında sanki köprü kuran ve onları yağmalamak için karşı tarafa yerleşmiş Romalılara güneşin doğduğu anakaradan (Anadolu'dan) saldıran Türkleri görebiliyorduk. Bütün bunların gözlerimizin önünde olup bittiğinden, Türklere yolları üzerinde ayaklarına dolaşan bir yem olmamak için hepimiz Tenedos'a geri dönmek için kaptana çok yalvardık. Kararından dönmediği için (ona hediyeler verdik ve) bizi bu hale düşüren beceriksiz birinin ellerine düşmek gibi talihsizlikle başbaşa olan bizler hediyeler verdik, çok büyük ödülleri söz verdik. Bir taraftan demir atarken bir taraftan da rüzgar dönerse tehlikenin kaçınılmaz ve büyük olacağını anlatıyorduk. Ama o bir türlü inatından vazgeçmiyor tehlikeli olduğu apaçık ortada olan düşmanlara karşı kurum kurum kuruluyordu. Ve en sonunda rüzgar kaldı (durdu) , tepeden tırnağa silahlı Türkler (barbarlar) oldukça uzun gemilerinden bizimkilere saldırdılar. Savaş başladı -bizim elimiz tutmuyor mu?- malesef yenildik ve hemen hemen hepimiz tutuklu olarak teslim olduk.
7. Hepimiz önce Lampacus'a (Lapseki) getirildik. Daha varır varmaz tüm arkadaşlarım ve benim için üstümüzün aranması, temel gereksinimlerden yoksun olma ve her türlü fiziksel acı gibi tutuklu olmanın sıkıntıları başladı. Benim payıma düşende karın ağrılarım, buna bağlı olarak giderek halsizleşme ve neredeyse bütün organlarımın felç⁸⁸ olması yanında yöredeki Romalılarca (Hiristiyanlarca) barbarlar (Türkler) nezdinde kişiliğimle ilgili, olumlu diyebileceğim büyük gürültü patırtı olmuştu çünkü kültürümü ve erdemli

⁸⁷ XIV ve XV. yüzyıllarda Bizans'lı yazarlar Türklere Arkaik demektedir. (Le Merle'den dipnot)

⁸⁸ Palamas, 1352 yılının sonlarında çok hastalanmış, 1354 yılının başlarında henüz iyileşmemiştir. Tutukluluğu sırasında sağlık sorunlarından sık sık söz eder. (Le Merle'den dipnot)

geleneklerimi az övmüyorlardı, ve bana göre yalan olmayan, en azından büyük bir bölümünden emin olduğum, günümüzdeki kavgalardan daha üstün tuttıkları Kilise'nin yararı için verdiğim savaşımı herkese anlatıyorlardı ama tüm bunların bana hiç bir yararı olmadı, çünkü önce, barbarların (Türkler'in) başı⁸⁹ benden büyük miktarda para alabileceğini ummuştı ve daha sonra barbar doktrine bağlı olanlar üstüme çullanmışlardı. Aralarından bir kaçını beni suçlayıp tartışmaya başladılar, geri kalanlarla ilgili argümanlarımın zayıflığını kapatmak için, tutuklu oluşumuzu, dinimizin temellerinin zayıf oluşuna bağlıyorlardı.

8. Çünkü, dinsiz ve Tanrı'nın nefret ettiği bu rezil insanlar Romalılara karşı Tanrı aşkıyla gelmelerinden övünürler, bilmezler ki bu dünyayı yöneten Tanrı'nın bir yansıması olan insan vicdanıdır, ama çoğu zaman bu dünyanın çok büyük bir bölümü kötülere, kötü ruhların uşaklarına, silahları ile komşularına zulmedenlere aittir. İşte bu nedenle Tanrı'nın yardımıyla huzur içinde ülkeyi yöneten Konstantin'den önceki dönemde, hemen hemen tüm dünyaya puta taparlar egemendi, gerçi ondan sonra gelenlerde uzun süre bunlardan farklı değildi. İşte bu nedenle, bana öyle geliyorki, akıllarına yargısız teslim olduklarını bildiren havarilerini (yol göstericilerini) Tanrı'nın ne olduğunu bildiklerinden, Tanrı gibi kutsayıp onurlandırmadıkları Helenler'in durumu ne ise, kötülükleri ile övünenlerinki de odur. Zira onlar da, Tanrı'nın elçisi dedikleri,⁹⁰ Meryem anadan doğduğunu⁹¹ söyledikleri, ilahi bir biçimde

⁸⁹Söz konusu olan şef, Türklerin Avrupa yakasına yerleşme hareketini yöneten, Orhan'ın büyükoğlu, Süleyman'dır. (Le Merle'den dipnot)

⁹⁰ IV. Sure.(En-Nisa):163 ve 171. ayetler.[(163- Nuh'a, ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz ve İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a evlatlarına, İsa'ya, Eyyüb'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleymana vahy eylediğimiz ve Davud'a zebur verdiğimiz gibi (Habibim) şüphesiz sana da vahyettik biz.). (171- Ey ehl-i kitab, dininiz hususunda haddi aşmayın. Allah'a karşı hak olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Mesih İsa yalnız Allah'ın peygamberi ve kelimesidir ki onu Meryeme bırakmıştır. O, Allah tarafından (gelen) bir ruh'tur. Artık Allah'a ve peygamberlerine inanın da (Allah) «üç» (dür) demeyin. Kendiniz için hayırlı olmak üzere (bundan) vazgeçin. Allah, ancak bir tek Tanrı'dır. O, her hangi bir çocuğu bulunmaktan münezzektir. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O'nundur. Hakiki vekil (ve şahit) olmak bakımından da (bizzat) Allah yeter.]]. (Mektupların Fransızca çevirisinde bu göndermeler 169. ve 171. ayet olarak gösterilmiştir. Basım yalnızlığı da olabilir. Çevirenin notu.)

⁹¹ III. Sure (Ali İmran) :42 ve 47. ayetler; [(42- Hani melekler: «Ey Meryem, şüphesiz ki Allah sana seçkin bir hususiyet verdi. Seni tertemiz (büyüttü), seni alemlerin kadınları üzerine mümtaz kıldı» demişti.). (47-

davranıp bilgilerini yaydığını⁹² ve Tanrı katına çıkarıldığını⁹³, ölümsüzleştğini, dünyayı yargılamak için geri geleceğini⁹⁴, İsa'yı böyle bildikleri halde, onu İsa olarak, yani Tanrı'nın elçisi ve yeryüzündeki temsilcisi (Verb-Dieu) olarak yüceltip saygı göstermediler, gerçeğin yerine yalan koydular ve kötülüğün bulaşmadığı tertemiz ve sonsuz yaşamın öncüsü olarak ve ölümü yok etmek için, bedeninde ölümü tadan ölümsüz ve sonsuz, Tanrı'nın elçisi ve yeryüzündeki temsilcisi yerine, defnedilmiş, ölümlü bizim gibi bir insanın yani Muhammed'in ardından gittiler, ona inandılar ve herhangi bir insanın öldükten sonra dirilebileceğini, ölümü, azabı asla gösteremeyecekler. Bu nedenle bizim sonlu yaşamımızı yaşamış tüm dirilmişler yeniden ölmüşlerdir. Oysa İsa bir kez ölümlerden dirildikten sonra, ölüm artık bir daha onu ele geçiremez, önündeki yaşam artık sonsuz bir yaşamdır. O halde İsa'yı tanıyan söz konusu insanlar, onu İsa olarak ne kutsayıp ne de onurlandırdıklarından, Tanrı onları yargısız düşüncelerine, küfürlere ve hırslara terk etmiştir. Öyleki insanlıktan uzak, utanç

(Meryem) dedi ki: «Hey Rabbim, bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl bir çocuğum olabilir?» (Allah) dedi «Öyle, (fakat) Allah ne dilerse yaratır. Bir işe hükmedince ona sadece ol der, oda olur».)]] ve IV. Sure 157 ve 171. ayetler. [(157- Ve: «Biz Allah'ın peygamberi, Meryem oğlu Mesih İsa'yı öldürdük» demeleri sebebi ile (dir ki kendilerini rahmetimizden kovduk). Halbuki onlar O'nu öldüremediler, O'nu asamadılar da. Fakat (öldürülen ve asılan adam) kendilerine (İsa) gibi gösterildi. (Zaten ve) hakikaten (İsa ve O'nun katli) hakkında da kendileri de ihtilafa düştüler*. (Bu babta) kat'i bir şek ve şüphe içindedirler. Onların buna (O'nun katline) ait hiç bir bilgileri yoktur. Ancak (kupkuru bir) zanna uymak (dadırlar). O'nu yakinen öldürmemişlerdir.]] (Mektuplarda bu göndermeler 169 ve 171. ayetler olarak gösterilmiştir. Çevirenin notu.)

* Maktulun yüzüne bakanlar «bu, İsa'ya benziyor», cesedi görenler «hayır bu İsa değildir» diyorlardı. Kimileride «İsa'dır» diye idda ediyorlardı. (Celaleyn Tefsiri)

⁹² III. Sure (Ali İmran:43 ve 49. ayetler. [(43- «Ey Meryem, huşu ile Rabbin'in divanına dur, seçmeye kapan. (Allah'a) rüktü edenlerle beraber eğil (cemaatle namaz kıl)»)]. (49- «O'nu İsrailoğullarına peygamber gönderecek», (onlara diyecek ki): «hakikat ben size Rabbinizden bir ayet (mucize) getirdim. Hakikat ben size çamurdan kuş biçimi gibi bir şey yapar, ona üfürürüm de Allah'ın izni ile derhal (canlı) bir kuş olur. (Yine) Allah'ın izni ile anadan doğma körü ve abraşı iyi eder, ölüleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyor, ne biriktiriyorsanız size haber veririm. Elbette bunlarda sizin için, eğer iman edicilerseniz, kat'i bir(er) ibret vardır».)]]

⁹³ V. Sure (El-Maide) : 117. ayet. [(117- Ben onlara senin bana emrettiğinden başkasını söylemedim, (dediğim hep şu idi:) «Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin. Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcu idim. Fakat vaktaki Sen beni (içlerinden) aldın, üstlerinde nighban yalnız Sen oldun. (Zaten) Sen (her zaman) her şeye hakkıyla şahitsin».)]]

⁹⁴ IV. Sure (En-Nisa): 157 ve 159. ayetler. [(159- Ehl-i kitaptan hiç biri hariç olmamak üzere, ölümünden evvel, andolsun, O'na (İsa'ya) mutlaka iman edecek, O' da kıyamet günü kendileri aleyhine bir şahit olacaktır.)]]

verici, Tanrı'nın nefret ettiği bir biçimde yaşıyorlar, atasının hayırduasından yoksun ve çocukluğundan beri Tanrı'nın nefretini kazanmış Esaü gibi, esir almaktan, kendilerini doğaya karşı duygulara kaptırmaktan, zinadan, hovardalıktan, rüşvetten, çalıp çırpmaktan, yağmalamaktan haz duyarak ahlaksızlıkla, kılıçla, ok ve yayla geçinirler. Bu suçları işlemek bir yana, haşa, Tanrının onları onayladıklarına bile inanıyorlar. Yaşamlarını daha iyi tanıdıktan sonra onlar hakkında düşündüklerim bu.

9. Ve şunu belirtmem gerek: çocuklu kadınlı büyük bir kalabalık çevremizde toplanmıştı. Kimileri içinde bulundukları durumu anlatıp, içine düştükleri ahlâki sorunlarına çare arıyor, kimileri de inançla ilgili bazı sorunlara çözüm bulmaya çalışıyor, büyük çoğunluk da Tanrı'nın halkımızdan ilgisini esirgeyip yüzüstü bırakma nedenleri ile ilgilenererek başımıza gelen felâkete, biraz da acıyarak, hayıflanıp duruyorlardı. Bu bölgede yedi gün kaldıktan ve vereceğimiz fidyeyi arttırmamız için barbarların baskılarına son gün katlandıktan sonra sekizinci günde bizle Pegae (Biga) yolunu tuttular. Ve eğer yolda çektiğimizi ayrıntıları ile anlatmaya kalksam ne mürekkebim ve ne de kağıdım yeterdi.
10. Üç günde bizi Pegae'ye götürdüler. Yolculuk boyunca karşılaşılan güçlüklerle çok yorgun ve bitkin olmamıza karşın, buz gibi bir havada, bütün gün açık havada bekletmeleriyle başlayabilirim. Sonra din adamlarımla beni bir kenarda tutarak, daha önce verilmesi istenen fidye tutarını arttırmamız için duyulması bile çirkin tehditlerini yinelediler. Tüm hazinemın günlük ihtiyaçlarımı karşılayacak kadar olduğunu ve bunu bir çok kişinin bildiği için hiç bir şey elde edemediklerinden yani hararetle aradıklarını bulamadıklarından tehditlerini uygulayamadılar, ama İsa'nın yardımı ile bu günde dini inançların yerine getirildiği bir kiliseye götürdüler. Her türlü sayısız fırtınalardan sonra onun gücünü sakın bir liman gibi selamladık. Zira bizim de büyük bir teselli bulduğumuz ve tutukluluk nedeni ile oraya sığınanları bağrına basan bir liman gibi, bu kilisenin çevresinde din adamları ve laik insanlar yaşamaktadır.

11. Ben ve tüm yol arkadaşlarım, çömert, iyilikseverliği ile diğerlerinden ayrılan kişinin konukseverliğini gördük. Söz konusu kişi, çıplakken bizi giydirip kapalı bir yere götüren, açken karnımızı doyuran, susamışken bize içecek bir şeyler veren, başka bir deyişle, bizi neredeyse üç ay boyunca besleyen, dahası bizi barbarlar arasından kurtaran, bize imkân sağlayarak, kilisenin geleneklerine göre (dini törenlere katılarak) yerli Hristiyanlar olduğu kadar orada tutuklu olarak toplanmış olanları dini açıdan eğitip teselli etmemizi isteyen (heteriark) Mavrazoumis'tir.⁹⁵
12. Daha öncede belirttiğim gibi, yaklaşık üç ay sonra, dinsizlerin ellerinde adeta mutlu mutlu yaşarken, dört günlük bir yolculuktan sonra Bursa'ya getirildik. Bursa'da sağduyulu davranışları ile Hristiyanlar arasında sivrilmiş kişiler önemli sorular sormak için bizi buldular, ama zamanlama uygun değildi, zira barbarlar bizi çepeçevre sarmışlardı; ama gerçek inançlar için savaşım verenler benzer zamanlama hatalarına önem vermezler, çünkü her tür beklentilerinden çok, onlar için önemli olan isteklerinin içeriğidir.
13. İki gün sonra öncü (eskort) eşliğinde Bursa'dan hareket ettik ve iki gün sonra, koyu gölgeli ağaçların süslediği, uzaklardaki dağlarla çevrili bir tepenin üzerine kurulmuş bir köye vardık⁹⁶, kendisini çevreleyen dağlık tepelerden değişik yönden esen rüzgarlara karşı kurulmuş bu köyün buz gibi bir suyu, yazın bile çok serin bir iklimi var, bu nedenle barbar şeflerinin en güçlüsü (Orhan) yazı burada geçiriyor. Öteki tutuklularla (esirlerle) beni oraya getirdiklerinde, büyük emirin (padişahın) torunu bize doğru birini gönderip, beni diğer esirlerden ayırarak davet etti. Ve birkaç korumayla çevrili yumuşak çimlerin üzerine benimle birlikte oturdu. Oturduktan sonra, bana meyve ona da et getirdiler. Başlayalım der gibi işaret edince, ben meyvemi o da etini yemeye başladık.

⁹⁵ Sadece soyadı bilinen bu kişi başka yerde bir daha anılmıyor. Pelopones asıllı olan bu ailenin Anadolu'nun İzmir dolaylarında yaşadığı kanıtlanmıştır. Menderes vadisinde XII. yüzyılda, özellikle de XIII. yüzyılda bu ailenin adı geçmektedir. Le Merle'den dipnot)

⁹⁶ Söz konusu köy bir tepe üzerine kurulmuş olmayabilir. Bursa'ya iki günlük yolculuktan sonra varılabilecek yer (yunanca kelime var) olabilir. (Ibid.)

Önümüzdekileri yerken, hiç et yeyip yemediğimi ve nedenini sordu. Bu soruya gerektiği gibi cevap verdim, dışarıdan bir kişi geldi ve gecikmesinin nedenini açıklayarak şöyle dedi: "Büyük emirce cuma günü olarak belirlenen ulufe dağıtımını ancak şimdi gerçekleştirebildim." Daha sonra, ulufe konusunda uzun uzun konuştular.

14. İsmail -büyük emirin torunu- bana şöyle dedi: "ulufe dağıtmak sizde var mı?" Gerçek ulufenin, gerçek Tanrı için sevginin kızı olduğunu, Tanrı'yı sevdikçe gerçekten daha çok bağışlayıcı olduğunu söyleyince, peygamberleri Muhammed'i kabul edip etmediğimizi, sevip sevmediğimizi sordu. Olumsuz cevap verdiğimden nedenini sordu. Kendi yaşamımda örnekleri bulunabilecek gerekçelerini açıklayınca ve Tanrı'nın dediklerine inanmayan, Tanrı'yı Tanrı olarak sevmeyen deyince, şöyle dedi: "Ama İsa -Christ'e İsa diyor- onu seviyorsunuz, oysa onun çarmıha gerildiğini söylüyorsunuz." Söz konusu Tanrı'nın acıya dayanırlığını, bilinçli bir biçimde çektiği acıların zaferini ve özelliğini açıklayarak ortadaki belirgin çelişkiyi saptayıp soruyu yanıtlayınca, bana yine şöyle bir soru yöneltti: "bir ağaç parçası ve haç'ın karşısında nasıl el pençe divan durabiliyorsunuz?" Tanrı'nın yardımıyla açıklayıcı, tutarlı yanıtlar verdikten sonra şunu ekledim: "dini değer ve ilkelerine saygı duyanları kuşkusuz beğenecek, onları aşağılayanlara da çok sinirleneceksiniz; bu durumda, İsa'nın ilkelerini ve çıktıklarını gösteren de haç'tır." o, pek tutarlı bulmadığı dinimize kara çalmak ve onunla alay etmek istercesine şöyle dedi: "ama siz, Tanrı'nın bir oğlu olduğunu ileri sürdüğünüze göre, Tanrı'nın bir karısı var diyorsunuz."
15. Ona şöyle cevap verdim: "Türkler, İsa'nın Tanrı'nın sözcüsü olduğunu, cennetlik olarak gördüğümüz Meryem anadan doğduğunu söylüyorlar. İsa'yı doğuran Meryem'in bir kocası olmadı, bir erkeğe de ihtiyacı yoktu çünkü doğurduğu Tanrı'nın sözcüsü, daha doğrusu Tanrı'nın kendisi, etten kemikten bir vücudu olmayan sözcüyü yaratırken de sizin yalnız bir biçimde varsaydığınız gibi, Tanrı'nın bir hanımı olmamış, bir hanıma da ihtiyacı olmamıştır." Onu

tanıyanların söylediklerine göre çok katı ve özellikle Hiristiyanlara karşı amansızlardan olmasına karşın pek o kadar öfkelenmedi.

16. Bu arada çok kuvvetli bir yağmur yağmaya başlayınca, kalktı ve koşa koşa gitti, ben de esirlerin arasına gidip açık havada onlarla birlikte yağmuru yedik. Akşama doğru, yağmur durunca ve hava da kararmaya başlayınca, bizimle ilgilenenler hep birlikte bizi tirana götürdüler. Emirlerle uyularak, Roma Krallığına ait büyükelçilik⁹⁷ binasının da bulunduğu uzun zamandır Romalı Hiristiyanların oturduğu bulunduğumuz yere yakın bir bölgeye götürüldük.⁹⁸ Girişkenlikleri yörenin çetinliği ve soğukluğunun, hastalıklarım için gerekli olanları bulamamamın üstesinden gelemese de birlikte olduğumuz zamanlar oldukça önemli ilgi ve rahatlama bulduğumuzdan onlarla her gün görüşüyorduk.
17. Emir karaciğerinden rahatsız olduğu için, doktorlar içinde Tanrı'yı en çok seven aynı zamanda emirinde en çok sevdiği sevgili Taronites getirildi.⁹⁹ İznik'e gidip orada kalmanın hem fiziki hem de moral açısından daha yararlı olacağını anlayınca, emiri ikna etmek için çaba harcadı ve benim için herşeyi yaptı. Ve emir hakkımda bilgi almak için "kimmiş bu rahip, nasıl bir adamdır?" diye Taronites'e soru sormuş. Cevabını alınca, emir "onunla tartışabilecek benim de aklı başında, bilge insanlarım var" der; ve hemen Chionailer'i¹⁰⁰ arattırdı. Bu

⁹⁷ Söz konusu Büyükelçi'nin İzmit'e varmışken Avrupa yakasındaki şehirlerin Bizans'a geri verilmesi konusunu Orhan Gazi ile görüşmek üzere Kantakuzenos'ın ona katılmasını istemeye gelen Büyükelçi olabilir; ya da Orhan Gazi'nin hasta olduğunu bildirmesinden sonra, verdiği sözü tutması gerektiğini istemesi için gönderilen kişinin kaldığı Büyükelçilik olabilir. Palamas'ın Kraliyet Büyükelçisi ile 25 Haziran'da görüşmesine dayanarak, kesin bilgilerin olmamasına karşın Orhan Gazi ile Büyükelçi'nin İzmit buluşması Haziran ayının ikinci yarısında gerçekleştiğini söyleyebiliriz. (Le Merle'den dipnot)

⁹⁸ O dönemde tamamen hiristiyanların yaşadığı köyler vardı. Burada Türkler bekçi olarak kalıyorlardı. (Le Merle'den dipnot)

⁹⁹ Taronites özellikle X- XII. yüzyıllarda imparatorluğun yazgısı ile yakından ilgilenmiş, büyük bir Ermeni ailesine mensup bir doktordur. Palamas'ın tutuklu kaldığı sürece onunla ilgilenip yardımcı olmuş bir doktordur. (Le Merle'den dipnot)

¹⁰⁰ Chionai'ler hakkında günümüze dek hala ayrıntılı ve doğru bilgiler yoktur. Bu eksiklik tarihçilerin ilgisizliğinden kaynaklanmamaktadır. Bu konuda bir çok varsayımlar bulunmaktadır. Ancak, kimileri tamamen tutarsız kimisi de tartışmalıdır, henüz kanıtlanmış değildir. Yahudi dinini kazanmış kişiler olabilir. Bu eski -

insanlar Satan'ı, Tanrı'nın oğlu senyörümüz İsa'ya ileri geri, tutarsızca küfretmek, hakaret etmek için öğrenmiş kişilerdi. Geldiler ve Taronites de konuşmalarda bulundu, her şeyi gözleri ile görüp kulaklarıyla duydu, yapılanları ve söylenenleri not aldı, daha sonra yayımladı; bütün bunlar okunup öğrenilebilir.

18. Amacı gereği tutukluluğum boyunca başımdan geçenleri paylaşan, kardeşlerimizi bir kenarda tutarak, esaretimde yaşadığımız olayları size kısaca anlattığım ve kendime kimi uğraşlar edindiğim İznik'e artık yerleştiğimi bilmenizi istiyorum. Orada meydana gelen aşağı yukarı birbirine benzer birkaç olayı bilmeniz için, şunu bilmenizi istiyorum: barbarlar sadece bir ilden ya da yerleşim alanından diğer bir ile giderken bize korumalar vermişlerdir. Bize sordukları soruları onlara verdiğimiz yanıtları, kısacası olup bitenleri yolculuk süresince yaptığımız tüm konuşmaları bir kişi not alarak yazıya döktüğü zaman, bu yanıtları onamalarını duymak Hristiyanlar için mutluluk vericidir (hoş şeylerdir). Ama korumalar, belirlenen il ya da yerleşim alanına bizi getirdikten sonra, evlerine dönerek, bizlere istediğimiz yerde kalma, istediğimiz yere gitme, dilediğimiz kişilerle görüşme özgürlüğü tanıdılar; yüce varlığın müdahalesi olmadan bunların gerçekleşebileceğini de sanmıyorum.
19. Geleneklerine göre, bizi İznik'te de özgür bırakınca, bu kente hristiyanların en yoğun olduğu bölgeyi sorduk. Bu bölgenin Hyacinthe Manastırı dolayları olduğunu öğrenince hemen oraya gittik, kendi ibadet biçimlerine göre yaşayıp giden bu bölgedeki insanların arasına karıştık. Çevresi duvarlarla çevrili manastırda, serin havası ve gölgesi sayesinde insan sessizlik içinde oldukça rahatlar ve koyu gölgesi, değişik koku saçan ağaçların ortasında hoş bir kuyu ve iyi süslenmiş bakımlı bir kilise bulduk. Orada kaldık, daha doğrusu kaldım, çünkü ben yalnızdım. Çünkü benden önce büyük emir huzuruna çıkartılmış olan, Tanrı'nın çok sevdiği (kuşkusuz Selânik metropolü) Chartophylax'ın

konuyu çok iyi bilen- hristiyanlar, "Türklere yaklaşmak için, onlara uyum sağlamak için", bilge anlamına gelen bir sözcük olabilir. (Le Merle'den dipnot)

nereye yerleştğini henüz bilmiyordum; Joseph ve dostum Gerasime¹⁰¹ daha İstanbul'da idiler; Konstas Kalameres, parasını ödeyerek özgürlüğüne kavuşturduğu dindar bir adamın yanında, Bursa'daydı daha çünkü, özgür olabilmesi için gerekli tüm tutarı henüz ödememişti, Bursa'ya gidip onu tamamen özgür kılincaya dek de Bursa'daydı. Ama onu beraberinde götürmemiştim, çünkü benim ne yapacağım belli değildi; mektupla yanıma gelmesini istediğimden, şimdi yanımda, bana yardım ediyor, ama ben esir o özgür. İlginç olaylar dizisine eklenebilecek işte yeni bir durum: esir, esir arkadaşını özgürlüğüne kavuşturabiliyor ve daha özgürlüğü bile olmayan bir kişinin emrinde azat ettiği kişi görev yapıyor.

20. Daha önce de belirttiğim gibi, tek kalacak bir yer bulduktan sonraki gün, ötekilerden daha yakın olduğundan, doğudaki doğu kapısı denen kapıya gittim¹⁰². Kapıyı biraz geçtiğimden -bu kentin dört bir yanında görülen ve bugün pek bir yaşam da olmayan, yüksek ve güzel yapılardan, surlardan söz etmem gerekir mi bilmiyorum- biraz ilerleyince çevresi açık bir alanda, her halde kullanıma hazır, mermerden kesme bir küb gördüm. Kentin dışında, ama kente çok yakın bir yerde, kullanıma hazır bu kübün neye yaradığını önüme gelen ilk kişilere sordum. Onlar da bana bunun neye yaradığını anlatıyorlardı. Bu konuşma daha bitmeden kentin kapı tarafından çığlıklar işittik. Bu gürültünün geldiği yöne dönünce, dost doğru kübe doğru yürüyen, defnetmek için bir ölüyü taşıyan bir grup barbar gördük. Hareketlerini görecektik, sözlerini duyacak kadar bir uzaklığa yavaş adımlarla geri çekildik.
21. Kübün yanına varınca, derin bir sessizliğe büründüler; aralarından bazıları ölünün içinde bulunduğu beyaz çarşafla kaplı tabutu kaldırdılar, ve saygıyla kübün üzerine koydular. Sonra çevresinde toplandılar, (tassiman)¹⁰³ danışmanlarından biri onların ortasındaydı -dini görevlerle ilgili insanlara

¹⁰¹ Kim olduğu bilinmiyor. (Le Merle'den dipnot)

¹⁰² Gerçekten de Doğu Kapısı ya da Lefke Kapısı denen kapı diğer kapılara göre Manastır'a en yakın olanıdır. (Le Merle'den dipnot)

¹⁰³ Tassiman sözcüğü metinde "Danışman" sözcüğü ile karşılanmıştır.

"danışman" diyorlardı- kolları havaya kalktıktan sonra, bu adam bir çığılık attı; oradakiler de çığılıkla cevap verdiler. Bunu üç kez yaptılar. Sonra, tabutu defnetmekle görevli olanlar tabutu alıp daha uzağa götürdüler; geri kalanlar, danışmanlarla birlikte, evlerine döndüler.

22. Daha sonra biz de aynı yolu izleyerek, kapıdan geçtik. Bir tarafta, danışman ve onunla birlikte olan birkaç kişi, karşılarında da tahmin edilebileceği gibi Hiristiyanlardan bir kaç kişi, havanın sıcak olduğundan -çünkü temmuz ayındaydık- serinlemek için kapının gölgesinde oturur görünce biz de oturduk. Otururken, konuşup anlaşılabileceğim iki dili bilen olup olmadığını sordum. Bir kişi çıkınca, Türkler'e (ilk kez Türk sözcüğünü kullanıyor) şu soruyu sormasını istedim: "dışarıda yaptığınız dini töreni beğendim, ölü için Tanrı'ya dua ettiniz. başka kimlere seslenebilirdiniz. Bu arada, Tanrı'ya söylediklerinizi de öğrenmekten çok mutlu olacağım." Aynı tercüman yardımıyla danışman şöyle yanıt verdi: "Tanrı'dan ölen kişinin günahlarını bağışlamasını istedik."
23. Yeniden söz alarak şöyle dedim: "çok güzel, ama suçu affetme yetkisine sahip olan yargıçtır. Tüm insanların yargıcı olarak gelecek olan İsa'dır, bu size göre de böyle. Bu durumda ona yakarıp dua etmek gerekir. Doğuştan onun sözcüsü olan ve Tanrı'dan ayrılamadığını bilerek, bizim yaptığımız gibi siz de ona Tanrı olarak yakarıyor musunuz? Çünkü Tanrı'nın ne doğuştan sözcüsü ile ayrı olduğu, ne de gücünden yoksun olduğu bir an bile vardır." Ve danışman şöyle yanıt verdi: "İsa da Tanrının kuludur."¹⁰⁴ Ben yeniden söz aldım: "Ama dostum, bir gün geri dönüp adaletli ve korkunç mahkemeye (ahiret gününde) başkanlık edeceği zaman, sizinde belirttiğiniz gibi, canlıları ve etrafındaki dizilmiş ölüleri yargılayacağını göz önünde tutmak gerek. Kur'an'da sizin de okuduğunuz gibi, -çünkü Musa peygamberin başından geçenlere inanmakla övünüyorsunuz- atanız İbrahim peygamber yine Musevilerin öğrettiklerinde de görüldüğü gibi, İbrahim peygamber Tanrı'ya şöyle der: "yeryüzünü, dünyayı yargılayan sen,

¹⁰⁴ XIX. Sure (Meryem): 30-31. ayetler. [(30- (İsa dile gelip) dedi ki: «Ben hakikat Allah'ın kuluyum. O bana kitap verdi. Beni peygamber yaptı»). (31- «Beni her nerede olursam mübarek kıldı. Bana hayatta bulunduğum müddetçe namaz (kılmam)ı, zekat (vermem)i emretti.»)]

adil olmayacakmısın? Bu durumda ışığa göre güneşten başka bir şey olmayan güneş pırıltısında olduğu gibi, divinite (kutsallık) tapınılan şeye göre Tanrı'dan başka bir şey olmayan Daniel peygambere göre sonsuzluğa dek güçlülerin güçlüsü, tüm yeryüzünü yargılayacak olan Tanrı'nın kendisidir." Danışmanın canı sıkılmış gibiydi, ve kısa bir sessizlikten sonra, pek hazırlık yapmadan konuşmaya başladı; zira birçok Hristiyan ve Türk konuşulanları dinlemek için toplanmışlardı. Biri İsa peygamberin incili olmak üzere, indirilen dört kitabı kabul ettiklerini, İsa peygamberi ve tüm peygamberleri kabul ettiklerini anlatmaya başladı. Ve sonunda, söylediklerimi bana çevirerek, şöyle dedi: "ya siz, peygamberimizi nasıl kabul etmiyorsunuz ve ona da Tanrı tarafından indirilen kitabına nasıl inanmazsınız?"

24. Ona şöyle yanıt verdim: "bizde olduğu gibi sizde de çok eskilere kadar uzanan bir yasaya ve günümüzde de benimsenip onanmış bir gelenek var: doğru kanıtsız hiçbir şeyi benimsememek ve kabul etmemek. Bu durumda, kanıtlar iki türdür: ya bizzat olayların ve çalışmaların sonucudur, ya da güvenilir kişilere dayalıdır. Bu durumda, Musa peygamber, bir işaret, bir mucizeyle Mısır'ı cezalandırdı, bir bastonla denizi yardı ve sonra kapadı, gökten ekmek yağdırdı,... Musa peygambere inandığınız için dahasını anlatmanın yararı var mı bilmiyorum. Tanrı, onu, oğlu ve sözcüsü olarak değilde, sadık bir dindar olarak kabul etti; daha sonra Tanrı'nın emri ile dağa tırmandı, öldü ve kendisinden önce gelenlerle bütünleştirildi. Ama İsa peygamberi, gerçekleştirdiği büyük ve sayısız mucizeler dışında, diğer peygamberlerce ve bizzat Musa peygamberce de kabul edildi; ve İsa peygamber, sizce bile, ezelden beri Tanrı'nın sözcüsü ilan edildi; bir bâkireden doğdu, göğe çıktı ve orada ölümsüz, diriltilmiş ölüleri ve canlıları yargılamak için geri geleceğini umuyoruz: -İsa peygamber hakkında siz Türklerin de benimsediklerinizi söylüyorsunuz. İşte bu nedenle İsa peygambere ve İncile inanıyoruz. Muhammed'e gelince, ne diğer peygamberlerce kabul edildiğini, bizi inanmaya yöneltecek ne olağanüstü ve ne de anımsanmaya değer bir iş başardığını görüyoruz. İşte bu nedenle de ne ona ne de kitabına inanıyoruz." Hareketlerinden söylediklerime canının sıkıldığı anlaşılan danışman yine de kendisini şöyle savundu: "İncil'de Muhammed'ten söz

ediliyordu ve bu kanıtı oradan siz çıkardınız.¹⁰⁵ Zaten, seninde görebileceğin gibi, Doğu'dan yola çıkıp Batı'ya kadar galip gelebilmiştir."

25. Ona şöyle dedim: "kimliği ne olursa olsun hiçbir Hristiyan kitabımız olan İncil'den en ufak bir şeyi ne çıkarmış ne de değiştirip saptırmıştır. Zira İncil'den bir şeyi çıkarıp ya da değiştirip saptırmaya kalkışması ağır ve çok korkunç lanetler doğurur, bu daha doğrusu doğrudan doğruya İsa'yı çıkarmak demektir. O halde bir Hristiyan bunu nasıl yapabilir? Tanrı'nın belirlediği ve bizzat İsa'nın önceden haber alıp yazdığını sildikten sonra nasıl bir Hristiyan Hristiyan olacak, ya da Hristiyanlarca kabul edilecek? Diğer yandan, İncil'in orjinalinden kopya edilen sayısız ve değişik dillerdeki nüshalar kanıtımızdır, başlangıçta zaten tek bir tane yazılmadı. Eğer bir şey değiştirildi ise nasıl farkedilmez. O kadar farklı nüshalar arasında nasıl, günümüzdeki gibi, bir anlam birliği korunabilirdi. Üstelik hak mezheplere aykırı (hétérodoxé) olan bir çok insanda İsa'nın kitabı var -biz onlara yoldan çıkmış diyoruz- onların arasında kimi noktalarda sizin gibi düşünenler var ama İsa'nın kitabında benzer şeyleri göstermeleri mümkün değil. İncil'de tam karşıt durumları göstermek de mümkün yoksa aksi nasıl gösterilebilirdi? Diğer yandan, İncil'de kutsal peygamberlerce önceden haber verilmemiş hiç bir şey yoktur. Bu durumda, eğer bu incil'de Muhammed ile ilgili olumlu bir şey yazılmışsa, bu diğer peygamberlerin kitaplarında da bulunabilir. Ama bir çok insanı yanıltıp yoldan çıkartacak sahte İsa'lar ve sahte peygamberler gelecek, daha çok onların kitaplarında yazılıp silinmemiş şeyler bulabilirsin. İşte bu nedenle İsa bize şu emri vermiştir: "arkalarından gidip de yoldan çıkmayın."
26. Musa peygamber ve eski zamanlardan bu yana ondan önce ve sonra gelenler öldüler toprağa geri döndüler ve orada gökten inecek yargıcı bekliyorlar. İsa içinde durum bu olsaydı, sonu belirleyip göğe yükselecek olan bir peygamber

¹⁰⁵ LXI. Sure (Es-Saff): 6. ayet. [(6- Meryem oğlu İsa'da (şöyle) demişti: «Ey İsrail oğulları, ben size Allah'ın peygamberiyim. Ben evvelki Tevrat'ı tasdik edici, benden sonra gelecek peygamberi de -ki adı Ahmet'dir- müjdeleyici olarak (geldim)». Fakat O, kendilerine açık açık deliller getirince «Bu, apaşık bir büyüdür» dediler.)]

ondan sonra gelirdi, çünkü bu ölümlü dünyadaki herşeyin sonu gökte biter. Ama, sizin de kabul ettiğiniz gibi, madem ki İsa peygamber göğe çıktı, sağ duyu sahibi insanlarca ondan sonra hiç bir peygamber beklenmez. Yine bizler gibi sizlerinde kabul ettiğiniz gibi, İsa göğe çıkmakla kalmayıp, her an dönüşü bekleniyor. Gelmiş olan, gelen ve her an gelişi beklenen o olduğu için ondan sonra hiç kimseyi beklememekte ve kabul etmemekte haklıyız.

27. İnsanları yargılaması için geri gelmesini bekliyoruz; niçin? Çünkü, kendisinin de dediği gibi aydınlık (ışık) dünyaya geldi ve gözünde yani bizzat kendisi -ve öğretisi- ve yabancı öğretileri öğretmekle görevli ve fazla hoş görülü insanlar ışık yerine karanlığı tercih ettiler. Bizim için de benzer duruma düşülmemesi için, İsa'nın havarilerinden birincisi şöyle der: "zararlı mezhepleri sinsice sokmaya çalışacak sahte peygamberler ve sahte doktorlar çıkacak ve yalan, yalınış sözlerle sizi doyumsuzca kullanacaklardır, ve birçokları kötülüklerini sürdürecekleler." Yine bir başkası şöyle der: "bizim size tavsiye ettiğimiz kitaptan başkasını size bir melek bile önerse aforoz edilsin!" İncil'in yazarı şöyle der: "İsa'yı tanımayan her ruh tanrıdan değildir: bu durumda, bir insan olan bu İsa Tanrı'dan değildir diyen her hangi biri nasıl Tanrı olabilir, bunu bildiren Tanrı'dan esinlenir diyerek nasıl bir kitap getirebilir? Bu düşünülemez, mümkün değildir.
28. Doğu'dan hareket eden Muhammed'in zaferlerle Batı'ya kadar ilerlediği doğrudur; ama bu savaşla, kılıçla, yağma yaparak, kulluk-kölelik ve cinayetlerle oldu, bütün bunlar, kötülük istemeyen Tanrıdan çok daha işin başından itibaren canı olan kişinin asıl iradesinden kaynaklanır. İskender Batı'dan yola çıkıp sonunda Doğu'yu istila etmedi mi? Dahası var, eskiden birçok kez zaferler düzenlediler ve tüm evrene hakim oldular. Ama bunlardan hiçbirine, hiçbir halk, sizin Muhammed'e yaptığınız gibi, güvenip bel bağlamadı. Ama oysa Muhammed, bir yandan kuvvet kullanarak diğer yandan yararlar önermesine karşın, evrenin bir bölümünü bile bir araya getirmede. Buna karşın, İsa'nın öğretisi, yaşamın nerede ise tüm güzelliklerini hep başka yana yönlendirerek, evrenin tüm sınırlarını kucakladı, ve onunla savaşanların

ortasında egemenliğini sürdürmekte ve bunu kuvvet kullanmadan yapmaktadır. Ama, O'na karşı kullanılan şiddetten her seferinde daha çok galip çıkarak, öyle ki böyle bile, dünyayı yenen bir zaferimiz var.

29. Bunun üzerine, Türkler'deki kızgınlığın arttığını sezen oradaki Hristiyanlar, bu konuyu kapatmam için bana işaret ettiler. Ama ben, biraz açıklık getirmek için, hafif bir gülümseme ile onlara şöyle dedim: "Söylediklerimizde anlaşmışsak, benzer dogmayı paylaşacağız. Ama (herkes) söyleneni anlayabildiği ölçüde anlasın". O zaman aralarından biri şöyle dedi: "Aramızda anlaşacağımız zaman gelecek". Ben de kabul ettim ve (o) zamanın çabuk gelmesini temenni ettim. İnanç konusunda bu gün farklı davrananların o zaman da farklı davranmayacak kişilere bunu neden söylüyorum? Havarinin sözünü anımsayarak, İsa adına her dizin büküleceğini, her dilin İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu ilan edeceğini kabul ettim; İsa'mızı dirilişinden sonra da durum kuşkusuz böyle olacak.
30. Bunun üzerine bugün toplantı dağıldı. Daha sonraki günlerde olup bitenlere gelince, ruhum onları yazmak istiyor ama elimin gücü kalmadı. Büyük isteklerinize yanıt vererek öncekileri yazdım, zira çocuklar muhterem pederlerinin başından geçenleri çok öğrenmek istiyorlar; başkalarından daha çok, çocuklar dini değerlerin bilincindedir.
31. Bazılarına güç görünse de, görevden kaçmadan, özel olduğu kadar genel konularda, kurtuluş yolunu, sizinle birlikte olduğum sürece, hepinize yazılı bilgi verdim. Dahası, yanınızda olmadığım ve zor durumda olduğum şu anda, görevden kaçmadan, elden geldiğince kısa, size şunu yazıyorum: Sadece Tanrının gönderdiği peygamberlerce ve Yüce Tanrı'ca kabul edilmeyip bizzat olaylar ve eserlerle kanıtlanmış, yaşayan Tanrı İsa gibi bir zenginliğe sahibiz. O da haklı olarak, bizden bizzat olaylar ve eserlerle olduğu kadar Tanrı tarafından gönderilmiş bilginler ve Tanrı'ca kabul edilmiş, gerçek, canlı bir iman istiyor. İncil'in emrettiği kurallara tam uyarsak, öyle de olacaktır. Havariye göre, İncil'in bağışlayıcı ruhu, bizim Tanrı'dan geldiğimizi ifade eder. O halde, çocuklar Tanrı'nın mirasçıları, İsa'nın da ortak mirasçılarıdır.

32. Bizdeki iman da işte budur. İmanın muştucularından bir diğeri "zira, esersiz iman ölmüştür" der. O halde, canlı Tanrı 'ölen'le ilgilenmezi. Zira Tanrı, 'ölen'lerin Tanrı'sı olmayıp 'canlı'ların Tanrı'sıdır. İmanı ölmüş olan, pek iyilik yapmadığı için, gerçek ve temiz yaşamın tek bölüştürücüsü Tanrı ile ilişkisi olmayıp ve yaşamadığından bizzat kendisi de ölmüş değil midir? Yaşamın en önemli kaynaklarından uzaklaştıktan sonra kaybettiklerini anlayarak, kurtarılmış müsrif çocuk gibi, günah çıkarıp tevbe ederek Tanrı'ya dönünceye, ve Tanrı'yı duyuncaya dek ölmüştür. Bu kurtarılmış müsrif çocuğa şöyle denecek: "Bir zamanların ölmüş kişisi, yaşama geri döndü, kaybolmuştu ama şimdi yeniden kazanıldı". O zaman imanı gerçek iman olacak. Kurtuluş yolunda yapılanlarla kanıtlanmamış iman, imandan çok iman eksikliği, imanını açık seçik ilan etmeden çok onu inkar etmedir. Bu insanlar hakkında söylenenleri şu sözler daha iyi açıklar: "Tanrı'yı tanıdıklarını alenen söylerler ama yaptıkları ile onu inkar ederler, çünkü onlar, yararlı hiç bir iş yapamayan, asi ve iğrenç kişilerdir". Bu sözleri söyleyenin havari arkadaşlarından biri de şöyle der: İmanını bana yaptıklarıyla göster: inanan kişide yaptıklarını iyi davranışları ile gösterir. İnanıyorum diyen kişi, eylemleri ile bunu kanıtlamıyorsa neye yarar? İman onu kurtarabilir mi? Asla. İsa ile Tanrı'nın (bir bütün) bir tek Tanrı olduğuna inanıyorsun; iyi yapıyorsun. Ama şeytanlar da O'na inanırlar ve yücelerin yücesi Tanrı'nın oğluna, kim olduğunu bilmiyoruz derken tirtir titrerler". Ama yaptıkları ile Tanrı'ya karşı olduklarından yine de Tanrı'nın düşmanları ve şeytanlarıdır.
33. Anlamsız benzer şeylerin başınıza gelmemesine dikkat edin, dogmaların içinde yaşayanların başına gelenler gibi, sizin de yalnızca inanç alanında değil normal yaşamınızdaki davranışlarınızda da benzer yanlışlara dikkat etmenizi belirtmek istiyorum. Zira, bir kızıdan doğmuş olanın İsa ve Tanrı'nın sözcüsü ve nefesi yani İnsan-Tanrı olduğunu söylerler, ama daha sonra, sanki Tanrı değilmiş gibi, onu tanımayıp bir kenara iterler. İncil'in temel kuralları ve erdemlerinin doğru ve iyidir deyip daha sonra, sanki bunlar yanlışmış gibi, yaptıkları ile bunları

inkar etmenin, gerçekten isteneni bir kenara itmek zorunda imiş gibi, doğru olanı yalnız göstermenin başınıza gelmemesine dikkat edin.

34. Söyle bana; doğaüstü bir biçimde olsa da, tüm zamanlardan önce var olan, sonsuzluğun (evlenmemiş) babasından, bir kızıdan -evlenmemiş bir anneden- olduğuna inandığını ileri sürünce, sana bir "kafir" nasıl inanabilecek; oysa sen, tertemiz olup azla yetinme yerine, saygısızca başkalarının karılarına çullanır ve kendini fuhuşa verirsin. Ayyaş ve obur insan, kırk güne kadar bir sürede oruç tutan ve bunu tüm yaşamı boyunca yapan biri ile karşılaştırdınca, Tanrı'nın oğlunun ruhuna göre, insan olduğunu ileri sürebilecek misin? Sen bizi hakça karar vermeye, doğru davranmaya çağırana karşılaştırdınca, haksızlığı seven; sen, "gök yüzünde ve bağışlayıcı olan Tanrı gibi bağışlayıcı olunuz" diyenle karşılaştırdınca, acımasız insan; sen zenginleşene mutsuz diyenle karşılaştırdınca, maddi zenginliği seven insan; sen, hata yapanlara karşı ne bağışlayıcı ve gönül yüceliği, ne yumuşaklık, hoşgörü ve alçak gönüllülük gösterirken bunları yaptıkları ile kanıtlayan ve sözleri ile bizi böyle davranmaya çağırana karşılaştırdınca, Gerçektende o şöyle der: "Okulumuza gelin, çünkü kalben yumuşak ve alçak gönüllüyüm, ruhlarınızın rahatladığını göreceksiniz"; dahası "hepiniz tek tek kalplerinde kardeşlerinin günahlarını düzeltmezse, yüce pederiniz de günahlarınızı düzeltmez". Bize örnek biçimde haç'a asılı iken Tanrı'sına şöyle diyordu: "Bu günahı beni çarmıha gerenlere yazma".
35. Ama belki şöyle denecektir: "O Tanrı idi ve bu nedenle tüm kötülüklerin üstünde idi". Bu konuda söyleyecek çok şeyim var, ama içinde bulunduğum koşullar buna elvermiyor. Bununla birlikte, senden Tanrı'nın niteliklerinden çok, insanların niteliklerini istiyoruz. Sen, bu niteliklerin ilkelerini bul, Tanrı gerçekleşmesini sağlayacaktır. Kötülükten kendini koru, erdem ülkesine gel, yaptıklarına tövbe et, direne direne, Tanrı'dan yalnızca insan erdeminin yetkinliğini kazanmakla kalmayıp aynı zamanda doğa üstü bir biçimde bizzat tanrısal erdemleri elde edeceksin ve Tanrı'yı içinde bulacaksın. İşte insan böyle tanrılaşır. Çünkü erdem sonucu yapılanlarla Tanrıya bağlanan Tanrı'nın

yardımı ile, Tanrı ile tek bir ruh olur. Tanrı'nın yardımı sürekli hepimizle olsun, şimdi ve bugün, yüzyıllar boyu. Amin.

Dialexis

Aynı şekilde, dinsiz Chionai'lerle olan tartışma, doktor Taronites tarafından yazılmış ve ona kendi kulakları ile şahit olmuştur.

1. Denildiğine göre Chionai'ler, metropolit ile tartışmak için Türklerin soylu tarikatı üzerine gelmişlerdi. Oysaki, kendi varlığındaki tartışmaya girişmekten korkuyorlardı; ve bu meseleler hiç konuşulmasın diye ben, papaz ve özellikle Türklerin reisinin çevresindekiler, bizim tarafımızdan başlayacaklardı. Sonra, onların sonuna varabilme hatası, reislerinin olduğu yerde en azından konuşmama hakkına sahip olmak için kullanacaklardı ve bu suretle gayelerine ulaşacaklardı. böylece sayısız arşont ve Palapanos (Balaban) isimli biri görevlendirildi. Metropolitin bulunduğu yerde Chionai'lerle birlikte bu işe koyuldular. Hep birlikte asimile ediliyorduk.
2. O zaman, Chionai'ler bol bol konuşmaya koyulacaklar. Konuşmalarının özü şuraya geliyordu: "Musa'nın dağdan getirdiği, taş tabletlerin üzerine yazılmış olan on emiri işittik ve öğrendik ki Türkler onları dikkatle izliyorlardı. O zaman daha önceki düşüncelerimizden vazgeçtik, onlara katıldık ve bizde artık Türk olduk."
3. O zaman arşontlar metropolite inançları için savunma yapacağını söyleyeceklerdi. Ve böylece başladı: "Bu savunmayı yapmak bana kalmayacaktı:İlk olarak, çünkü Hristiyanlığımın havarici ve Katolik kilisesinin majestesinin ve yüceliğinin bakışında, savunmasını taktim etmekten yanayım, ben sadece hemen hemen hiç bir şeyi ifade etmeyen en değersiz bir üyeydim ;İkinci olarak ta çünkü Arşontlar, aynı zamanda yargıçlara yüksek seviyede başkanlık ediyorlardı, hasımlarını benimseyeceklerdi. Onlar tarafından inkar edilen hususlar hakkında gerçek inancın temel noktalarını gözler önüne serdiğimi bilmiyorlardı. Yani Tanrı'nın gönderdiği yazılı emir ve

özellikle Peygamberlerin kitapları; üçüncü olarakta, çünkü tutsaklıkta azalma buluyorum ve Reisimizi, Tanrı'yı ve İsa'yı tutuyorum ve teslim olduktan sonra sorulara cevap vermedi.

4. Fakat mademki buyruk veren Emirdir ve bana göre Tanrı ona hükümlanlık vermiştir. Zira, eğer kula ve tek bir inanç hakkındaki bilgiye sahip olmaya gelmiş ilk insana aitse ve henüz güçlkle lider (reis) ve özellikle çok sayıdaki milletin otoritesine sahip olan, bütün inançlar hakkında bilgilerle gerçeğe yakın bilgilere sahip olmalıdır. Bu sebeple ağız açacağım zaman Tanrı'nın Kelamını'nın bana söylemek için verdiği şeyi tamamen inancımız hakkında söyleyeceğim. Fakat bunu Chionai'ler önünde savunma yapmak için yapmayacağım. Bunlar gerçekten söylenmiş olan şeye ve bunlar hakkında daha önce duyduklarımagöre, görüldüğü kadarıyla Türk değil, Yahudilerdendir; ve ben bu şartlarda Yahudilere söz yöneltmeyeceğim. Öyle ise, inancımızın sırrı buradadır.
5. Her zaman olan ve daima da olacak olan yalnızca Tanrı vardır. Onun başlangıcı ve sonu, değişikliği, değişmesi, bile eşi, yanılgısı ve sınırı yoktur. Aksine yaratılmış olanlar değişebilir ve bozulabilirler. Mademki mevcudiyete yokluktan geldi, aynı başlangıç bir değişikliktir. Bu Tanrı, başlangıcı olamayan tek varlık, öyle ise Tanrısız değildir. Bu Tanrı başlangıcı olamayan tek varlık, bilgisiz değildir. Öyleki, Tanrı'nın kalamı aynı zamanda Tanrı'nın derin bilgisidir. Zira, bilgi Tanrı'dadır ve Tanrı bilgisiz olamaz. Öyle ise, Tanrının bilgisini ve Tanrı'nın olmadığı yerde bir anlık bir zaman oldu, bundan şu sonuç çıkmaktadır ki, Tanrı'nın Tanrısız ve bilgisiz olduğu bir an oldu, nasıl gerekiyorsa imkansız ve dinsiz olan şey, Tanrı'nın Kelamı bizzat başlangıçsızdır ve Tanrı'nın bilgisi hiç bir zaman O'ndan ayrılmış değildir.
6. Fakat, Tanrı artık asla Manasız (Ruhsuz-İsa'sız) bulunmuyor, bunu siz Türkler de itiraf ediyorsunuz, zira deniliyor ki İsa Tanrı'nın kalamıdır. Siz diyorsunuz ki O, Tanrı'nın Ruhu (Esprit)'dur, görünen o ki, O asla Kutsal Ruh (Saint-Esprit) dan ayrılmamıştır. Öyle ise, Tanrı başlangıcı ve ayrımı olamayan, hep kendisi ile birlikte olan bir Ruh ve İsa'ya (Verb) sahiptir. Zira, Tanrı, ne

Ruhsuz , ne de İsa`sız olmadı. Öyle ise bunların biri üçü ve üçü de biri içindir. Fakat, eğer Tanrı Mana (Espirit) ve Fiile (Verb) sahipse bu onların sahip olduğunu bildiğimiz veya havada yok olan bir şey değildir: Aynı şekilde güneşin etkisi güneşi doğurur, güneşin etkisi kendisinden önce gelir ve bize ulaşır, fakat ne etkisi ne de ışığı asla güneşe ait bir kurstan ayrılmazlar ve bu sebeple, onların güneş olduğunu söylerken, ayrı bir güneş olduklarını değil tek bir güneş olduklarını söylüyoruz. Böylece, onların Tanrı olduğunu, Kutsal Ruh ve Tanrı'nın Kelamı'ndan söz ederken diğer bir Tanrı'dan değil tek bir Tanrı'dan söz ediyoruz. Başı ve sonu olamayan Mana ve Fiil (İsa) ile birlikte düşünülmüş olandır. Ve bunların başlangıcı yoktur. Tanrı'nın Kelamı İsa'nın bizzat kendisini bize inkar etmeyi ve inanmayı göstermedi mi?

7. Fakat, bunu böylece gösteren sadece İsa değil Musa'da da böyledir, bunu Musa'da. Evamir-i Aşere'de ortaya koymuştur, siz Chionai'ler; bundan dolayı O (Musa), "Tanrı" üçünün biri, birinin de üçü için olduğunu göstermek için aynı şeyi tam üç kez yazarak, -zira iki kez Efendi (Seigneur) ve bir kez de Tanrı dedi- demiştir ki "Yüce Tanrı, tek yücedir". Fakat, bu Musa'nın beyan ettiği aynı başlangıçtan beri böyledir, Tanrının bir Fiil ve Ruh `a sahip olduğunu, ve O, onların içinde ve onlarla beraber, sadece bir Tanrı, bütün yaratılmışların yaratıcısı olduğunu göstermek için demiştir ki; " Tanrı diyor ki: Işık ne olursa olsun ışık yapar, ve diyor ki; toprak nasıl yeşerirse yeşersin yeşerir."; ayrıntılara tamamen girmemek için David'in dediği gibi, "Tanrı herşeyi söyler ve onlar olurlar." Bu "Tanrı emreder ve olurlar" Tanrı'nın kudretini gösterir -zira kudretsiz konuşmak mümkün değildir- ve bütün yaratılmışlar O'nun eseridir. Şu sebeple ki yaratılmamış olan Tanrı'nın kudreti bizzat bütün yaratılmışlardır. Ve Tanrı'nın kudreti yaratılmamıştır, (öyle ise) Tanrı nasıl olabilir? zira sadece Tanrı yaratılmamıştır.
8. Devamla, insan konusunda bizi bilgilendiren Musa diyor ki: "Tanrı hayat nefesini yüzüne üfledi ve insan canlı bir Ruh oldu." Bu suretle: "Tanrı üfledi, insan oldu", Tanrı'nın bir nefesi ve bu nefesinde yaratıcı olduğunu gösterdi;

fakat, ruhları yaratıcısı sadece Tanrı'dır; bundan dolayı Job (Yakup) diyor ki: "Beni yaratan sadece Tanrı'nın nefesidir."

9. Ve Selânik metropoliti peygamberlerin diğer şahitlikleri ve Tanrı'nın bütün dünyanın ve insanların Onun kudreti ve nefesi ile yenilenmesini gerçekleştirdiğini göstermesi ile birlikte sıralamak istediği gibi, David'in de dediği gibi; "Tanrı kudretini gönderdi ve onların bozukluklarını iyileştirdi" ve başka yerde "nefesini veriyorsun ve onlar yaratılıyorlar ve dünyanın yüzünü yeniliyorsun" tıpkı Selânik metropolitinin daha önce bundan bahsetmeye başladığı gibi onlar bunu engelliyorlar ve onu çevreleyenlerin hepsi aynen tek bir sesle şöyle diyorlar: "dediğin şey gerçektir ve başka bir şey olması mümkün değildir." Ve Selânik metropoliti onlara yeniden şunu söyler: "öyle ise Tanrı üçtür ve bu üç tek bir Tanrı ve yaratıcıdır." Ve onlar, yeniden, ister kutsal bir güç ile olsun ister inkar edemediklerinden olsun, şöyle diyerek onaylıyorlar: "İşte ispatlanan şey, işte gerçek olan ve işte bizim de kabul ettiğimiz şey." Ve Selânik metropoliti diyor ki: "pekala, böyle olmasını isteyen Tanrımıza hamd olsun."
10. Onlar: "Fakat, bize şunu söyle, İsa'nın Tanrı olduğunu nasıl söylersiniz, zira insandır ve insan olarak doğmuştur." Ve onlara cevap verdi: "Tanrı sadece kainatın efendisi ve tam hakimi değil, aynı zamanda adaletlidir de." David peygamberin de dediği gibi: "Tanrımız adaletlidir, adaleti sever ve onda adaletsizlik yoktur." Tanrının adaletle birlikte olmayan tek bir eseri yoktur; ve onda güneşin ışığı gibi aynı zamanda diriltici bir güç vardır, ışık ve sıcaklık böylece Tanrının aksiyonu, adalet ve ilahi güç buradadır. Tanrı insanı iyilik yapmak için yarattı ve ona ilahi emrine göre yaşamayı emretti, şeytana kendi isteği ile itiat ederken, ölüme mahkum bir dünyada ilahi emre uymayan bu insan şeytanın buyruğuna girdiği anda günah işlemeye başladı şeytandaki bu otorite Tanrı'ya ait değildir; zira böylece şeytana karşı adaletsiz olmuş oldu, ve şeytanın gücü ile almadığı insanı, kendi ellerinin gücü ile kopardı. Öte yandan, eğer Tanrı kendi gücü ve kudreti ile insanı hür kıldı ise, insanın hürriyeti ortadan kalktı demektir; ve onun olan eseri yürürlükten kaldırmak Tanrı'ya ait

değildir. Öyle ise kendi iradesi ile günah işlemiş olan, bir insanın suçsuz doğması günahsız yaşaması ve böylece insanın imdadına yetişmesi gereklidir. Deniliyor ki, fakat hiç kimse, hayatı bir tek günden ibaret olmadığına göre suçsuz değildir; ve David peygamber dedi ki: "Bu benimde kabul ettiğim büyük haksızlıktır ve bu annemin bana gebe olduğunda işlediği günahıdır."

11. Bunun için Tanrı'nın Kelamı tek suçsuz (masum), insanoğlu olur, ve bir bakireden doğdu, ve göklerden gelen baba sesiyle tanındı, ve şeytan tarafından saldırıya uğradı, ve baştan çıkartıcıyı ve şeytanı yendi; ve eserleri, sözleri ve çarpıcı mucizeleri ile selamı kabul eden tutumun ve iman haklılığını (doğruluğunu) ispatladı. Ve günahsız, ayıplamasız yaşamış ve inanmış olan kişi savunma ve cehenneme gitme sebebi ile ölünceye kadar suçlu olan bizlerin de tutkularımızı yüklenmiştir.
12. Selânik metropolitinin de İsa'nın yükselişi ve öldükten sonra dirilmekten bahsetmek ve peygamberlerin şahitliklerini, İsa Tanrı'dır ve bakire (Meryem) olduğu halde insanlığı kaplayanın bizzat Tanrı olduğunu delil olarak göstermek istedi, O bizim için acı çekti ve canlandı, ve kalanı Türkler tarafından büyük gürültü ile engellenecek ve ona diyecekler ki: "Tanrı'nın doğduğunu ve bir kadının bağrında tuttuğunu nasıl söyleyebiliyor sun?" ve bu türden diğer şeylerin çoğu; "Hayır, Tanrı sadece emretti ve İsa oldu" ve ona cevapla "Tanrı büyük bir vucut değildir, hacmi sebebi ile küçük bir alan da tutmaz, fakat cisimsiz olan tek bir şeyde ve hep yukarıda olabilir, eğer çok küçük bir şey olarak hayal ediliyorsa bu durumda tamamıyla tutabilir." Fakat onlar, büyük patırtıyı çıkaran Türkler yeniden söz alıyorlardı: "Tanrı emretti ve İsa da oldu." Ve Selânik metropoliti yeniden: "İsa'nın Tanrı'nın Kelamı olduğunu söylüyorsunuz, İsa (Verb) çevresinde bir diğer oluştan nasıl doğabilir? Zira, bu durumda bundan şu sonuç çıkacaktır ki Tanrı'nın kelamı bizzat Tanrı'nın kendisinde ölümsüzleşmiştir. Oysa bu başlangıçta ispatlandı ve siz de itiraf ettiniz ki ölümsüz olan Tanrı, Kudrete ve Ruha sahiptir, bunun için İsa'nın Tanrı'nın Kudreti değil aynı zamanda Ruhu olduğunu da söylüyorsunuz. Tanrı emrediyor ve işte taş da oluyor" -bunu söylerken köşede bulunan taşı

gösteriyordu- "sürüngeñler ve otlar da aynı şekildedir. Bunun içindir ki, İsa Tanrı'nın emri ile doğdu, söylediğiniz gibi, İsa Tanrı'nın ruhu ve kudretidir, tıpkı taşın, otun, sürüngeñlerin her birinin Tanrı'nın kudreti ve ruhu olduğu gibi, zira onlar için de emrediyor ve onlar oluyorlar. Şunu söylemenin ne kadar kötü olduğunu görüyormusunuz: "Tanrı emrediyor ve İsa` da oluyor, öyle mi?" Gerçekten, Tanrı'nın ölümsüz kudreti ki bundan insan ve hatasız vucut yapıldı, bu onun Tanrı'nın ruh ve kudreti olduğu vucud sıfatı ile değildir; söylediğimiz gibi insan tabiatını bizden ve bizim için almış olması artık çok geçtir, fakat Tanrı`da Onun ölümsüz kudreti daima vardı, böylece Tanrı alemleri yarattı."

13. Burada sessizliğı aşılamış olan Chionailer, Onu yeniden durduracaklardır, ve Balaban, Selânîk metropolitine der ki; "Efendimiz sana niçin emrettiğini buyurur, o zaman, İsa`yı kabulleniyor Onu seviyor, şereflendiriyor ve diyoruz ki, O Tanrı'nın nefesi ve kelimasıdır, -annesini Tanrı'nın yanına aynen koyuyoruz- siz, bizim peygamberimizi ne kabul ediyor ve ne de Onu seviyorsunuz." Ve Selânîk metropoliti der ki; "Üstadın öğretilisine inanmayan, üstadı sevmeyiz; işte bunun için biz Muhammed`i sevmiyoruz. Öte yandan Efendimiz ve Tanrı, İsa , ve biz dedik ki, O bütün dünyaya adalet getirmek için yeniden gelecek ve aramıza dönünceye kadar başka bir kimseyi kabul etmememle emrolunduk. Fakat, artık O`na inanmayanlara diyordu ki; "Babamın adı ile geldim, ve siz beni kabul etmediniz; bir başkası kendi adı ile gelsin, onu siz kabul etmeyeceksiniz". Bunun için, İsa`nın talebesi maksadımızı belirtti: "Eğer bir melek size kabul ettiğinizden (size gönderilenden) farklı bir İncilden haber verirse, bu aforoz edilsin."
14. Fakat, Türkler ve Chionailer Selânîk metropolitine diyecekler ki: "Besbelli ki başlangıçtan beri sünneti inşa eden Tanrı`dır ve İsa bizzat sünnetli olmuştur; o zaman siz, nasıl sünnet olmazsınız?" O zaman Selânîk metropoliti : "Mademki eski kanundan bahsediyorsunuz, o halde Yahudi (İbrani)lere verilmiş olan öğretiler de Tanrı tarafından verilmişlerdir -Yahudililerin bayramı olan Cumartesi Kutlaması Tanrı tarafından inşa edilmiştir, ibrani papazlar tarafından kurbanlar verilir, sunaka tayin yapılır ve tapınağın içine duvak

çekilir; mademki bu şeyler ve bü türden diğer şeyler Tanrı tarafından inşa edildi niçin hiç birini kabul etmiyorsunuz ve niçin onları tatbik etmiyorsunuz?"

15. Ve böylece Chionailerle Türkler cevap verecek bir şey bulamıyorlardı, Selânik metropoliti, açıkca kanunun ve Ahd-i Atikin değişikliğini ve İsa tarafından bu değişikliğin tamamlanmasını önceden haber veren peygamberlerin durumunu yenilemek istedi; ve böylece başladı: "Sizin de söylediğiniz şey ve sonuna doğru eski görüş olan her şey eskidir." Ve artık Onu bir defa daha şunu söylerken engelleyeceklerdi: "Siz kiliselerinizde ne hakla sayısız resimler yapıyorsunuz ve onların önünde secde ediyorsunuz , Tanrı yazması için Musaya dedi: "ne gök yüzünde ve ne de yeryüzünde ve denizde asla resim yapmayacaksınız ?". Ve Selânik metropolü cevapladı: "Dostlar birbirlerine saygı gösterirler, fakat onlar bunun için tanrı olmazlar. Bu Tanrı'nın ister Musa ile gönderdiği gerçek bir öğreti olsun, ister Musa tarafından halka verilmiş bir öğüt olsun, bu şey herkes için açıktır. Fakat öte yandan, Musa için yapılması unutulmuş hemen hemen hiç bir resim yoktur. Örtünün içinde bulunanın resmini göklerle ilgili gerçekler üzerine düzenledi, bundan resimler yaptı ve onları orada, (Küdü's) tapınağının en güzel yerine dikti. Tapınağın dışında bulunanlar için de onu yerle ilgili model üzerine yaptı. Eğer biri Musa'ya sorsaydı: "Eğer Tanrı yukarıda ve aşağıdaki şeylerin tasvirlerini ve resimlerini yasakladı ise, sen onları yapmaya nasıl devam ettin?" Açıklıkla söylenmiştir ki, resimler ve tasvirler, onlara Tanrı gibi tapılmasın diye yasaklanmışlardır, fakat kendi tarzlarında Tanrı'ya ulaşmak için saygıya layıktırlar. Helenler de yaratılmış şeyleri övgü ile mükafatlandırıyorlardı, fakat nerede ise Tanrı gibi; biz de onları şerefendiriyoruz, fakat Tanrı'nın şanına göre kendi tarzlarında yetişiyoruz." Türkler yeniden söyleyecekler ki; "Öyle ise Musa'nın bunu yapması doğru mudur?" Çoğu cevap verecektir: "Evet, bütün bunları yapmıştır."
16. Önce Türk arşontlar kalkacaklar, Selânik metropolitinden saygılı bir şekilde ayrılacaklar ve gitmeye başlayacaklar. Fakat geride kalmış olan Chionailerden biri iğrenç bir şekilde Tanrı'nın büyük başpiskoposuna saldırdı ve üzerine

ullanarak Onu tokatladı. Bu durumda diğerk Türkler Onu engelleyecekler, kınayacaklar ve Onu Emir'in huzuruna götüreceklerdi. Onun huzuruna götürülürken, Türkler olanları O'na söyleyeceklerdi. Türklerin dediğı şey bu konuda bizim tam bir bilgimizin olmadığıdır, fakat yazdığımız bu şeyi kendi kulaklarımızla duyduk, yazdığımız şeye gördüğümüz ve işittiğimiz şeye Tanrı şahittir.

IV. BÖLÜM

A- Osmanlılarda Hoşgörü Politikası

Türk tarihine hoşgörü açısından bakıldığında, Türklerin İslamiyeti kabul etmeden önce de yaşadıkları Orta Asya'da ve gittikleri yerlerde yabancı ırklara ve dinlere karşı gösterdikleri anlayış ve hoşgörü ile tanınmış oldukları kabul edilmektedir. Bunun en belirgin kanıtı, değişik ırklardan ve dinlerden olan insanların yanyana, kimi kez de aynı devletin teb'ası olarak uyum içinde bir arada yaşamaları, kültürel kimliklerini kayıp etmemeleridir¹⁰⁶.

Türkiye Şelçuklu Devleti hükümdarları da yurttaşlarına ve yabancılara hoşgörü ile davranırlardı. XII. yüzyılın ilik yarısının sonlarında yapılan II. Haçlı seferleri sırasında Haçlılar, Denizli'den Antalya'ya doğru ilerlerken, Türklerin hücumları ile bir çok zaiyata uğruyor, Rumlar da fırsattan yararlanarak Haçlılara darbe vuruyorlardı. Türkmenler sürülerini alarak çekiliyor, Rumlar, Haçlılara erzak vermekte güçlük çıkarıyor, çarpışmalardan başka açlık, hastalık Haçlıları bitiriyordu. Nihayet perişan bir vaziyette Antalya'ya varan Haçlıların kont ve baronları gemilere binip Suriye sahillerine gittiler. Fakirleri Antalya'da kalınca Rumlar, Türkleri çağırdılar. Haçlılar, "Türklerin kılıcından daha ziyade Rumların hiyanetinden" kayıplara uğradılar. Nitekim, Türklerin gelmesi üzerine "iki düşman arasında " kalan Haçlılar kaçıyor, esir veya ölümler çoğalıyordu. Rumları hileleri tecavüze

¹⁰⁶ Şerafettin Turan. *Türk Kültür Tarihi* (İstanbul,1990), s.140-145

dönüşüyordu, fakat Türkler artık acınacak durumda bulunan bu aç, hasta, fakir insanlara karşı savaştan vazgeçip merhamete geldiler. Aç ve fakirlere yemek verdiler; hastalarını tedavi ettiler ve kendilerine para dağıttılar. Böylece dindaşları Rumların zulmünden kaçıp Müslümanlar yanında himaye ve merhemet arayanlardan üç binden fazla gencin Türklere iltihak eylediği söyleniyor. Kralın seferde papazı olarak bulunan Odon de Deuil, Haçlıların Müslüman olamsından müteessir olarak "ey, hiyanetten daha zalim olan merhamet. Müslümanlar Hristiyanlara ekmek vererek dinlerini satın alıyorlardı. Bununla beraber, Türkler onları İslam yapmak için bir zorlamada bulunmadılar." ifadesi ile ilginç bir gözlemi de belirtmekten edemez¹⁰⁷.

İslamiyetin kabulünden sonra da Türklerin yeni yurt edindikleri Anadolu'da kendi düşünce yapılarına hoşgörülü yaşayışlarına ve toplumsal hayatlarına uygun bir İslami yoruma ve uygulamaya yöneldikleri, gerçekleştirdikleri çok boyutlu bir sentezle kendilerine özgü tarikatlar oluşturdıkları görülmektedir.

Geleneksel Türk hoşgörüsü, Anadolu'daki eski kültürlerin ve egemenlik altına alınan topluluklardan gelen, Bizans İmparatorluğu ve haçlı seferleri ile başlayıp ticaret alanında gelişen Avrupa ilişkileri ile desteklenen bir takım yeni etkenlerin sonucunda, Selçuklu döneminde başka ülkelerde görülmeyen boyutlara ulaşmıştır¹⁰⁸. Bu hoşgörünün ilk çarpıcı örneği Melikşah'ın kişiliğinde belirmektedir. O dönemin ermeni tarihçisi Matheos, Sultanın yüreğinin Hristiyanlara karşı iyilikle dolu olduğunu vurgulayarak, bir çok kent ve kasabanın bu nedenle kendiliklerinden onun yönetimi altına geçtiklerini ve Suriye gezisinde geçtiği yerler halkının ona «baba» gözüyle baktıklarını anlatmaktadır. Selçuklu sultanları Müslüman olmayan kadınlarla evlendiklerinde onlara kendi dinlerince ayin yapma serbestliği bile tanımaktan çekinmemişlerdi. Bu tür evlenmelerin yanında, asıl önemli bir başka nokta da, kimi sultanların saltanat kavgaları ya da iç karışıklıklardan ötürü Bizans

¹⁰⁷ Osman Turan. *Selçuklular Zamanında Türkiye* (İstanbul, 1971), s. 185 (Taneri'den dipnot)

¹⁰⁸ Daha detaylı bilgi için bkz. Osman Turan. "Le Souveraines Seldjoukideset leur sujets non musulmans", *Studia Islamica*, I (1953), 457-485

başkentine sığınmaları ve orada uzun süre yaşamalarıydı. Buna karşılık Bizans imparatorluk ailesinden bazı kimseler de bir süre Selçuklu ülkesinde kalmışlar hatta devlet hizmetine alınmışlardır.¹⁰⁹

Diğer taraftan, itaat altına alınan Müslüman olmayan kişi ve topluluklara, kendi din, dil ve sanatlarını koruma hakkı tanınması da önemle vurgulanmaya değer. Anadolu'da Selçuklularla başlayan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda devam eden bu hoşgörü sayesinde ki, siyasal sınırları giderek genişleyen Osmanlı Anadolu'su insanların din ve ırk ayrımı gözetilmeksizin yan yana yaşadıkları bir güven ortamına dönüşmüştü. C. Cahen bu durumu «bir çok kuşaklar boyunca Türkler ve Grekler birbirleri ile kendi dindaşlarından olduğundan daha yakın ilişkiler içindeydiler» diye değerlendirmektedir.¹¹⁰

Türk sultanlarının gayri müslimlere kendi dinlerindeki serbestlik, kültürlerini koruma ve geleneklerini sürdürmede göstermiş oldukları tolerans bugün batılı ilim adamlarınca da kabul edilmektedir. Anadolu'da Hristiyan ve Müslüman ahali yanyana yaşamaktaydı. Bu durum Selçuklu devrinde de böyle idi, Osmanlı'da da böyle devam etmiştir. Gayri müslimlerin İslam fihına göre hüküm veren Türk yöneticilerinin egemenliği altında malları ve canları İslam'ın koruması altında bulunuyordu. Aman dileyen ve İslam topraklarında yaşayan bir gayri müslime eğer bir müslüman saldırırsa cezalandırılır. Aman, müslüman ve gayri müslimlerin islam topraklarında birarada yaşamalarını sağlayan önemli bir kuraldır.¹¹¹ Aman dileyen gayri müslimlere Amanname" adında bir kağıt verilirdi.

Anadolu'daki bu toleransın uygulanışı, daha önce de belirtildiği gibi, Osmanlı toplumu ile Hristiyan toplumları birbirine yaklaştırmış ve aileler arası evlilikler de

¹⁰⁹ Şerafettin Turan. *Türk Kültür Tarihi* (İstanbul,1990), s.140-145

¹¹⁰ Ibid., s.140-145

¹¹¹ Majid Khadduri. *War and Peace in the Law of Islam* (Baltimore,1955), s.167

* Amanname: Teslim halinde mal ve canlarına dokunulmayacağına dair muhariplere verilen kağıt hakkında kullanılan bir tabirdir. Eminlik, korkusuzluk, müsaade demek olan Arapça eman ile mektup, bir taraftan diğer tarafa yazılıp gönderilen kağıt manasına gelen Farsça name'den tereküp eden bu ıstılahın manası "güvenlik kağıdı" demektir. (Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, s.55)

meydana gelmiştir. Bunun örnekleri Selçukluda olduğu gibi Osmanlıda da devam etmiştir. Sultan Mesut bir prenses ile evlenmiştir. Kılıçarslan Komnenos ailesinden Mavrazomes'in kızı ile evlenmiştir. Yine Orhan Gazi Kantakuzenos'un kızı Theodora ile evlenmiştir. Evlenen tarafların kendi dinlerini muhafaza etmeleri ve sultanlar tarafından kendilerine dinlerini değiştirmede herhangi bir zorlama yapılmamış, hatta kendi dinlerini uygulayabilmeleri için kendi din adamları ve dini sembolleri de yanlarında getirmişlerdir. Böylece, Türkler artık kuşaklardır Anadolu'da yerli halkla içiçe yaşayıp, savaşçılar da eşlerini onların içinden seçmekte ve Müslüman olan özellikle savaşçı gençlerle de saflarını genişletmekteydiler.¹¹²

İznik'in zaptı esnsında, şehri savunan Bizanslıların bir kısmı kaçtı, bazıları da öldüler. Erkeksiz kalan hiristiyan kadınlar Orhan Gazi'e başvurarak durumlarını açıkladılar. "Orhan sordı-kim 'bu hatun(lar) nedür?' eytdiler: 'Sulatnum, bunlarun erleri kimi açlukdan, kimi cenkde kırılmışdur. Ali evlerde hali kalmışlardır' didiler. Orhan dahi gazilere buyurdi-kim, bunları nikah-ı şer ile tezevvüç ideler. Pes bu hatunları gaziler tezevvüç idüp ...".¹¹³ diyerek Hiristiyan kadınları Müslümanlarla evlendirmiş ve şehri yeniden canlandırmıştır.

Bu hoşgörü ve uygulamalar karşısında Hiristiyan halk genellikle duygularını şöyle belirtmekteydi. "... ve ol vilayetlerin cemisi Orhan Gazi'nin adlin işittilerdi ve hem her vilayet kim almışlardı ana adl-ü-dat itmişlerdi. Ve alınmayan vilayetler dahi onların neylediğini bilmişlerdi. Süleyman Paşa kim Taraklı Yenicesi'ne geldi ahd-ü-emanla hisarı virdiler ve Göynük'ü dahi. Süleyman Paşa ol kadr-i-adl etti kim ol vilayetin halkı iderlerdi kim ne olaydı bunlar bize kadim zamanda bey olaydı ve çok köyler bu müslümanları gördüler müslüman oldular".¹¹⁴

¹¹² Paul Wittek. Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu (İstanbul,1985), s.40

¹¹³ Neşri. Neşri Tarihi (Ankara,1987), s.159

¹¹⁴ Aşıkpaşazade. *Aşıkpaşazade Tarihi*. Ali Neşri (İstanbul,1915), s.43

Genel olarak Müslüman yöneticiler tarafından uygulanan kanunlar, zimmilerin canlarını, mallarını, kiliselerini, haçlarını ve öteki dini uygulamalarını garanti altına almışlardır.¹¹⁵

Hiristiyan halka hoşgörü­süz davrananların cezalandırıldığı da bir gerçektir. Selçuklular zamanında, Süryani Mihail'in vermiş olduğu bilgiye göre, Gümüştekin bir Hiristiyan hakaret eden bir iranlıyı sınırışı etmiştir¹¹⁶. Yine kendisine vurmaya çalışan bir Müslümanın cezalandırılmak üzere sultanın huzuruna götürüldüğünü Palamas bizzat belirtiyor¹¹⁷. Türklerin bu hoşgörü­sünün temeli onların geleneklerinde yatar ve zaman ile sınırlı değildir. Daha çağdaş bir örnek verilirse: 1934 senesinde Vilademir adında bir Bulgar papazını dövdüğü iddiasıyla Ahmet Demir bir ay hapis ve üç ay müddetle memuriyetten men cezasına mahkum edilmiştir¹¹⁸. Bu dünyanın hiç bir yerinde benzeri görülemeyecek bir toleranstır.

Anadolu'da iki toplumu birbirine yaklaştıran temel etkenlerden birisi de Bizans'ın yıkılışı doğru sürüklenmesidir. Aristokrasi giderek kuvvetlenirken merkezi otoritenin sürekli olarak gücünü kaybetmesidir. Böylece, küçük mal sahipleri köleliğe doğru yönelmiştir. Buna ilaveten, kilisenin farklı inançlara müsamaha göstermemesi yüzünden sürekli din tartışmaları vuku buluyordu. Din inancı ayrımcılığa yol açıp, kişilerin bir kimlik kartı gibi kullanılıyordu. Eğer bir yabancı Bizans'a gelirse karşılaşacağı ilk soru: "Sen kimsin ve hangi dindensin?"¹¹⁹ olurdu. Eğer farklı bir inanca sahipse kendisine müsamaha edilmezdi.

Buna Karşılık, Osmanlı Devleti gayri müslimlerden almış olduğu ve pek fazla olmayan vergi dışında onların hürriyet ve emniyetlerini sağlamaktaydı. Cizyesini ödeyen bir zimmi her türlü tecavüz ve saldırıya karşı hayatları, malları ve canları tamamıyla İslam'ın koruması altında idi. Bu suretle müslümanlarla gayri müslimler

¹¹⁵ Majid Khadduri. War and Peace in the Law of Islam (Baltimore, 1955), s.195

¹¹⁶ Şerafettin Turan. *Türk Kültür Tarihi* (İstanbul, 1990), s.140-145

¹¹⁷ Palamas'ın Mektupları, Dialexis 16

¹¹⁸ T.B.M.M. Kanun No:3510

¹¹⁹ Cynil Mango. *Byzantium* (New York, 1979) s.30-31.

birarada yaşamış, bu kimseler İslam dininin güzelliğine ilgi duymuşlar ve gönüllü olarak İslam'ı kabul etmişlerdir¹²⁰. Böylece Anadolu'nun Hristiyan halkı Türk yönetimini de kolayca benimsemiştir.

Paul Wittek'e göre uç gazi beyleri bölge halkına öyle büyük bir tolerans tanımışlardır ki bundan dolayı ne Anadolu'da ve ne de Balkanlar'da bir kültürel çöküş meydana gelmemiştir. Yeni bölgeleri eline geçiren Türkler kendilerini bu kültüre adopte etmesini bilmişler böylece, sınırdaki Bizans askerleri (akritai) kitle halinde Osmanlıya katılmışlar, bir çok kale ve köy gönüllü olarak teslim olmuşlardır¹²¹.

Anadolu'da Hristiyan toplulukların ve askerlerin kitle halinde müslüman oldukları bilinmektedir. Maverdi, Kitab-ül-Ahkam el-Sultaniye'de İslam'ı kabul eden bu gibi kimselerin müslümanlarla aynı haklara ve yükümlülüklerle sahip olduğunu belirtmektedir.¹²²

Anadolu'da uygulanan bu tolerans Türklere mahsustur ve Orta Asya'ya kadar uzanır. Türkler'de fetih fikri iki anlama gelmektedir; birincisi, kutsal cihat yolu ile toprakları savaş veya barış yolu ile ele geçirmek, ikincisi ve daha da önemlisi "fetih, karışıklık ve kargaşalıkların giderilmesi..."¹²³ anlamına gelmesidir. Osmanlılar ele geçirdikleri yerleri gerçekten feth etmek için oralarındaki düzensizliği de gidermek durumundaydılar. Bu da büyük ölçüde tolerans ile mümkün olabilirdi. İşte, İslam'ın bu prensipleri Müslüman olan Türklerde zaten var olan hoşgörü duygusunu daha da geliştirmiştir. Böylece, Anadolu, içerdiği farklı din ve ırk nüfusunu muhafaza ederek bir kültürel mozaik haline gelmiştir.

¹²⁰ Majid Khadduri. *War and Peace in the Law of Islam* (Baltimore,1955), s.176-179

¹²¹ Paul Wittek. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu* (İstanbul,1985), s.54

¹²² Majid Khadduri. *War and Peace in the Law of Islam* (Baltimore,1955), s.133

¹²³ Y. Nuri Öztürk. *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf* (İstanbul,1990), s.282.

Osmanlı yönetiminin özellikle Müslüman olmayan teb`aya ve ülkeye gelen yabancılara karşı bu hoşgörülü davranışının o yıllarda başka yerlerde, Hristiyan Avrupa`da görülmediği de bilinmektedir¹²⁴.

¹²⁴ Şerafettin Turan. *Türk Kültür Tarihi* (İstanbul,1990), s.140-145

B- Osmanlı Teb'ası Gayri Müslimlerin Durumu

13. yüzyıl sonları ile 14. yüzyıl başları Balkanların ve Ortadoğu'nun siyasi ve iktisadi buhranlarla çalkalandığı bir dönemdir. Doğudan gelen Moğol akınları Ortadoğu'nun mamur beldelerini harabeye çevirmiş, Anadolu Selçuklu Devleti de bir süre direndikten sonra, bu tahrip edici güce, daha fazla mukavemet edememiştir. Selçuklu merkezi idaresinin gücünü kaybetmesi üzerine, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde devletçikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu arada Bizans'ın durumu da hiç iyi değildir. Sürekli Türk akınları bozulmuş Bizans toplumunun çöküşünü hızlandırmış, imparatorlar otoritelerini saraylarında dahi zor geçirir olmuşlardır. Merkezi idarenin bu zaafı karşısında, ordu komutanları çeşitli bölgelerde hüküm sürmeye başlamış, feodal ilişkiler tamamıyla hakim olmuştur.

Moğol istilasının yıkıntıları arasında beliren bir çok küçük otorite birbirleri ile mücadeleye girişmiş, bu da küçük beyliklerin kendi çaplarına göre büyük nispette asker beslemelerini gerektirmiştir. Bu gereklilik, halkı ağır yükümlülüklerden dolayı perişan etmiş, iktisadi durum tamamıyla bozulmuştur. Halk yılgın ve bezgindir. Bu durum Bizans topraklarında yaşayan halk için kurtarıcı bekleme ölçüsüne varmıştı. Bizans halkı; canından, malından, namusundan emin değildir. Mahalli otoritelerin koyduğu vergilerin ağırlığı dayanılmaz bir ölçüye varmışken, devletin halkı koruma imkanı iyice azalmış, neredeyse hiçe inmiştir.

Osmanlı Beyliği, Anadolu'nun ve Balkanların beklediği rolü oynamak için gerekli şartların hemen tamamına sahip olarak belirliyordu. Gerçekten, Anadolu'nun bu ucunda İlhanlılar'ın hakimiyeti pek hissedilmemekte, Bizans halkı kurtarıcı beklemekte, Osmanlı Beyliğinin dürüst, namuslu, adaletli, mücadeleci ve teşkilatçı idarecileri neye dayanacaklarını iyi bilmekteydiler.¹²⁵

Osmanlı, hakim olduğu yerleri halkına hayati üç şey getiriyordu¹²⁶:

¹²⁵ D.Mehmet Doğan. *Tarih ve Toplum* (İstanbul,1977). s70-72

¹²⁶ Ibid., s.70-73

1- Hürriyet. İnsanı toprak kölesi yapan feodal otoriteler yok ediliyor, Bizans feodalizminin kölesi, yalnız devlete karşı sorumlu ve devletin toprağını işleyen hür köylü haline getiriliyor.

2- Eşitlik . Devletle halk arasındaki parazit güçler kaldırılıyor, herkes teb'a haline getiriliyor. Sınıfı güçler yok ediliyor; halkı ezen keyfi vergiler ve angarya tarihe karışıyor. Merkezi otorite kanuna dayalı, değişmeyen vergiler koyuyor. Devlet teb'asının din ve mezhep farklarını ayırıcı olarak görmemekte, vergiler de gerek İslam, gerek Hristiyan halka hemen hemen aynı şekilde tatbik ediliyordu.

3- Adalet. Devlet, uyrukları arasında fark gözetmeyen yargı organları oluşturmaktadır. Bu adalet mekanizmasıyla, daha önceki feodal dönemin keyfi yargılama hallerine de son veriliyordu.

Osmanlı, yepyeni bir güç halinde Anadolu ve Balkanların coğrafyasını Türkleştirirken Bizans'ın eskimiş kurumlarını örnek almamıştır¹²⁷. Bazı tarihçiler Osmanlı devlet ve toplumundaki hemen herşeyi Bizans'taki şu veya bu kaynağa atfetmişler ve 1453 yılından sonra Bizans kurumlarının ve uygulamalarına yoğun bir şekilde adapte olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, bunun çoğunun yalnız olduğu, gerçekte Osmanlı uygarlığında Bizans unsurlarının önceleri zannedildiğinden çok daha az olduğu bugün genellikle kabul edilmektedir.¹²⁸ Osmanlı, Bizans'a karşı silah gücü ile olduğu kadar, getirdiği yeni siyasi, iktisadi ve içtimai sistemle de savaşmıştı. Bizans yıkıldı ve Bizans halkı fethedildi. Ama yalnız bu silah gücü ile olmamıştır. Bizans'ın yıkılmasının en büyük nedenlerinden birtanesi de Osmanlı'nın getirdiği düzendir.

Oysa bazı ilim adamlarına göre ise, fethedilen yerlerdeki Yunanlılar ve özellikle Müslüman olan ve Türklerin hayat tarzını seçen halk Osmanlı İmparatorluğunun kurulması esnasında kendi yönetim usullerini de devletin siyasi yapılaşmasına uyguladılar. Osmanlıların İran'dan ve Karaman'dan davet ettikleri

¹²⁷ Ayrıca bkz. M.F. Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri* (İstanbul, 1986)

¹²⁸ Bernard Lewis, *Modern Türkiyenin Doğuşu* (Ankara, 1988), s.4-5

devlet adamları da kendi ülkelerindeki yönetim usullerini de beraberlerinde getirdiler. Böylece Osmanlı Devleti yönetimi bir yandan Bizans, öte yandan İlhanlı yönetim sistemi üzerinde kurulmuştur.¹²⁹

Aslında, Bizans'ın Osmanlı kurumlarına etki yapıp yapmadığı hala tartışılan bir konudur. Burada önemli olan ve dikkat edilmesi gereken nokta ise Osmanlı'nın fethettiği topraklardaki halkla Türk halkı arasında temeli hoşgörü ve adalete dayanan bir ilişki kurmuş ve farklı iki toplumu, kendi öz kültürlerinden kopmadan barış içersinde uzlaştırabilmesidir.

Osmanlı Devlet teşkilatı, daha önce bölgede hakim Bizans Devleti'nin idari sisteminden yeni ve güçlü bir yapı olarak ayrılmakta ve seleflerinin tecrübesini layıkıyla değerlendirmiş bir İslam Devleti olarak zuhur etmektedir. Mükemmel devlet teşkilatının yansıması, iktisadi, mali ve sosyal yapıda hissedilir ölçüde tayin edici ve yön verici olmakla da kendine özgü bir niteliktedir. Ortadoğu ve Balkanlar coğrafyasında mahalli çok renkliliğe hakim Osmanlı rengi bu güçlü devletin hayranlık uyandıran idare sistemi sayesinde ve idealist idarecileri eliyle kurulmuştur.

Bu idealist kişiler ve hükümdar aileleri topluma hizmet etmede de ayrım gözetmezler, bir toplum için yapılan işi diğer toplum için de yapardı. Mesela, Orhan Gazi'nin eşi Nilüfer Hatun, eski Bursa-Mudanya yolu üzerinde bir küçük kilise ve bir köprü yaptırmıştır. Orhan Gazi'nin kardeşi Alaaddin Bey de Bursa'da bir tekke ve küçük bir kilise yaptırmıştır.¹³⁰

Ancak bu idealist yöneticilerin tümünün Türk olmadığı da malumdur. Çünkü Osmanlıların fetih metodlarından biriside fethedilen yerdeki mevcut düzeni fazla değiştirmemeleridir. Sadece kendi yönetimleri için gerekli olan değişiklikleri yapmakla yetinmiş ve fethedilen topraklarda mevcut durumu (statu quo) muhafaza etmişlerdir. Hiristiyan tımar sahipleri fetihten sonra da topraklarını muhafaza

¹²⁹ F. Träschener. "The Turks And The Byzantine Empire To The End Of The Thirteenth Century", *The Cambridge Medieval History*, C.4/I, s.760-761

¹³⁰ İrene Beldiceanu. "Başlangıçlar:Osman ve Orhan." *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. dir. Robert Mantran (İstanbul;1991),s.37

etmişlerdir.¹³¹ "Kati surette tasdik edilebilir ki, Hristiyan sipahiler tevcih, intikal vesair tımara ait yerleşmiş her türlü kaideler bakımından müslümanlarla aynı muameleye tabi bulunmaktadır. Hristiyan sipahilere ait tımarların intikalında, din ayrılığının hiç bir fark meydana getirmedeği muhakkaktır. Muhtelif misallere göre şu vaziyetleri tesbit edebiliyoruz: Bir Hristiyan sipahinin Hristiyan kalan oğulları, babalarının tımarına tevasür ederler. Hicri 912 tarihli defterde dahi (Avlonya) tımar tasarruf eden Hristiyan sipahiler görüyoruz.¹³² Bir Hristiyan sipahinin tımarı, müslüman olan oğluna, yahut her hangi bir Müslümana geçtiği halde umumi tımar kaideleri icab ettiriyorsa, tekrar Hristiyan bulunan öteki oğluna intikal edebilmektedir. Yahut Müslüman ve Hristiyan oğullar babalarının tımarına müştereken tasarruf edebilirler. Müslüman olan oğulların hiç bir halde rüchan hakkı görülüyor.¹³³" Devlet kademesinde görev alan Hristiyanlara da aynı haklar tanınmaktaydı¹³⁴. Askeri sınıf sayılmayan ancak kalelerde ve geçitlerde bulunan Hristiyan halktan yapmış oldukları hizmetler karşılığı vergi alınmazdı.¹³⁵

İşte Osmanlı, kuruluşundan itibaren hem fatihlere ve hem de fethedilen toprağın insanlarına eşit haklar getirmiştir. Gayri müslim taba'ya her hangi bir zulüm yapmamış ve yapılmasına müsaade de etmemiştir.

Ibn Batuta'nın verdiği bilgiler de bunu doğrulamaktadır. "... el-an orada Türkman Müslümanları taht-ı zimmetinde bir hayli nasara bulunur.¹³⁶" Anadolu'da Müslümanlarla gayr-i müslimler içiçe yaşamaktadırlar. Hatta ticaret faaliyetlerini de

¹³¹ Halil İnalçık. The Problem Of The Relationship Between Byzantine And Ottoman Taxation. "*Studies in Ottoman Social and Economic History*", (London,1985) s.238

¹³² Ayrıca bkz. Halil İnalçık. *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid* (Ankara,1987).

¹³³ Halil İnalçık. "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi* (İstanbul,1993), s.92.

¹³⁴ Halil İnalçık. Ottoman Methods of Conquest,"*Studies in Ottoman Social and Economic History*", (London,1985) s.117

¹³⁵ Ibid., s.117

¹³⁶ İbn Battuta Seyhatnemesi Ter. M.Şerif. s.310 (M,Şeker'den dipnot)

beraber sürdürmektedirler¹³⁷. Bu arada Müslüman erkeklerin Hristiyan kadınları cariye olarak alıp kendileri ile evlendikleri de rivayet edilir.¹³⁸

Bu veriler ışığında şu sonuca varmak mümkündür: Anadolu'da Osmanlı hakimiyetinin bulunduğu yerlerde herhangi bir ırk veya dini bir ayrılık söz konusu değildir. Her toplum kendi örf ve adetlerine göre özgürce yaşamaktadır. Devlet, ister Müslüman olsun isterse de gayri müslim olsun bütün teb'asına kendi katında eşit olarak muamele etmekteydi. Orhan Gazi'nin Ermeni bir doktoru olduğu ve yahudi dönmesi olan Chinoise'ların devletin ilmiye sınıfına mensup oldukları da Palamasın bize verdiği bilgiler arasındadır¹³⁹.

¹³⁷ Mehmet Şeker. İbn Battuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal ve İktisadi Hayatı, "V.Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, Tebliğler (Ankara,1990), s.811

¹³⁸ İbn Battuta Seyhatnamesi,ter. M.Şerif, s.310 (M.Şeker'den dipnot)

¹³⁹ Palamas'ın Mektupları, 17. Mektup.

C- Gregory Palamas ve Müslüman Alimler Arasındaki Dini Tartışmalar

Din olgusu insanlığın var oluşundan itibaren mevcut olan bir olgudur. Günümüze kadar ortaya çıkan bir çok din vardır ve sayıları dahi kesin olarak bilinemeyen bir çok peygamberler gelmiştir. Din olgusu toplumları şekillendirmede önemli bir rol oynar. Özellikle bu dönemde Anadolu`da her iki toplumu belirleyici olarak din olgusu daha da büyük bir rol oynamaktadır.

Aşağıda belirtileceği gibi, Anadolu mozağine mensup halkın birçok fikir ve inanç ayrılıklarına rağmen birbirleri ile olan toplumsal ve insani ilişkilerde önemli bir mesele ortaya çıkmamaktadır. Bunu Palamas da "Tutuklu olarak Asya`ya (Anadolu`ya) götürüldüğümüz zaman, Hristiyanlarla Türklerin birbirlerine yardım ederek yanyana yaşadıklarını görünce ..." diyerek belirtmektedir.

Osmanlılar, Kantakuzenos`a olan yakınlığından dolayı metropolitenin varlığına ilgi gösteriyordu. Sultan Orhan`ın torunu olan İsmail tarafından bazı Türk asilleri ile öğle yemeğine davet edilen Palamas, bu yemekte bademlerden haç ve Meryem Ana`ve sünnete (hıtan) kadar bir çok konu hakkında sohbet etti. Palamas`ın hitabet ünü İznik`te bazı İslamlaşmış yahudilerin Müslüman tarafını temsil edeceği bir kamu oturumu (forum) düzenleme hazırlıkları yapan Orhan`a ulaştı. İznik`te ticaret ile uğraşan eski bir yahudi toplumu vardı. Bazı üyeleri fatihlerin dinine geçerken şehrin Hristiyan toplumu kendi sayılarını azaltan islamlaşmayı tartışıyordu.

Başlangıçta, yeni dönmüş yahudiler Yunan Ortodox ilahiyatçı ile yüzleşmeye engel olmak istediler. Fakat Sultan ısrar etti. Bu sefer Chionaise`ler Sultana oturuma katılmamasını önerdiler. Sultan bunu kabul etti ve kendisini temsil etmek üzere bazı balabanları ve soylu kimseleri görevlendirdi.¹⁴⁰ Diğer taraftan Palamas biraz tereddüt ettikten sonra kendi dinleri ile bilgilendirilmiş olduğunu ve himayesi altında birçok

¹⁴⁰ E.A. Zachariadou. "Religios Dialogue between Byzantines and Turks during the Ottoman Expantion," *Religions-gesprache im Mittelalter*. s.292

milliyeti barındıran Sultan'ın dileği olduğunu düşünerek foruma katılmaya razı oldu. Tartışmanın Nicea (İznik) yahudilerinin bildiği dil ve seyirci arasında büyük ihtimalle yeni dönmeler olan bazı Müslümanların anadili Yunanca olduğu anlaşılıyor. Belki Türklere yardım etmek için tercümanlar vardı. Tartışma hareketliydi ve Musa ve Peygamberler, Diriliş, (göğe) Yükselme, Muhammed'in peygamber olarak Hristiyanlar tarafından tanınmaması gibi birçok konuları kapsıyordu. Orada bulunan Müslümanlar duydukları ve öğrendikleri hakkında memnun oldular ve oturum bittiği zaman ayrılmadan önce Palamas'ı saygı ile selamladılar. Bunun tam aksine, Müslüman olmuş Yahudilerden biri Metropolit'an'ı aşağıladı ve ona vurdu; ama hemen yakalanıp Sultan'ın huzuruna getirildi.

Bu talihsiz olay Palamas'ı yıldırmadı ve bir Müslüman cenazesini seyrettikten sonra resmi olmayan kamu din tartışma girişiminde bulundu. Karşısındaki kişi dini merasimi yöneten bilgili bir ilahiyatçı (danışmend) idi. İki ilahiyatçı görüş alışverişine başladığı zaman bu sefer tercüman yardımı ile tartışmayı takip etmek için Hristiyan ve Türklerden oluşan bir grup etraflarını sardı. Asıl konu İnciden Muhammed peygamberin isminin çıkartılması idi. Bu sefer Palamas biraz fazla ileri gitti ve dinleyiciler arasındaki bazı Müslümanları kızdırdı. Bunu farkettiği zaman gülümseyerek, eğer her noktada aynı fikirde olurlarsa aynı dinden olmaları gerektiğini belirtti. Bir Türk iyimser olarak bir gün belki aynı fikirde olacaklarını söyledi ve sonra grup barış içersinde dağıldı¹⁴¹.

Palamas esir edildiği ilk zamandan beri Türkler tarafından sürekli münazara istekleri ile karşılaşmıştır. Palamas "... aralarından kimileri ... tartışmaya başladılar¹⁴²" diyerek bunu belirtir. Ancak, Palamas ile münazara da bulunmak isteyen sadece Türkler değildi, oralarda Türklerin egemenliği altında yaşayan Hristiyan ahali de bulunuyordu. Palamas, "... çocuklu kadınlı büyük bir kalabalık çevremizde toplanmıştı. Kimileri, içinde bulundukları durumu anlatıp, içine

¹⁴¹ E.A. Zachariadou. "Religios Dialogue between Byzantines and Turks during the Ottoman Expantion," *Religions-gesprache im Mittelalter*. s.292

¹⁴² 7. Mektup

düştükleri ahlaki sorunlarına çare arıyorlar, kimileri de inanç ile ilgili kimi sorunlara çözüm bulmaya çalışıyor, büyük çoğunluk da Tanrı'nın halkımızdan ilgisini esirgemeyip yüzüstü bırakma nedenleri ile ilgilenerek..." diyerek kendisine ilginin bütün halktan geldiğini belirtiyordu.

Buna ilaveten, kendisi ile münazarada bulunmak isteyenler arasında hem Müslüman ve hem de Hristiyan ilim adamlarının bulunduğunu belirtiyor. "... Bursa'ya getirildik. Bursa'da sağduyulu davranışları ile Hristiyanlar arasında sivrilmiş kişiler önemli sorular sormak için bizi buldular,..."¹⁴³

Böylece, Palamas karşısında, kendisinden Hristiyanlık hakkında bilgi öğrenmek ve İslam ile Hristiyanlığı karşılaştırmak isteyen Müslümanlar ve kendi dinleri hakkında soru sorarak uğradıkları felaketin sebebini araştıran Hristiyanların oluşturduğu büyük bir toplum bulur.

Ancak şu da belirtilmelidir ki, bu tartışmalar veya münazaralar günümüzün deyimi ile tamamen demokratik bir ortamda ceryan etmiştir. Herkes sahip olduğu fikirleri ve inançları son noktasına kadar ortaya koymuş ve bundan dolayı da herhangi bir cezaya uğramamışlardı. Yine, halkın huzurunda ceryan eden bu münazaralardan dolayı her iki dine mensup insanlar arsında bir hoşnutsuzluk da meydana gelmemiştir.

Gregory Palamas ile Müslüman alimler arasında belki başlı aşağıdaki tartışmalar geçmiştir. Ancak, Palamas mektuplarında kendi savunusuna karşıt olarak getirilen Müslüman alimlerin cevaplarına yeterli yer vermediğinden, veya sorulan bazı soruları açık olarak cevaplamadığı için burada, günümüzde konumuzla ilgili yapılan araştırmalardan da yararlanarak gerekli cevaplar belirtilecektir.

Bu tartışmalar esnasında Palamas'ın izlemiş olduğu metod da oldukça ilginçtir.

Her ne kadar yalnız tercüme ve karşıt tarafın dini hakkında az bilgi sahibi olmalarına rağmen, Anadolu'da iki taraf arasında vuku bulan tartışmanın oldukça

¹⁴³ 12. Mektup

güzel olmuştur, bu tartışmada hatayı ve hikayeleri (fiction) gerçeklerden ayırmak için herhengi bir sistemli teşebbüste bulunulmamıştır. Vryonis'e göre:¹⁴⁴

"Tartışmacıların birbirinin durumlarını anlamada ve izlemede çok az çaba sarfetmişlerdir."

Ve sonra dikkatimizi 104 nolu dipnota, Eichner'in "Bizansın hataları"nın analizine çekiyor.

"Ricoldo-Cydones'in nasihatları bu konuyu hemen hemen açıklıyor. İkinci bölüm bir Müslüman ile münazarada takip edilecek taktiklere ayrılmıştır. Müslümanlar Hristiyanların inançları hakkında bir şeyler öğrenmeye meraklıdır, fakat Hristiyanlar onlara bilgi sağlamaktan kaçınmalıdırlar. Hristiyanlığın doğruluğunu ispatlamak yerine Müslüman inancının yalnışlıklarına hücum ederek başlamak her zaman daha kolaydır."

Müslüman alimler ile Palamas arasında en çok tartışma konusu olan, diğer kitapların ve peygamberlerin, İncil ve İsa'da dahil olmak üzere Müslümanlar tarafından kabul edilmesine karşılık, Hristiyanların İslam'ı ve Muhammed'i kabul etmemeleridir. Bunu Palamas şöyle belirtiyor:

"... Biri İsa peygamberin incili olmak üzere, indirilen dört kitabı kabul ettiklerini, İsa peygamberi ve tüm peygamberleri kabul ettiklerini anlatmaya başladı. Ve sonunda, söylediklerimi bana çevirerek, şöyle dedi: "ya siz, peygamberimizi nasıl kabul etmiyorsunuz ve o da Tanrı tarafından indirilen kitabına nasıl inanmassınız?"¹⁴⁵

Bu soruya Palamas'ın cevabı:

"... ve İsa peygamber, sizce bile, ezelden beri Tanrı'nın sözcüsü ilan edildi; bir bâkireden doğdu, göğe çıktı ve orada ölümsüz, diriltilmiş ölüleri ve canlıları yargılamak için geri geleceğini umuyoruz: -İsa peygamber hakkında siz Türklerin de

¹⁴⁴ Speros Vryonis, Jr. *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh Through the Fifteenth Century* (University of California Press, ?), s.436

¹⁴⁵ 23. Mektup

benimsediklerinizi söylüyorum. İşte bu nedenle İsa peygambere ve İncile inanıyoruz. Muhammed'e gelince, ne diğer peygamberlerce kabul edildiğini, bizi inanmaya yöneltecek ne olağanüstü ve ne de anımsanmaya değer bir iş başardığını görüyoruz. İşte bu nedenle de ne ona ne de kitabına inanıyoruz.¹⁴⁶ olmuştur.

Buna karşılık Müslüman alimler:

"İncil'de Muhammed'ten söz ediliyordu ve bu kanıt oradan siz çıkardınız." diyerek cevap verdiler.

Palamas bunun üzerine "... kimliği ne olursa olsun hiçbir Hristiyan kitabımız olan İncil'den en ufak bir şeyi ne çıkarmış ne de değiştirip saptırmıştır...¹⁴⁷" diyerek cevap vermiştir. Ancak buna karşılık Müslüman alimlerce getirilen cevap hakkında bilgi vermemiştir. Günümüzde yapılan araştırmaların ışığı altında bu soruya şu surette cevap verilebilir:

Barnaba İncili'ne göre "Ve bütün milletleri sarsacağım, ve bütün milletlerin şefaatsi Himada (Ahmed) gelecek; ... ve bu yere barış gelecek ... (Haggai,ii.7-9)". Buradaki Ahmed veya Himada Muhammed'i nitelemektedir.

Barnaba İncili'nin 15. ve 16. yüzyılda müslümanlarca uydurlduğu fikri ise artık geçerliliğini kaybetmiştir. 20. yüzyıldan evvelki İslami irşad literatüründe bu incile herhangi bir atıf yapılmamaktadır. Ancak, Paul'un din değiştirdiğinin ispatı 2000 yıldır Ölü Deniz kıyılarındaki Qumran'da 4 numaralı mağarada muhafaza edilmiştir.

Bu konuda, Prof. Einsenman ve Wise'in araştırması olan "the new Dead Sea Scroll Material" adlı çalışmada, Paul'un bir anti-hristiyan olduğu ve İncili değiştirdiği belirtilmektedir.

İncil'in değiştirildiğine dair Hristiyan araştırmacıların belirttiği diğer bir nokta da şudur. "The Lord's Prayer" orijinal kelimeler olan -The Church of Scotland

¹⁴⁶ 24. Mektup

¹⁴⁷ 25. Mektup

orjinal kelimeleri muhafaza etmektedir- "forgive us our debts, as we forgive our debtors" (borçlularımızı affettiğimiz için, bizi de borçlarımız yüzünden affet) ibaresi "forgive us our trespasses" (başkasının hakkına tecavüz ettiğimiz için bizi bağışla) olarak İngiliz kilisesi tarafından değiştirilmiştir.¹⁴⁸

Bugün incil'in orjinalitesini korumadığı bizzat hristiyanlarca belirtilmektedir.

Palamas yine, Muhammed'in ne Musa gibi denizleri yardığını ve ne de İsa gibi ölülerini dirilttiğini belirterek, onun hiçbir mucize göstermediğini belirtmektedir. Oysa Muhammed'in bizzat Roma İmparatorluğu ile ilgili sözlerinin kendisine söylenip söylenmediğini veya Muhammed'in önceden haber verdiği bir olayın meydana geldiğini Palamas'ın bilip bilmediği de açık değildir. Muhammed Romalılar'ın Persler'e yenildiği zaman şöyle demiştir: (Bu bir Ayettir)

Rum Suresi 1-5 ayetler:

"Elif,lam,mim. Rum(lar) mağlup oldu. Yakın bir yerde.¹⁴⁹ Halbuki onlar bu yenilmenin ardından galip olacaklar. Birkaç yıl içinde. Önünde de sonunda da emir Allah'ındır. O gün mü'minler de ferahlanacak.¹⁵⁰ Allah'ın nusratıyla. O, kimi dilerse ona yardım eder. O, yegane gaalıptır, (mü'minleri) çok esirgeyicidir."

Bu ayetler, 3 ila 9 yıl arasında Persler'in bütün üstünlüğüne ve Heraclius'un 614-615 yılında Filistin ve Suriye'yi henüz kaybetmesine rağmen Roma İmparatorluğu'nun Persler'e karşı başarılı olacağını haber verir. Kur'an'ın diğer ayetleri Peygamber tarafından halka açıklanınca, Mekke müşrikleri kehanetin yerine gelmeyeceğine karşı Ebu Bekir ile büyük bir bahse tutuşmuşlardır.

Romalıların zaferi ile ilgili Arapça kelime "Bidh'un" üç yıl ile dokuz yıllık bir periodu gösterir. Issus'taki Romalıların Perslerin üzerindeki zaferi 622 yılında vuku bulmuştur. Hicretle aynı zamanda ve Kur'an'ın kehanetinden yedi sene sonra.

¹⁴⁸Daha detaylı bilgi için bkz. Robin Lane Fox. *The Unauthorized Version, in The Mail on Sunday*, 15 Aralık 1991.

¹⁴⁹Romalıların Farıslılara en yakın olan yeri Cezire, İki ordu burada karşılaşmışlardı.

¹⁵⁰ Romalıların galip oldukları gün müslümanlarda Bedir de Bedir savaşında muzaffer olmuşlardı.

Heraclius 624 yılında İran'a girdi ve Bidh'un kelimesinin tamamıyla belirttiği zaman içersinde ve o günden dokuz yıl sonra vuku buldu ve aynı yıl müşrik Kureyş iddiayı kaybetti ve Bedir savaşında da yenildi.

Diğer bir tartışma konusu da çarımh ile ilgilidir:

Bu konuda müslümanların ""bir ağaç parçası ve haç'ın karşısında nasıl el pençe divan durabiliyorsunuz?" sorusuna Palamas verdiği cevabı net olarak belirtmemekle beraber "... Tanrı'nın yardımıyla açıklayıcı, tutarlı yanıtlar verdikten sonra şunu ekledim: "dini değer ve ilkelerine saygı duyanları kuşkusuz beğenecek, onları aşağılayanlara da çok sinirleneceksiniz; bu durumda, İsa'nın ilkelerini ve çektiklerini gösteren de haç'tır.¹⁵¹" dediğini belirtiyor.

Başka bir tartışma konusu da Müslümanların o zamanki başarılarının barbarlıklarının bir eseri olduğu ile ilgilidir:

Palamas bunu şöyle belirtiyor;

"Doğu'dan hareket eden Muhammed'in zaferlerle Batı'ya kadar ilerlediği doğrudur; ama bu savaşla, kılıçla, yağma yaparak, kulluk-kölelik ve cinayetlerle oldu, bütün bunlar, kötülük istemeyen Tanrıdan çok daha işin başından itibaren cani olan kişinin asıl iradesinden kaynaklanır. İskender Batı'dan yola çıkıp sonunda Doğu'yu istila etmedi mi? Dahası var, eskiden birçok kez zaferler düzenlediler ve tüm evrene hakim oldular....¹⁵²"

Ancak Palamas, yine burada da İslam alimlerin görüşlerine yeterli yer vermemiştir. Bu sorunun cevabı daha ayrıntılı olarak şöyle açıklanabilir;

İslam'a göre bir savaşta kadınlar, çocuklar, akıl hastaları, yaşlılar, körler, felçli olan insanlar, ibadethanede yaşayan veya dağ başlarında gezip dolaşan rahipler, insanlara karışmayan kilise hizmetçileri, ve buna benzer birçok kimsenin

¹⁵¹ 14. Mektup

¹⁵² 28. Mektup

öldürülmesi yasaklanmıştır¹⁵³. Savaş sonunda sadece müslüman olmayan veya cizye ödemeyip (savaşa devam eden) savaşçılar prensip olarak öldürülebilir. Fakat bu öldürmelerde eziyet ve işkence yapılamaz. Muhammed, Mekkeliler bu kurala uymadıkları zaman kısas yapılmasını emretmiştir¹⁵⁴.

Kur'an'da belirtilen savaş kurallarından biride şöyledir: "Eğer (kendilerine saldırılması emrolunan) müşriklerden biri senden aman dilerse ona aman ver. Ta ki Allah'ın kelamını dinlesin. Sonra onu emin olduğu yere kadar (selametle) ulaştır. Çünkü onlar bilmeyen bir kavimdir.¹⁵⁵" Bu ayeti Osmanlılar tam anlamı ile uygulamışlar ve Bursa'nın fethinden sonra şehri terk eden ahaliye gemilerine sağ sağlim binene kadar eşlik etmişlerdir.

İranlılar savaş esirlerine zalimce davranırlardı, onları kör eder, işkence yaparlardı ve sonunda öldürürler veya çarpiha gererlerdi. Yahudilerin savaş kuralları da İranlılarınkinden daha az zalim değildir. Müslümanlar ise esirleri ganimetin bir parçası olarak görürlerdi. Esirlerden bazen çok zalim olanları öldürölürdü. Genelde esirler fidye karşılığında veya herhangi bir yükümlülüğe tabi olmaksızın da serbest bırakılırdı. Buna ilaveten Ebu Bekir esirlerin fidye alınmaksızın bırakılması taraftarıydı¹⁵⁶.

Bunlardan da anlaşıldığı üzere İslami kurallara göre savaşan bir ordunun cinayet, yağma v.s. gibi hareketlerde bulunması mümkün değildir. Ancak savaş esnasında ordunun tümüne hakim olmak imkansız olduğundan, ferden yapılan hareketlerin dini emirmiş gibi mütalaa edilmesi de oldukça yalııştır.

Oysa Palamas, Osmanlılar hakkında bunları söylerken 1099 yılında Kudus'ü ele geçiren Haçlı ordusunun yapmış olduğu katliama dair herhangi bir yorum getirmez. "... akılları başlarından giden haçlılar, zincirden boşalmış deliler gibi

¹⁵³ M.Zihni Efendi. *Nimet-i İslam* (İstanbul,1986), s.970

¹⁵⁴ Majid Khadduri. *War and Peace in the Law of Islam* (Baltimore,1955), s.105-106

¹⁵⁵ Kur'an-ı Kerim. Sure 9, ayet 7. (Hasn Basri Çantay Meali, s.272)

¹⁵⁶ Majid Khadduri. *War and Peace in the Law of Islam* (Baltimore,1955), s.127-128

yollarda, evlerde ve camilerde oradan oraya koşup önlerine çıkan herkesi, erkek, kadın veya çocuk olsun, hiç fark gözetmeden öldürdüler. Katliam bütün öğleden sonra ve izleyen gece içinde devam etti.... Ertesi sabah güneş doğarken buraya giren bir haçlı guruğu içeride kimi bulduysa yere serdi. Tarihçi Raimundus aynı sabah tapınakların bulunduğu mahalleye giderken cesetler ve dizlerine kadar çıkan kan birikintileri içinden geçmek zorunda kalmıştı".¹⁵⁷ Böyle bir olay sadece Osmanlı değil, bütün Türk tarihinde dahi asla görülmemiş veya yaşanmamıştır.

Hiristiyanların sünnet olup olmaması da tartışılan konular arasındadır.

Bu mektuplarda aynen şöyle belirtilmektedir¹⁵⁸. Müslüman alimlerin "Besbelli ki başlangıçtan beri sünneti inşa eden Tanrı'dır ve İsa bizzat sünnetli olmuştur; o zaman siz, nasıl sünnet olmazsınız?" diye sormaları üzerine Palamas: "Mademki eski kanundan bahsediyorsunuz, o halde Yahudi (İbrani)lere verilmiş olan öğretiler de Tanrı tarafından verilmişlerdir -Yahudilerin bayramı olan Cumartesi Kutlaması Tanrı tarafından inşa edilmiştir, ibrani papazlar tarafından kurbanlar verilir, sunaka tayin yapılır ve tapınağın içine duvak çekilir; mademki bu şeyler ve bu türden diğer şeyler Tanrı tarafından inşa edildi niçin hiç birini kabul etmiyorsunuz ve niçin onları tatbik etmiyorsunuz?" diye cevap verir. Buna rağmen onların niçin sünnet olmadıklarına dair herhangi bir açıklama getirmez.

Barnaba İncili'ne ve Prof. Eisenman ve Wise tarafından yayımlanan "the new Dead Sea Scroll Material" adlı çalışmaya göre bu kısımda Paul tarafından Ahdi Atik'ten (Covenant of Abraham) çıkartılmıştır. Barnaba İncili'nin başında şöyle yazmaktadır:

"Merhametli, büyük ve azametli Tanrı, geçmiş günlerde, bizi büyük merhamet öğretiler ve mucizeler içersinde olan İsa vasıtası ile ziyaret etti. Zira, şeytan tarafından kandırılan birçok kimse dindarlık maskesi altında, İsa'yı Tanrı'nın oğlu olarak isimlendirerek, Tanrı tarafından sonsuza kadar emredilmiş olan sünneti

¹⁵⁷ Steven Runciman. Haçlı Seferleri Tarihi, cev.Fikret Işıltan (Ankara,1986), s.220-221

¹⁵⁸ 14. Mektup

kaldırarak ve temiz olmayan (her türlü) eti yemeye müsaade ederek büyük bir küfür doktrinini vaaz ediyor; onların arasında olan Paul (de) kandırılmıştır, acıdan bahsediyorum, bundan dolayı gördüğüm ve işittiğim doğruları yazıyorum."

Buradan da anlaşılacağı üzere sünnet olmak Hristiyanlığın esasında olmasına rağmen Paul tarafından kaldırılmıştır.

Tartışma ve verilen cevaplar nasıl olursa olsun, tartışmanın günümüzü dahi imrendirecek surette bir hoşgörü içersinde olması önemlidir. Herkes kendi fikrini istediği gibi açıklamış ve savunmuştur. Buna rağmen hiçbir kimse, hatta Palamas yapmış olduğu açıklamalarda Müslümanlara karşı tahkir edici sözler söylemesine rağmen, herhangi bir cezaya veya hakarete uğramamıştır.

V. BÖLÜM

A- Gregory Palamas`ın Mektuplarının Türk Tarihi Açısından Önemi

Osmanlı Devletinin kuruluşunun ayrıntılı olarak incelenebilmesi için, o dönemde yazılan eserlerin de detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir. Palamas`ın mektupları da Osmanlının kuruluş ve beylikten devlete geçiş dönemi için incelenmesi gereken eserler (kaynaklar) arasındadır.

Bu mektupların bir özelliği de, Osmanlıların Çanakkale Boğazını geçmeleriyle sahip oldukları önemli bir uç merkezinde kendilerine esir düşen Palamas`ın, Osmanlı topraklarında hala Hristiyan teb`anın olması ve Bizansın artık bu son müstahkem yerinde İslam ve Hristiyan dinlerinin ilişkilerini bizzat gözlemlerine ve yaşamış olduğu olaylara dayandırmasıdır.

Gregory Palamas`ın mektupları din olarak İslam ve ırk olarak Türk olan Osmanlılar ile Hristiyan (Ortodoks) dinine mensup Yunanlıların kendi öz kültürlerini kaybetmeden yüzyıllarca birarada yaşamalarının temelinde yatan Osmanlı hoşgörüsünün (toleransın) ne denli etkili olduğunu açıklaması bunlara ayrıca bir önem katar.

Gregory Palamas`ın mektupları büyük deprem ve Gelibolu`nun Türkler tarafından ele geçirilişinin tarihini kesin olarak belirlemek için de oldukça önemli bir kaynaktır¹⁵⁹.

¹⁵⁹ Amakis, s.143

Lampacus'ta (Lapseki) karaya çıkışından Orhan Gazi'nin huzuruna getirilinceye kadar olan süredeki esaret günleri toplanırsa, 108 (muhtemelen 110) gün eder. Orhan Gazi'nin yazlığından Bizans elçileri için konut olarak kullanılan köye götürüldü. Orada hastalandı ve Taronites tarafından tedavi edildi. Bundan sonra Orhan Gazi'nin hastalığından dolayı Taronites saraya çağrıldı ve Orhan Gazi'yi tedavi etti. Bu esnada Palamas için sultandan ricada bulundu. Rıcanın kabulü ve Orhan Gazinin isteği üzerine Palamas, Taronites ve Balaban ile beraber elçilerin bulunduğu köye vardılar. Burada Müslüman alimler ile Palamas arasında bir münazara vuku buldu. Bu münazara Taronites tarafından yazıldı. Bu yazılardan elde edilen bilgilere göre, münazara Temmuz 1355 yılında olmuştur. Bundan dolayı onun Orhan Gazi'nin huzuruna çıkması ve Müslüman alimler ile yapmış olduğu münazara arasındaki sürenin en az iki hafta olması muhtemeldir. Bu iki hafta Haziranın sonu ve Temmuz'un ilk haftaları arasında herhangi bir zaman olabilir. Kendisinin de şehrin doğu kapısında imam (danişmend) ile yapmış olduğu münazara nedeniyle belirttiği gibi, İznik'te misafir olarak kaldığı zaman hala Temmuz idi. Eğer Palamas, Orhan Gazi'nin yazlığını Haziranın son günlerinden birinde ziyaret etmişse, bu zamandan önceki 108 veya 110 gün 10 Mart 1355 tarihine çok yakın olabilir. Aşağı yukarı bu zamanda Palamas'ın gemisi Türkler tarafından ele geçirildi. Mektubuna göre depremden birkaçgün sonra Tenodos'a çıktılar. Böylece, Türk fatihlerine Gelibolu duvarlarını açan depremin tarihi hakkında çok önemli bir ipucuna sahip oluyoruz. Bu olay 1355 yılı Mart ayının ilk günlerinde olmuş olmalıdır.¹⁶⁰

Bu önemli olayın tarihini genellikle 1354¹⁶¹ olarak zikredilir. 16 ve 17. yüzyılda yazılan Osmanlı kaynaklarının verdiği tarihler ise güvenilir olmaktan uzaktır. Eski bir Bulgar kroniğine göre, 1391 yılında ve yunanca yazılmış, depremin ve Gelibolu duvarlarının yıkılmasının tarihini 2 mart 6862 (=A.D. 1354) olarak

¹⁶⁰ Amakis, s.141

¹⁶¹ Wittek, Shaw, İmber, bu tarihi 1354 yılı olarak belirtmektedirler.

belirtir¹⁶². Çağdaş olan yazarlar, ne Nicephoras ve ne de Kantakuzenos kesin tarih belirtmektedirler. Palamas'ın verdiği bilgiye göre Kantakuzenos, Ioannes V. Paleologos 'a karşı bir engel olsun diye Trakya'daki ana kalelerden birini Orhan Gazi'ye verdi. "sonra deprem oldu ve barbarlar duvarların yarıklarından atladılar ve şehrin efendileri oldular."¹⁶³

Kantakuzenos Çimpe Kalesi'nin (genellikle Osmanlıların sahip oldukları ilk Avrupa toprağı olarak belirtilir) Türkler tarafından alınmasını protesto ederek, kalenin fidye karşılığında geri verilmesini teklif etti. Orhan Gazi Çimpe için on bin düka altınını kabul etti. Fakat Allah'ın ona bahşettiğini geri vermeyeceğini söyleyerek Gelibolu'yu terketmeyi reddetti. Kantakuzenos meseleyi çözmek için İzmit'te Orhan Gazi ile buluşmayı teklif etti ve önceden belirlenmiş olan yere geldi. Fakat Orhan Gazi hasta olduğu için buluşma yerine gelemedi. Bazı tarihçiler Orhan Gazi'nin hastalığını bahane ettiğini belirtirlerse¹⁶⁴ de Palamas'ın mektuplarından Orhan Gazi'nin 1335 yazında ciğerlerinden rahatsız olduğu anlaşılmaktadır.

Bundan böyle, yüzyılın ortasından itibaren Orhan Gazi'nin talihi sürekli artarken, Bizans'ın yıldızı da giderek sönüyordu. Stephan Dushan'ın seferi, ve Türklerin saldırıları, vebanın vermiş olduğu harabiyet ve iç savaş imparatorluğu sıkıntıya sokmuş ve siyasi yapıyı temelinden bozmuştu. İstanbul'da enflasyon bir kabus gibiydi. Nicephorus Gregoras bir günden diğerine Nomisma'nın satın alma gücünün sürekli yüzde yirmi düştüğünü anlatır¹⁶⁵. Trakya'dan binlerce sefil göçmen şehir duvarları içersinde korunacak yer arıyordu. İnsanlar geleceklerinden öylesine şüpheliydiler ki bir adam hafifçe yüksek sesle oğlunu azarlarsa veya bir kadın kendi ailesinden olan mahkumlar için yas tuttuğunda başkentte bir panik olabilirdi. Böyle durumlarda, insanlar Türklerin şehre girmiş olduklarını düşünebilirdi.

¹⁶² Amakis, s.141

¹⁶³ G.G. Amakis. Gregory Palamas Among The Turks And Documents Of His Captivity As Historical Sources. s.111

¹⁶⁴ Colin İmber. *The Ottoman Empire* (İstanbul, 1990, s.25

¹⁶⁵ Ibid., 112

Karmaşanın ortasında, Ioannes VI Kantakuzenos sonunda Halk Fırkası'nın ve Sırpların desteğine sahip Ioannes V Paleolog'un muhalefeti karşısında tahtını artık muhafaza edemeyeceğini anladı. Kantakuzenos halihazırda damadı Orhan Gazi'den de hiç bir yardım ümit edemeyeceğini biliyordu. Böylece o, iki kral ailesini uzlaştırmak ve sonuçta iç savaşı sona erdirmek için Hesychast'ların lideri Palamas'ı İstanbul'a davat etti. Ancak Palamas türklerin eline esir düştü ve görevini de icra edemedi. Sonuçta, Ioannes VI Kantakuzenos saf dışı bırakıldı ve inzivaya çekilerek keşiş oldu.¹⁶⁶

Palamas'ın mektupları, aynı zamanda Orhan Gazi'nin hayatı ve onun yakın maiyeti hakkında bilgi veren önemli bir kaynaktır.

Ömrünün sonuna doğru Orhan Gazi'nin ciğerlerinden hasta olduğu ve bir Ermeni doktoru tarafından tedavi edildiğine dair ilginç detaylara ilaveten İsmail adında, Palamas ile teoloji tartışabilecek bir olgunluğa sahip, düşüncenin ve tasavvurun birleşimi olan canlı ve eğitilmiş bir erkek toruna sahip olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁷

İsmail'den sonra, Taronites'in Palapannis diye çağırdıkları dini tartışmayı yöneten kişilerden söz eder. Osman'ın maiyetindekilerin en önemlilerinden biri olan, Bursa'nın kuşatılması ile bağlantılı olarak genellikle Balabangik olarak bahsedilen Balaban ile özdeş oldukları şüphe götürmez. Kaplığa Kalesi ile beraber Niltüfer çayının yanında Osman Gazi'nin zamanında inşa edilen, o'ndan sonrada Balabancık Kalesi diye isimlendirilen Kale, o zamana kadar münferih bir şehir olan Bitinya karşısında etkili bir silah denedi. Kıdemli savaşçının teolojik konulara ilgi duyduğu dikkate değerdir ve ilerlemiş yaşına rağmen ΧΙΣΥΕΣ (Balaban ?)'e Palamas'ın kaldığı kasabaya kadar eşlik etti. Son nesil Türkler arasında, Balaban bir çeşit yarı efsanevi kişilikteydi. Bizans yazarları için, bazıları çağdaşıydı, onu bilmiyordu. Fakat şimdi Palamas'ın mektupları sayesinde onun hakkında bazı şeyler bilinebiliyor.

¹⁶⁶ G.G. Arnakis, Gregory Palamas Among The Turks And Documents Of His Captivity As Historical Sources, s.112-114

¹⁶⁷ Ibid., s.113

Buna ilaveten, Palamas`ın mektupları Orhan Gazi`nin özel hayatına bir bakış fırsatı veriyor¹⁶⁸. Palamas, Sultan`ın yazı Bursa`nın dışında bir günlük seyhatten fazla olan güzel bir alanda geçirdiğini anlatır. Bursa da yazı geçirmek için zevkli bir yerdi fakat Orhan Gazi sürüsü için bol yeşil çimenli, dağlarla çevrilmiş bir vadiyi tercih ediyordu. Büyük Arap tarihçisi İbn Haldun (1322-1406) Orhan Gazi`nin Bursa`yı aldığını ve başşehir yaptığını söyler ancak bir saray hatırı için çadır hayatını asla terketmediğini belirtir. Malikanesi ve çimenler içinde kurduğu bir çadır altında yaşardı. Bursa`yı yazın ziyaret eden İbn Batuta Orhan Gazi`yi orada bulamadı. Çünkü Orhan Gazi`nin aynı kasabada bir aydan fazla kesinlikle kalmadığı anlatılırdı. Palekonon savaşı`nın hemen öncesinde Osmanlılardan bahseden Kantakuzenos Mayıs ayında baharın ortasında iken onların hala vadilerdeki çadırların altında yaşadıklarını ve buna ilaveten, barbarların (Türklerin) yazın sıcağından kaçınarak ovalardan yüksek platolara hareket etmekte olduklarını yazar. Zira, Türkler göçmen olduklarından bu onların geleneği idi. Kantakuzenos`a ilaveten, Orhan Gazi`yi kendi gözleri ile görüp günümüze kadar gelen tek yazar olan Palamas 14. yüzyılın geç vakitlerine kadar göçebe geleneğinin dikkate değer kanıtları olduğuna dair diğer kaynaklardan bilgi olduğunu teyit eder.

Selâniklilere yazılan mektuptan erken dönem Osmanlıların ev dışı çoban hayatından haddinden fazla hoşlandıkları anlaşılır. Adetleri basit ve demokratik bir ruha sahiptiler. İsminden bahsetmeye değer saray hayatı etiketi bile yoktu. Sultan halkı tarafından kolaylıkla ulaşılabilinirdi. Sultan, her cuma günü sistematik olarak sadaka verme işini organize eder ve güvenilir vekillerinden birisine bu görevi verirdi. Genelde, Palamas`ın söylediklerinden düşmanları tarafından korkuldukları kadar, Osmanlıların kendi uyruklarına, yumuşak, hoşgörülü, hatta cömert oldukları sonucu çıkarılabilir. Zaten, sayılarının sürekli olarak artması, önceki düşmanlarının çoğunun güvenini kazanmış olmasındandır. Bu yönden, Yunanlılara karşı üstün durumdaydılar. Bir Yunanlı olan Taronites Orhan Gazi`nin sarayında kendisini

¹⁶⁸ Ibid., s.113

evinde gibi hissediyordu. Fakat Bizans sarayında yabancı bir doktorla karşı karşıya gelmek tasavvur bile edilemezdi.¹⁶⁹

Gregory Palamas'ın mektupları, Osmanlı Devletinde ahi teşkilatı ve İslamın yayılması hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Gerçi bir dilden diğer bir dile geçmesinden dolayı kelime bozulmuşsa da, kelime (ΧΙΩΝΕΣ) ahiler için kullanılmıştır. Palamas, harfi tenkirini atarak ve telaffuz etmesi daha kolay olduğundan ve kendi arzularına uyan Hellen bir görünüm vermesi için (ΧΙΩΝ) kelimesini el-ahiyan'dan kısaltarak oluşturmuştur.

Ibn Batuta ahiliği şöyle tarif ediyor¹⁷⁰. "Müfredi-ahi", "Ahi-kardeş" sözünün müfred birinci şahıs şeklinde söylenmesinden meydana gelmiştir. Bunlar Anadolu'ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde şehir, kasaba ve köylerde bulunmaktadırlar. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini, yatacaklarını sağlama, ihtiyaçlarını giderme, onları uğursuz ve edepsizlerin ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple bu yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda bunların eş ve örneklerine dünyanın hiç bir yerinde rastlamak mümkün değildir.

Ahi, evlenmemiş, bekar ve sanat sahibi olan gençlerle diğerlerinin kendi aralarında bir topluluk meydana getirip içlerinden seçtikleri bir kimseye denir. Bu topluluğa da "Fütüvve-gençlik" adı verilir.

Ahi teşkilatı Osmanlı Devletinin büyümesiyle çağdaş olan ve şüphesiz onu vucüda getiren ana faktörlerden biri olan gözde Türk kurumu, toplumcu çizgiler çerçevesinde kurulmuş bir esnaf birliği veya Anadolu'daki Türk emirliklerinin ana desteği olarak hizmet eden bir siyasi yapı olarak incelenmiş fakat onun askeri grup olarak önemi üzerinde yeterince durulmamıştır. Palamas'ın mektupları, Ahi teşkilatının faaliyetlerinin dini ve misyoner yönüne ışık tutar. Ahi teşkilatının üyeleri İslamiyetin bilgili teologları olarak Orhan Gazi tarafından bilinen kimselerdi. Orhan

¹⁶⁹ Ibid., 114-115

¹⁷⁰ Ibn Batuta Seyahatnamesinden seçmeler. Haz. İsmet Parmaksızoğlu. (Ankara,1981), s.4-5

Gazi bu güvendiği insanların zamanın Doğu Hristiyan Kilisesi'nin önemli temsilcileriyle karşı karşıya gelmesini istedi. Böylece, Balaban ve diğerlerine rahatsızlık versede, tartışma Yunanlılar tarafından yerleşilmiş Bizans elçiliğinin bulunduğu kasabada vuku buldu. Aslında Orhan Gazi ince politik zekasını kullanarak Bizans üzerinde bir etki yaratmaya çalışıyordu.

Gerçekten, bu şartlar altında din, Osmanlıların ana ilgilerinden biriydi. Palamas'ın mektuplarından, Orhan Gazi'nin erkek torunundan İznik'in doğu kapısındaki halka kadar herkesin Hristiyanlık ve İslam arasında devam eden mücadelenin öneminin kesinlikle farkında oldukları sonucu çıkartılabilir.

Palamas'tan yaklaşık yirmi yıl önce diğer bir şahit olan Ibn Batuta, Ahi etkisi altında Bursa'da hüküm süren ateşli İslam tırmanışının eşit değerdeki canlı örneğini verir. O gece toplantılarında Ahilerin el-Kunevi ve el-Mısri gibi misyonerlerin etkisi altına nasıl girdiklerini ve onların zamanın Hristiyanları arasında nadiren olan fakat geçmişte Hristiyanlığı bir dünya dini haline getiren yaşam tarzını ve ruhi nitelikleri nasıl kazanmaya çalıştıklarını anlatır. Böylesine bir ortamda binlerce Anadolu Yunanlısının İslamiyete katıldıkları bir gerçektir. Mesela; İznik'in Osmanlılar tarafından alınışının üzerinden on yıl geçmeden Patrik John XIV 'in içine düştükleri Müslümanların belasını reddeden, onların ivedilikle Hristiyan inancına geri dönmelerini isteyen papazlığa ait iki mektubu yöre halkına göndermek zorunda kalmıştır. Oysa, yirmi yıldan az bir zaman sonra, Gregory Palamas'a, İznik itikadının önceden yaygın olduğu şehirde Hristiyanlığın terkedilmiş kalıntılarını görmek nasip oldu.

Palamas'ın mektupları, o zamanki Anadolu şehirlerin ve Yunanlıların durumu hakkında da önemli bilgiler vermektedir. 1355 yılında İznik bir hayalet şehirdi. Palamas terkedilmiş haşmetli binaları gördü ve genelde onun açıklamalarından şehrin nüfusunun yüzyıl öncesinde olduğu gibi bir fırkaya kadar azaldığı anlaşılır.

İnsanların büyük bir kısmının Osmanlı yönetiminin öncesinde kritik yıllarda dışarıya göç ettiği kesindir. Geride kalanlar eski ekonomik sistemin bozulmasından muzdariptiler. Bundan sonra, İznik, İstanbul'un büyük ticaret merkezinden ayrıldı

ve Osmanlı Devletinin sınırları içersinde yer aldığından Bursa'ya giden ticaret yollarının dışındaydı. Böylece, Bursa bir ticaret merkezi ve Anadolu'nun ana ipek üreticisi olarak yaşarken, İznik ihracat için yalnızca çömleği olan bir köy seviyesine düştü. Düzelmek için bütün ümitler kaybolmuş iken, kiliseye ait dokümanların belirttiği kadarıyla, yerleşik halkın çoğu İslama katıldı ve sonra yönetici sınıfın üyeleri olarak, Devletin başka yerlerinde görev aldılar.¹⁷¹

İznik'in harap olması yalnızca Osmanlı fethinin bir sonucu değil aynı zamanda 1261 den 1331 yılına kadar bölgeyi bozan anarşi ve savaşın tabii bir sonucu olan uzun ve kademeli bir süreç içersinde olmuştur. Bu bağlantıda Ibn Batuta'nın şahitliği de aydınlatıcıdır¹⁷². İznik, hemen hemen boşaltılmış, evlerin çoğu terkedilmiş boş durmakta ve şehirde sadece sultanın askerlerinden bir kısmı oturmaktadır. Şehrin hakimi ise sultanın eşlerinden biri olan Buyun Hatun -Orhan Gazi'nin eşi Nilüfer Hatun: Adı, kaynaklarda Olivera/Bjellon ve Bayalun olarak geçmektedir- olup, olgunluğu ve dindarlığı ile tanınmış olduğunu belirtir. Buna rağmen şehrin duvarlar bozulmamıştı, etrafı su ile doldurulmuş bir hendekle çevrilmişti. Şehre girmek için, Faslı bir seyyah, o zaman yalnızca basit bir atının geçebileceği, yukarı çekilip açılabilen dar ve ağaçtan bir köprüden geçmek zorunda olduğunu belirtmekteydi. Şehre sahip olmak için yapılmış her hangi bir savaş izi yoktu. Orhan Gazi İznik'e ilgi göstermiştir. Ancak bu yeterli olmamış şehir eski parlak günlerine dönemeyip bir köy olarak kalmıştır.

Bursa çok daha iyi durumdaydı. Hatta Osmanlıların kendi başkentlerini değiştirmelerinden sonra bile refah seviyesini korumayı başarmıştır. Pazarları ve sıcak baharları ile Yakın Doğu'nun tamamında biliniyordu. 6 Nisan 1326 da şehir teslim olduğunda neredeyse tamamen Yunan olan nüfusu otuz bindi. Toplam otuz bin madeni altın fidye ödediler ve böylece şehri terketmelerine izin verildi.¹⁷³ Ancak İnalçık'a göre otuz bin nüfus yalnız hisar için fazladır. 1432 yılında Bursa'ya gelen

¹⁷¹ Arnakis., s.114

¹⁷² Ibn Batuta Seyahatnamesinden seçmeler. Haz. İsmet Parmaksızoğlu. (Ankara,1981), s.42-43

¹⁷³ G.G. Arnakis. Gregory Palamas Among The Turks And Documents Of His Captivity As Historical Sources. s.115

B. de La Broqui re hisarda bin ev olduğunu söyler. XVII. asrın ikinci yarısında Evliya  elebi hisarda iki bin ev tahmin etmiştir.¹⁷⁴

Neşri onların gemilerin inşa edildiği Gemlik'e, oradan da İstanbula gittiklerini belirtir. Buna rağmen büyük bir kısmının Osmanlıların egemenliği altına giren şehirde kaldıkları da bir gerçektir. Bunlardan bazıları Hiristiyanlık inancını korudu. Palamas, bu insanların kendi öz kültürlerini koruduğunu belirtmektedir. Burada da başka yerlerde olduğu gibi Türklerin davranışı hoş  r l yd .

Biga'da her hangi bir milli çatışmanın kanıtı yoktur. Bu yer deniz kenarında olduğundan, Yunan nüfusu kendi varlığını yüzyıllar boyu korudu. 14. yüzyılın ortasında İznik'in gözde vatandaşı Türkler arasında büyük bir prestije sahip olan Bizans generali Mavrazoumis'tir. Bu kişi kendini adanış bir Hiristiyanı. Ancak buna rağmen Osmanlılara büyük hizmetlerde bulunmuş olmalıdır ki böylesine  menli bir mevkide Biga'da kalmasına müsaade edilmiştir. Yerel halka Osmanlılar tarafından zorla İslamiyetin kabul ettirildi ine dair bir kanıt yoktur.

Gregory Palamas, Türklerin Lapseki'de ön yargılı olmaya meylettiklerini söyler. Fakat bu yeni kazanılan ve çatışmaya yakın bir yer olduğundan olabilir. Buna rağmen yerel Yunanlı halk Türklerle hür bir şekilde birlikte yaşamaktaydılar.

Lapseki, İznik, Biga ve Bursa hepsi tarih boyunca en büyük karışıklılıkların birinden de sa  salim kurtulmuş kadın ve erkek Hiristiyan nüfusa sahipti. Bin yıllık Bizans İmparatorluğu artık geri dönmemek üzere tarih içersinde yerini alırken, Anadolu'nun bu son Yunanlıları d rty zelli sene devam edecek olan bu yeni hükümdarlarına, siyasi bir yapının oluşumunda yardım ettiler.

Gregory Palamas bu iki dünyanın birleştiği noktaya geldi ve tarihin dinamiklerini çalışırken gördü. Yazmış olduğu mektuplar ile de tarihin o devri hakkında araştırmacılara çok değerli bir kaynak bırakmış oldu.

¹⁷⁴ Halil İnalçık. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkışafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti". Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi (İstanbul,1993), s.143-144

SONUÇ

Dünya siyasi tarihi Osmanlı Devletinin kuruluşu ile yeni bir safha içiersine girmiştir. Tarihe damgasını vurmuş olan selçuklu Devleti yıkılırken yerini ileride büyük bir imparatorluk meydana getirecek olan Osmanlılara bırakıyordu. Buna ilaveten, bin yıllık ömrünün son yüzelli yılı içersine girmiş olan Bizans İmparatorluğu da Osmanlılar karşısında sürekli bir gerileme içersindeydi.

Bu dönem ile ilgili hem Bizans ve hem de Selçuklular tarafından birçok eserler yazılmıştır. Ancak bize ulaşabilen Selçuklu eserlerinin sayısı oldukça azdır. Bundan dolayı Bizans kaynakları Osmanlı kuruluş döneminin ayrıntılı incelenmesinde önemli bir yer tutar. Bizans kaynakları ne denli iyi incelenirse, bu dönem hakkındaki bilgiler de o derece artacaktır.

Bu kaynaklardan biri olan Gregory Palamas'ın mektupları, Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarında, Anadolu'da din, ırk ve kültür olarak farklı değerlere sahip toplumların birbirleri ile olan sosyal ilişkilerindeki uyumu gösteren nadir dokümanlardan birisidir.

Bu mektuplar, Osmanlı Devletinin hakim olduğu topraklardaki Hiristiyan ahaliye büyük bir hoşgörü ile yaklaştığını, onların kendi kültürlerini korumak suretiyle Anadolu'yu bir kültürel mozaik haline getirdiğini belirtmektedir. Bu mektupların en belirgin özelliği, farklı dinlere mensup olmasına rağmen iki toplumun özellikle dini alanda birbirleri ile olan fikirsel münazaralarında bir uzlaşma arayışı içersinde olduklarını göstermesidir. Ayrıca, son devir Bizans'ın dini alanda

Anadolu'daki halkın üzerinde etkisiz kaldığını ve kendi içersinde bile dini ihtilafların had safhaya ulaştığını belirtmektedir. 1

Buna ilaveten, bu dokümandan Orhan Gazi'nin özel hayatı, Gelibolu'nun fethi, Osmanlı egemenliği altındaki şehirlerin ve ahalinin ekonomik yaşamı ile ilgili bilgiler de elde etmek mümkündür.

Buna rağmen, Osmanlı tarihi ile ilgilenen tarihçiler bu önemli dokümanlara yeterince ilgi göstermemişlerdir.

Palamas'ın esir edilmesi ve Türklerle olan ilişkisi hakkında bilgiler ise ancak 19. yüzyıl sonlarına doğru yayınlanan iki teksten öğrenilmiştir. Bunlardan ilki, papaz David Disypatos'a gönderdiği kısa havari mektuplarıdır. Bu mektuplar çalışmamızda "kiliseye Mektuplar" başlığı altında incelenmiştir. İkincisi ise, Orhan Gazi'nin düzenlettiği ve Müslüman din adamları ile yapmış olduğu tartışmaları içeren "Dialexis" adı verilen kamu tartışmasıdır. Bu tartışma, Orhan Gazi'nin Ermeni fizikcisi ve doktoru olan Taronites tarafından da kaydedilmiştir.

Palamas'ın mektupları barış zamanında Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında fikir alışverişinden bahseden nadir dokümanlardandır. Bu mektuplar, İstanbul patriği Philotheos ve Nikephoras Gregoras tarafından da bilinmekteydi.

SUMMARY

14th century is the very important period for the world history. Because, in the period, Seljuks who has played very significant role in the world political history had declined by replacing itself Ottoman State, and Byzantium has entered to its last period.

Byzantium is of very important role for the Turkish history, especially for the Ottoman State. Byzantium left very rich sources due to its developed historiography relating Turks who have entered relationship with Byzantium since 4th century. Although many works were created in the Seljukids period, we unfortunately have a few of them.

Ottoman historiography developed much later (in Murad II's period). During the foundation time, the Ottoman historiography has just begun to develop. Therefore, works written in this period are scarce and unable to give sufficient information to us. That's why Byzantium's sources are of great importance. The more examination of these sources, the more information we get for the Ottoman foundation.

The texts of Gregory Palamas are one of the important documents that demonstrate the social relationship between the two different societies in religion, race and culture during the foundation of the Ottoman State.

These texts indicate that Ottoman State had a great tolerance toward the non-Muslim communities and constituted a cultural mosaic in Anatolia by preserving their own culture in the lands where she ruled. The most important peculiarity of

these texts is to point out that the two communities had especially sought for an agreement in their religious controversy, even though they had different religions. Moreover, the texts also prove that in her last period, Byzantine Empire has become less efficient over the Anatolian Christian community in religion and the religious controversy reached the zenith in Constantinople.

It is also possible to find out some information about Orhan Gazi's private life, the conquest of Gallipoli, economic situation of cities and people, under the sovereignty of the Ottoman State.

Gregory Palamas came to the cross-roads of the worlds. He saw the forces of history at work, but it is questionable whether he had the historical insight to grasp the significant of what was happening.

BİBLİYOGRAFYA

- Arnakis, Gregory. "Gregory Palamas And The Fall Of Gallipoli." *Byzantion*, 22,1952.
- Arnakis, Gregory. "Gregory Palamas Among The Turks and Documents Of His Captivity As Historical Sources." *Speculum*. Vol.XXVI.
- Aşıkpaşazade. *Aşıkpaşazade Tarihi*. Ali Neşri. İstanbul: Matbaay-ı Amire,1914.
- Barkan, Ö. L. "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş Devrinin Toprak Meselesi", *Türkiye`de Toprak Meselesi Toplu Eserler I* İstanbul. Gözlem Yay. 1980.
- Baştav, Şerif. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. Ankara: T.K.A.E.,1989.
- Cahen, Claude. *Türklerin Anadolu`ya İlk Girişi*. çev. Yaşar Yücel ve B. Yediyıldız. Ankara: T.T:K.,1992.
- Charanis, Peter. "Economic Factors in The Decline of The Byzantine Empire." *The Decline Of The Byzantine Empire*. s.412-424
- Çantay, Hasan Basri. *Kur`an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*. İstanbul: İslam Dergisi Yay.,1985.
- Delilbaşı, Melek. "The Era Of Yunus Emre And Turkish Humanism.", Paper, Presented in Vatican,1991.

- Dirimtekin, Feridun. "Muassır Bizans Kaynaklarına Göre Osmanlıların Rumeliye Geçiş ve Yerleşimleri." *VII.Türk Tarih Kongresi*. II.Cilt. Ankara: T.T.K., 1973.
- Doğan, D.Mehmet. *Tarih ve Toplum*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1977.
- Enveri *Dustûrname-i Enveri*. İstanbul: Devlet Matbaası,1928.
- Gibbons, H. Adam. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. çev. Ragıp Hulusi. İstanbul,1928.
- Gökbilgin, M.Tayyip. "Orhan Gazi" maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, IX.Cilt İstanbul: M.E.B.,1988.
- Gregory Palamas. *The One Hundred And Fifty Chapters*. trs. Robert E. Sinkewicz. Medieval Studies.
- Gregory Palamas. *The Triads*. by Nicholas Gendle. London: SPCK, 1983.
- Gregory Palamas. *Travaux Et Memoires*. dir. Paul Lemerle. Centre National De La Recherche Scientifique College De France, 1979.
- Hotham, David. *The Turks*. London: 1978.
- İbn-i Kemal. *Tevarih-i Al-i Osman* II. Defter. düz. Şerafettin Turan. Ankara: T.T.K., 1983.
- Itzkowitz, Norman. *Osmanlı İmparatorluğu ve İslami Gelenek*. çev. İsmet Özel. İstanbul: Çıdam Yayınları, 1989.
- İmber, Colin. *The Ottoman Empire 1300-1481*. İstanbul: The Isis Press,1991
- İnalcık, Halil. *The Ottoman Empire*. N. York:Praeger Publishers inc., 1973
- İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*. İstanbul: Eren Yayınları, 1993.

- İnalçık, Halil. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişaf Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti." *Belleten*. Vol. XV. Ankara, 1951.
- İnalçık, Halil. "Ottoman Methods of Conquest." *Studies in Ottoman Social And Economic History*. London, Variorum Reprints, 1985.
- İnalçık, Halil. *Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*. Ankara: T.T.K., 1987.
- İnalçık, Halil. "The Qestion of The Emergence of The Ottoman State." *Studies in Ottoman Social And Economic History*. London, Variorum Reprints, 1985.
- İnalçık, Halil. "The Problem of The Relationship Between Byzantine And Ottoman Taxation." *Studies in Ottoman Social And Economic History*. London, Variorum Reprints, 1985.
- Joseph Von Hammer P. *Osmanlı Devleti Tarihi*. çev. Mehmed Ata. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1983.
- Khadduri, Majid. *War and Peace in the Law of Islam*. Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1955.
- Köprülü, Fuat M. *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*. İstanbul: Ötüken Yay., 1986.
- Köprülü, Fuat M. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1986.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. çev. Metin Kırıatlı. Ankara: T.T.K., 1988.
- Mango, Cyril. *Byzantium*. New York: Charles Scribner's Sons, 1979.
- Mehmed Zihni Efendi. *Nimet-i İslam*. İstanbul: İslam Mecmuası Yay., 1986.

- Meyendorff, John. *A Study of Gregory Palamas*. trs. G.Lawrence. London, The Faith Press, 1974.
- Mustafa Nuri Paşa. *Netayic ül-Vukuat*.Yay.Neşet Çağatay. Ankara: T.T.K., 1987.
- Neşri. *Neşri Tarihi*.yay. M.A.Köymen ve F.R.Unat. Ankara: T.T.K.,1987.
- Oruç Bey. *Oruç Bey Tarihi*. İstanbul: Tercüman Yay.,
- Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: T.T.K. 1986.
- Öztürk, Y. Nuri. *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*. İstanbul:Yeni Boyut, 1990.
- Papademetriou, G.C.. *Introduction To Saint Gregory Palamas*. New York: Philosophical Library, 1973.
- Parmaksızoğlu, İsmet. *Ibn Batuta Seyhatnamesinden Seçmeler*. Ankara: K.B.Y., 1981.
- Pidcock, David Musa. *Satanic Voices*. London: Mustaqim Publishing, 1992.
- Rûhi. "Rûhi Tarihi." Haz. Yaşar Yücel ve H.E. Cengiz. *Belgeler*. Ankara: T.T.K.,1992.
- Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*.çev.Fikret Işıltan. Ankara:T.T:K.,1986.
- Sevim,Ali-Yaşar Yücel. *Türkiye Tarihi*. Ankara: T.T.K.,1989.
- Shaw, Stanford. *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*. Vol.I, Cambridge: Cambridge University Press, 1976
- Stefanos, Yerasimos. *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*. çev. Babür Kuzucu. İstanbul: Belge Yayınları, 1986.

- Şeker, Mehmet. "İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal ve İktisadi Hayatı." *V.Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*. Ankara: T.T.K. 1990.
- Taeschener, F.. "The Turks And The Byzantine Empire To The End Of Thirteenth Century." *Cambridge Medieval History*. Vol.4/1.
- Taneri, Aydın. *Türk Devlet Geleneği*. Ankara: Töre Devlet Yayınları, 1981.
- .- Tekindağ, Şehabettin "Süleyman Paşa" maddesi. *İslam ansiklopedisi*. İstanbul: M.E.B.,1988. XXI. Cilt. s.190-194.
- Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul, 1971.
- Turan, Şerafettin. *Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Bilgi Yay.,1990.
- Turan, Şerafettin. *Türkiye-İtalya İlişkileri I*. Ankara: Metis Yay.,1990.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. Ankara: T.T.K., 1982.
- Vryonis, Speros. *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*. University of California Press.,1972.
- Wittek, Paul. *Bizanslılardan Türklere Gecen Yer Adları*. çev.Mihin Eren. Ankara: T.T.K.,1970.
- Wittek, Paul. *Menteşe Beyliği*. çev. O.Ş. Gökyay. Ankara: T.T.K., 1986.
- Wittek, Paul. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*. çev. F.Berktaş. Ankara: Kaynak Yay.,1985.

- Zachariadou, Elizabeth A. "Religious Dialogue Between Byzantines And Turks During The Ottoman Expantion." *Religions-Gesprache im Mittellalter. In Kommission Bei Otto Harrossowitz.*

INDEX

- Ahd-i Atik, 61
Ahi teşkilatı, 6; 88
Ahi-kardeş, 88
Ahmed, 72
Ahmet Demir, 81
Ainos`lu Daniel, 28
Akhisar, 8
Akindynos, 26; 29; 30
akritai, 82
Alaaddin Bey, 66
Anadolu, 4; 7; 19; 25; 31; 36; 38; 63; 64; 68; 79; 80; 81; 82; 88; 91
Anadolu Selçuklu Devleti, 7; 63
III.Andronikos, 10; 32
Andrinicus, 21
Andrinopolis, 12
Andronikos, 16
Anna de Savoie, 12; 17; 25
Anna Paleologus, 28
Antakyalı Ignatius, 27
apodictic, 23
Aristo, 23
Aristo Mantığı, 21
Arkaik, 37
Arsenius, 27
Athanasius Kyzikou, 27
Athonite manastırları, 21
Athonite topluluğu, 22
Athos, 31
Athos dağı, 21; 22
Atina, 15
Avrupa, 19
Aziz (the Hagioritic) Tome, 27
Aşai Rabbani ayini, 22
Balaban, 84; 86; 89
Balabancık Kalesi, 86
Balabangik, 86
Balkanlar, 63; 64; 65; 82
barbar Türkler, 36
barbarlar, 38
Barlaam, 23; 24; 26; 27; 29
Bayalun, 90
Bekos, 26
Beroea, 30
Bessarion, 28

- Biga, 18; 91
 Bilecik, 8
 Bitinya, 8; 86
 Bizans, 19; 79; 81; 85
 Bogomil, 22
 Bolayır, 19; 20
 Bozcaada, 37
 Bulgar, 19
 Bulgarlar, 13; 17
 Bursa, 9; 11; 33; 34; 42; 46; 65; 66; 70; 86; 87; 89; 91
 Buyun Hatun, 90

 Çanakkale Boğazı, 15; 83
 Ceneviz, 17
 Cenevizlile, 15
 Cenevizliler, 11; 15; 17
 Chartophylax, 46
 Chinoise, 67
 Chionai, 55
 Chionailer, 45
 Chris, 43
 Çimpe Kalesi, 13; 17; 18; 85
 Çorlu, 16

 Daniel peygamber, 48
 danışmend, 34; 69; 84

 danışman, 47
 David, 36
 David Disypatos, 5
 Dialexis, 5
 Dimetoka, 12; 13
 Ditheism, 27; 28; 29; 30
 Doğu Hristiyan Kilisesi, 89
 Doğu Ortodox, 25
 Doğu Trakya, 15
 Domaniç, 8

 Ebu Bekir, 74
 Edirne, 12; 13; 15
 Eichner, 71
 el-Kunevi, 89
 el-Mısri, 89
 Empythion, 13
 Ermeni Dağları, 8
 Ertuğrul Gazi, 7; 8
 Esaü, 41
 Esphigmenou, 23
 Evami-i Aşere, 32
 Filioque, 23
 Filistin, 74
 Filozof Damian, 28
 Filozof John, 32

Gelibolu, 5; 13; 15; 18; 19; 33; 37;
83; 84; 93

Gelibolu Kalesi, 18

Gemlik, 91

Gerasime, 46

Geyve, 9

II.Gıyaseddin Keykâvus, 15

Great Lavra, 21

Gregoras, 30

Gregory Akindynos, 24

Gregory Palamas, 1; 4; 21; 70

Gümüştekin, 81

Haç, 74

Haçlı Donanması, 17

Halil, 15

Harmankaya Tekfuru, 8

Heraclius, 74

Hesychast, 86

hesychast, 22

Hesychast duacı metodları, 23

Hesychastes, 22

Himada, 72

Hiristiyanlık, 4

Hyacinthe Manastırı, 45

Ioannes Kantakuzenos, 20; 24

Ioannes Paleologos, 20

Ioannes V.Paleologos, 11; 12; 13; 17;
20; 24; 30; 84; 86

Ioannes VI Kantakuzenos, 11; 86

Ioannis Kantakuzenos, 12

Isidore, 25

Issus, 74

Ibn Batuta, 66; 87; 88; 89; 90

İbn Haldun, 87

İbrahim peygamber, 48

İlhanlı, 65

İlhanlılar, 63

İmparator Adronikos, 8

İmparator III.Andronikus, 24

İncil, 49; 53; 69; 71; 72; 73

İnoz, 18

İran, 65; 74

İsa, 30; 36; 40; 41; 43; 45; 47; 48; 49;
50; 51; 53; 56; 71

İsidore, 25

İskender, 51; 75

İslam fikhı, 80

İsmail, 34; 43; 86

İstanbul, 10; 11; 12; 16; 21; 24; 25;
26; 30; 31; 35; 37; 46; 85; 86; 90

İstanbul boğazı, 10

İstanbul Kilise Meclisi, 25

İstanbul Üniversitesi, 21

İzmir, 17

İzmit, 9; 11; 85

İznik, 11; 34; 44; 45; 68; 69; 84; 89;
90; 91

John Calecas, 24

John Gabra, 27

Joseph, 46

Kalistos, 25

Kandra, 9

Kantakuzenos, 11; 17; 18; 24; 68; 80;
84; 87

Kaplığa Kalesi, 86

Karaman, 65

Karesi, 20

Karesi Beyliği, 16

Katolanlar, 15

Keşiş Dağları, 7

Kitabı Mukaddes, 23

Kocaeli, 9; 10

Kocaeli yarımadası, 10

Kommenos ailesi, 80

Konstantin, 39

Konstas Kalameres, 46

Köse Mihal, 8

Koyunhisar, 8

Küdüs, 61

Kur'an, 75

Kureys, 74

Kutsal Dağ, 21; 31

Kutsal Işık, 27

Kutsal Merhamet, 27

Kutsal Ruh, 23; 26

Kılıçarslan, 80

Lampacus, 83

Lampsacus (Lapseki), 33

Lapseki, 38; 91

Lavra, 22

Macar, 19

Macarius, 28

Makedonya, 11

Malazgirt savaşı, 7

Maltepe, 10

Marmara, 16

Marmara sahilleri, 20

Matheos, 13; 79

Matheos Kantekuzenos, 12

Mavrazoumis, 33; 42; 80; 91

Melikşah, 79

Meryem Ana, 68

Meryem ana, 39; 43

Mesathynie, 37

Mesothernia, 10

Messalian, 22

Mısır, 48

Moğol akınları, 63

Moğollar, 7

Mudanya, 15; 65

Müfredi-ahi, 88

Muhammed, 40; 43; 49; 50; 51; 69; 71; 72; 73; 75

I.Murad, 14

Musa, 55; 61; 73

Musa peygamber, 32; 48; 50

Nicea, 69

Nicephoras, 84

Nicephoras Gregoras, 5; 24; 30; 85

Nikomedia, 10

Nilüfer çayı, 86

Nilüfer Hatun, 65; 90

Nomisma, 85

Nomophylaka Symeon, 28

Olivera/Bjellon, 90

Orhan, 42

Orhan Gazi, 5; 9; 10; 11; 12; 17; 34; 66; 67; 80; 83; 85; 86; 87; 88; 89; 93

Orta Asya, 78; 82

Ortadoğu, 63; 65

Ortodox, 4; 22; 68; 83

Osman Gazi, 7; 8; 86

Osmanlı, 80

Ölü Deniz, 73

Palamas, 28; 30; 31; 33; 35; 67; 68; 69; 74; 81; 83

Palamitler, 25

Palapannis, 86

Palapanos, 55

Palekonon, 87

Papaz Dionysius, 28

Patrik John XIV, 89

Patrik Philothaus, 25

Paul, 72

Paul Asane, 27

Pegae, 41

Pegae (Biga), 33

Pelekanon, 10

Persler, 74

Peter Athonite, 31

Philotheos, 5

Philotheus, 28

Philotheus Kokkinos, 25

prayer of Jesus, 22

Qumran, 73

Realist ve Nominalist, 23

Ricoldo-Cydones, 71

Roma İmparatorluğu, 73

Romalılar, 38; 39

Rum Selçukluları, 4

Rumeli, 15; 19; 20

Saint Basil, 27

Saint Cyril, 30

Saint Dionysius, 29

Satan, 45

Selânik, 21; 25; 27; 30; 31; 32; 36

Selçuklu, 79

Selçuklu Sultanı Alaaddin, 8

Selçuklu İmparatorluğu, 4; 7

Semendire, 9

Semendirek adası, 16

Seydi-Kavağı, 19

Skete of Glossia, 21

Söğüt, 8

Sozopolis, 12

St. Athanasius, 21

St. Hyacinthus, 34

St. Sabbas zaviyesi, 22

Stephan Dushan, 11; 85

Süleyman Paşa, 13; 18; 19

Sultan Mesut, 80

Sultan Orhan, 68

Suriye, 74; 79

Süryani Mihail, 81

Süzebol, 12

Sırbistan, 17

Sırp, 19

Sırp Kırallığı, 17

Sırlar, 13

Şarköy, 13

Tanrı İsa, 52

Taronites, 5; 18; 34; 44; 55; 83; 84; 86; 88

tassiman, 47

Tekirdağ, 20

Tenedos, 33; 37; 38

Tenodos, 84

The Church of Scotland, 73

Theodora, 12; 17; 32; 80

Theodora Metochites, 21

Tome Calecas, 27

Trakya, 17; 20; 84

Trakya sahilleri, 16

Triads, 24

Trinity, 23

Türkmen, 8

Türkmen Hükümetleri, 7

tımar ve zeamet, 20

ulufe, 43

Umur Bey, 12; 13; 17

Venedik, 17; 19

Venedikliler, 13

Verb-Dieu, 40

Vilademir, 81

Vryonis, 71

Xene, 32

Yenişehir, 8

Yunanlılar, 65